

naše planine

7-8

1971

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere Berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Redakcijski savjet Planinarskog saveza Hrvatske
*Vladimir Blašković, Srećko Božičević, Petar Lučić-Roki,
Mihajlo Pražić i Ljerka Verić*

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 20 dinara (za inozemstvo 4 USA dolara). Cijena pojedinog broja 5 dinara (za inozemstvo 1 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 301-8-2231). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH (broj 101-8-106). Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Gajeva 2a, tel. 37-316, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb.

GODIŠTE XXIII

JULI-AUGUST 1971

BROJ 7-8

S A D R Č A J

Velibor Stanišić : Samo molim za beskrajne snježne padine	129
Uzeir Beširović : Naši kanjoni	131
Ešref Korjenić : »Oj Kozaro, gusta šumo...«	135
Reinhold Messner : Oluja na Nanga Parbatu	137
Vlastimir Jovanović : Planina mu povratila snagu	142
Vlado Oštrić : Planinarske marginalije	143
Dr Željko Poljak : Srpsko planinarstvo	147
Ljubomir Nenadović : Peo sam se na Vezuv	156
Dragan Šafar : Alpinistička djelatnost i pravna odgovornost	159
Josip Ryšlavý , sedamdesetgošnjak	163
Bogoljubu Čuriću in memoriam	164
Tone Strojin : Odnos čovjeka i planine — obični sport ili još nešto?	165
Srećko Božičević : Amaterska speleologija i speleologija kao znanost	166
Iz literature	168
Na vrh vrha autobusom!	169
Vladimir Ribar : »O reformi orijentacionog sporta«	170
Prvenstveni usponi	172
Vijesti	173

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Samarske stijene u Gorskom kotaru

Foto: D. Mihaljević

nošte planine

GODINA XXIII SRPANJ-KOLOVOZ 1971 BROJ 7-8

Samo molim za beskrajne snježne padine

VELIBOR STANIŠIĆ

BEOGRAD

Kad zatvoriš oči, sve je kao na pješčanoj plaži. Po licu grijе sunce, ispod sklopjenih očnih kapaka još trepere svijetle mrlje od jarkih boja biještavog dana, oko briju veseli žamor odraslih i djece. Tako se može lako i zaspati, kao uz šumor valova negdje ispod usijanog Biokova, na primjer. Onda se trgneš pogoden iznenada zalatalom grudvom snijega i postaješ svijestan da je to zima, da nisi na Velikoj planini i da se to stotine i hiljade manje ili više vještih skijaša prepustaju bijelom zanosu, prave majstorske kristjanije ili početnička pluženja, uključeni u beskrajnu traku: »sedežnica« — »rolbom« utabana staza sa pravim pravcatim prometnim znacima koji najavljuju neravnine i zavoje — blagajna — opet uspinjača i tako u krug. Svi dijelovi ove industrije snježne zabave funkcioniраju izvrsno: od osnovnog sistema žičara, preko službe informacija, smještaja, pozajmljivanja i popravke oštećenih rekvizita, »štamfanja« staze, zaštitnih ograda, reševalaca, liječnika i tako dalje, pa sve do džu-boksa u hotelu i služenja jela i pića. Turistički dinar kaplje, jedan po jedan, ali proračunato, sigurno i zaslужeno.

Riješen da jedan budem »na skijanju« (u onom smislu riječi koji se obično koristi) načinio sam te zime malu »inspekciju« po Voglu, Krvavcu, Velikoj planini i Mariborskom Pohorju. I svugdje sam bio iskreno zapanjen dvijema stvarima. Jedno — tako masovnim interesom za ovaj oblik potrošnje i sve višom prosjecnom razinom materijalnog standarda, snage, znanja i tehnike skijanja što je generacija mlađa. I drugo — velikom teškoćom da u svojoj svijesti povežem ove rezervate na svoj način zdravog i lijepog ispoljavanja radosti života (i sva čuda koja su proizveli fabrikanti cipela, skija, piva u limenkama ili gramofonskih ploča) sa meni dragom i poznatom predstavom o tome što je

planina inače. Kakav raj za umnožavanje eritrocita i kakva eksklava dolinske duhovne pustoši. (Pa bar da nije onih žičanih ograda i putokaza!)

Opet sklapam oči i prepuštam se suncu. Koliko među ovim stotinama, koje se raduju čistom zraku i brzini, ima onih koji znaju što se sve na horizontu vidi, koje zanima što ih okružuje i koji bi željeli istupiti, sada ili bilo kada kasnije, iz tog ukletog kruženja: žicom gore — pistom dolje? Koliko ih ima koji bi bili voljni krenuti svojom snagom ma gdje užbrdo, voziti po dubokom neugaženom snijegu, nositi neki kilogram na ledima, spavati koju noć van kreveta, doživjeti makar što nije programirano, standardizirano, osigurano, plaćeno? Sigurno ima po neko. Kako ga prepoznati? Hoće li se iko uveče, kada umukne čelično zujanje sajli i vika na stazama, udaljiti makar desetak minuta hoda od zgrade iza čijih prozora trepti plavičasta svjetlost televizora, da oslušne zvuke planine? Magleno more potopit će tada Bistricu, a Veliki medvjed počet će svoje obrtnje oko Polarne zvjezdje, tamo nad obrisima Planjave. U provalijama ispod Kralovog hriba šumorit će nevidljive smreke i klekovina. Moći će se doživjeti obične, bogomđane i besplatne stvari koje su preko dana na tom mjestu uskraćene.

Srećom, prostora ima dovoljno. Uvijek mogu kada htjednem gore, pa preko Male planine ili Pasjih peči u dolinu, ili na koju drugu stranu. »Ne molim te, o duše visina, za dugi životni put. Ne molim te za mirne, sretne dane. Samo molim za beskrajne snježne padine.« (Arnold Lunn).

I u meni se rađa čežnja za drugim zimama, drugim snijegovima koji se mogu doživjeti. Ili je to možda samo sentimentalnost prema vlastitoj mladosti.

Bila je sredina zime, vrijeme u koje Prokletije pokazuju zube. Puno snijega i odjuga učiniše da se u Kotlovima srue mnoge utrge. Tako cijeli tečaj zimskog planinarenja (dvadesetak momaka i dvije-tri djevojke) krenu pješke da savlada onih nekoliko kilometara zametene ceste od Kućista do doma u Bjeluhi.

Baš kod spomenika Jokića i Laića — dvojice od usova poginulih putara — sustigmo troje putnika: zabrađenu ženu i dvojicu muškaraca sa šiptarskim kečićima, ali ubrzao po govoru prepoznamo da su Muslimani iz gornje limske doline. Putovali su, kao i toliki drugi ljudi iz tih krajeva zimi, pješke iz Peći u Plav i vidjelo se da tog dana po onom kijametu neće stići dalje od Bjeluhe. Uz to, mlađi muškarac se ponašao čudno — ostalo dvoje su ga držali za ruke i skoro vukli naprijed, a on se sporio, bez volje i pomalo zatežući kretnju.

Ispostavi se da je momak (kršan i dosta naočit) duševno bolestan i da su stariji brkati čovjek i žena njegovi rođaci koji ga vode iz Peći gdje su mu tražili nekakva lijeka, natrag kući. Mlađi je samo šutio i njegovo nenormalno ponašanje očitovalo se samo u tome što se uporno opirao da hoda. Kako sam išao na začelju naše kolone, malo zaostadoh u razgovoru s njima. U to se pojavi na vidiku dom u Bjeluhi te ubrzah da stignem drugove.

Svakako su to troje prenoćili u kući Čelića (jedinom domaćinstvu u blizini doma), jer ih tu večer nigdje ne vidjeh. Ali, ujutro se pojavi onaj brkati muškarac i zamoli vodu tečaja da mu dvojica od nas pomognu da prevede momka preko prevoja Dio, tako što bi zajedno prtili po dubokom novom snijegu do sedla, a nizbrdo na drugu stranu nekako će i sami.

Odmah se javljam jedan drug i ja, računajući sa lijepim polusatnim spustom u povratku sa Dijela i sa okolnošću da toga dana zbog mečave i magle neće biti drugih uspona, te da se kao glavnata zabava u Bjeluhi može očekivati cijepanje drva ili pravljenje igloa.

Ispocetka je krenulo dobro, ali oko polovine uspona od oko 500 m visinske razlike počeli smo zapadati u neodležani snijeg ponegdje i do pasa. Momak je samo šutio i zastajao. Pokušasmo da prtimos nas dvojicu naprijed, ali jedna prtina slabu je šta pomagala. Bolesnik je išao po progaženom tragu, ali dvoje pratilaca morali su ga držati pod ruku i gaziti cijelac. To se razvruće satima. Čulo se samo ubrzano disanje i povremeno Brkino gundanje:

— Ajde, Ibro, ajd'!

Kod mjesta gdje se ljeti nalaze posljednji stanovi smrači se kao da je smak svijeta i vjetar poče gadno da zasipa u oči i nos. Žena poče da kuka:

— Jaoj meni, u zao čas podosmo! Kuku, Ibro, nesretniče!

— Muči, Šarka — obrecne se Brko, pa će Ibra pesnicom među pleći — Ajde, Ibro, ajd'!

A Ibro šuti i nogu pred nogu.

Pokušasmo nas dvojica da metnemo skije, pa da ga vodimo sa strane, ali on se objesi o ruke, a mi ako ne koristimo bar jedan štap, na onoj uzbrdici nemamo oslonca.

Snijeg mete. Ne znaš da li pada iz neba ili izvire iz zemlje.

— Ajooj, Ibro, kukavče, ugašeniče! — opet će žena.

— Muči, Šarka! Ajde Ibro!

I tako nekoliko sati.

Na Dijelu poduhvati prava ruska »purga«. Iako smo i mi i putnici dobro poznavali kraj, mene uhvati strah:

— Hajdemo, ljudi, natrag. Nije nam za glavu.

— Ne — na to će Brko — no nas još malo ispratite naniže, dok ne ugledamo Meteh, pa ćemo sami niza stranu.

— Kakav crni Meteh, kad ne vidiš prsta?

— Ma, molim ti se ko čovjeku!

Produžisemo još pola sata nizbrdo, a onda će Brko:

— E, fala vi ko braći. Pa da se u boljemu dobru vidimo — i reče nam kako se zove i odakle je. — Ajde, Ibro!

Utonuše u maglu. Nama dvojici bi nekako mučno. Propast će ljudi u nevremenu. A šta da im činimo kada su navalili kao da je sudnji dan? Ostadosmo još neko vrijeme u mjestu. Mokri iznutra, mokri izvana, počesmo podrhtavati.

Vjetar donese nešto kao slabo dozivanje. I mi složno povikasmo. Onda se glasovi čuše sve bliže i bliže i tri poznate prilike izroniše iz bjeline. Ipak su bili pametni da odustanu.

Od našeg traga ni spomena. Opet napamet pregazismo Dio. Od očekivane vožnje do doma ne bi gotovo ništa. Gdje da pustiš ljude da se sami dave u smetovima?

I tako vratismo mučenog Ibru natrag u Bjeluhi.

* * *

Zimska noć je duga. Nema te mokre odjeće koja se ne može uz vatrnu osušiti, niti umora koji do zore neće napustiti mišiće i zglobove.

Jutro. Mir u zraku i puno, puno sunca. Naša kolona jedan po jedan napreduje polako uz padinu Vretena. Samo se čuje šuštanje smučki. Jučerašnja nepogoda prošla je kao mora. Mnogi putnici koje je nevrijeme zatvorilo u kuću na Čakoru sišli su jutros i progazili dobru prtinu. Sada će Ibro i njegovi pratnici moći komotno i sigurno, doduše malo obilazno, na drugu stranu, u Plav.

Hvatamo se neizrazitog jugoistočnog raza — danas je mnogo novog snijega, valja se čuvati lavina. Dobili smo u visini. Silni vrhovi pomaljaju se na svim stranama horizonta, ljepši nego ikada, oprani, zaledeni, svjetlucavi, kao od srebra.

Naši kanjoni

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Kanjon Rakitnice

Po bespuću Bjelašnice, Oblja i Lovnica pješčili smo cijeli ljetni dan. Pred Lukomirrom, naudaljenijim selom konjičkog atara, na nas se sručila ledena kiša. Odjeća se brzo natopila vodom i, tako mokra, pripila uz naša umorna i znojna tijela. Osušili smo se u toku noći u kućama gostoprimaljivih gorštaka. Bili smo u kući Osmana Čomore. Naime, u ovom selu postoji samo jedno prezime: Čomora. Neki su u krvnom srodstvu, a neki nisu.

Jutro je osvanulo sunčano. Hodamo već nekoliko sati od sinočnjeg konačića. Oči se umoriše gledajući u beskrajno svilo. Umornim nogama izmiče ionako nesigurno tlo.

Iza nekropole stećaka pred nama se ukazuje zelena oaza u pustinji. Ugledali smo Blatačko jezero. Ovo malo poznato jezero nalazi se kod sela Blaca, podno planine Lovnica. Jezero svojom modro-plavom bojom vode i gustim šašom ljeti pruža utočište mnoštvu divljih pataka, a travnate livade čine okolinu jezera lijepom i privlačnom.

Na kamenom putu, koji se od Blaca spušta u serpentinama do Rakitnice, nailazili smo često na šarke i poskoke. Ovdje ih ima u izobilju. Leže po putu ili ga lijeno prelaze.

Ponovni susret sa malom nemirnom rijekom Rakitnicom izazvao je kod nas uzbudjenje i radost. Ovdje su se kamena brda srela i stala. Čini se da se dodiruju. Sunce, vjerni pratilac nemirne rijeke, uzaludno pokušava pronaći vodu u tim gudurama i kamenju, gdje ljudska noga rijetko može stati, jer vodu skrívaju kameni masivi. Planinska rijeka, silna, pjeni se i urla vijekovima, i niko je nije učutkao, smirio, niti zaustavio do dana današnjeg. Ne ukroti je niko, pa ni ljuti kamen.

Suluda rijeka, kada nabuja od proljetnih snjegova i kiša, nemilosrdno napada kamenje i divlje. Valja ih i odnosi, a pri tome ne čini nikakav napor. I tako od svog izvora, odozgor ispod Treskavice, Rakitnica hara i uništava sve što do njene vode dođe.

U uskom kamenom procjepu, ispod Kašića Luke — što ga ko zna kada nazvahu Džehenem — Rakitnica nailazi na najtežu prepreku, na kamen. Tu gdje se kamen izdužio do neba, gdje je najtvrdi i najljuci, voda je najupornija. Stoljetnom i sistematskom upornošću voda je u kamenu sebi izdubila uski prolaz kroz koji se provlači kao »kroz iglene uši«. Prolaz je samo toliko širok da nabujala voda protiče, a kada tok splasne, voda miruje ili jedva primjetno otice. Ovdje u tjesnacu Džehenema voda i kamen su u vječitoj zavadi. Stalno vode borbu i ratuju, svako za svoj opstanak. Ljutu bitku promatra

samo dio neba, dok sunce, mjesec i zvijezde nisu nikada uspjeli ugledati ni prodrijeti u duboko dno Džehenema. U tome ni kiša ne uspijeva, pa ni snijeg, jer se zadržavaju na kamenu koji pritisnuje i stješnjava rijeku.

Možda se zbog te silne borbe sa kamenom umorna i iznemogla, pri svome životnom kraju, Rakitnica tiho i nečujno, kao uljez, ulijeva u Neretu kod Šištice.

Oronuli stari drveni most, skrhan zubom vremena, isplakan kišom i snijegom, izbljedio od sunca — prijeteći se ljuljači dok smo prelazili sa desne na lijevu obalu rijeke.

Stigli smo do Kašića Luke. Onaj ko tu neveliku zaravan u riječnom kanjonu nazva tim imenom imao je, zbilja, smisla za humor ili je pretežni dio života proveo na planinskih hrbatima nemajući priliku da upozna i vidi šire i veće ravnice. Neovisno od toga, u Kašića Luci svaki putnik i namjernik može naći mjesto za konak, osvježiti se mlječnim proizvodima i zasladići medom u kući gospodrimaljivog lugara Cvjetka Kuljanina. Njegova kuća je jedina u tome kraju, sama. Kod Cvjetka redovito svraćaju planinari koji obilaze Bjelašničku transverzalu, jer se tu nalazi kontrola tačka. Svaki susret s Cvjetkom, pa i ovaj, bio je prijateljski srdačan.

Dosta napora i znoja smo dali dok smo za nešto više od dva sata uspona izašli iz Rakitnice na Konjsko polje. Pred nama je sivi masiv Visočice, sa najvećim vrhom Džamija. Dolje kanjon Rakitnice gledamo kao iz ptičje perspektive. Daleko je i duboko.

Nailazimo na nekropole stećaka. Razasuti su po planini grobovi naših starih predaka. Kameni stećci svjedoče da su oni tu živjeli, da su voljeli samotne i lijepo planine, pa su im ostali, eto, vjerni i poslije smrti. Zauvijek oni ostadoče u lijepim bosansko-hercegovačkim planinama. A mi? Mi ih često posjećujemo sa velikom ljubavlju i poštovanjem. To činimo i danas, ovom prilikom.

Kanjon Radike

Iza nas je ostalo veliko Mavrovsko jezero. Nekadašnja sela i čuveni Mavrovski hanovi sada, eto, čuče dolje negdje u dubinama zelene vode ovog umjetnog jezera. Umjesto njih na obalama toga golemog čuda tehničke naših dana, izgrađeni su hoteli, savremeni moteli, vikend kuće i sijaset drugih turističko-zabavnih objekata. Sve u namjeri da radnim ljudima, turistima, slučajnim putnicima i namjernicima boravak učine što udobnijim.

Od jezera put nas je naglo vodio strmo u uski kanjon, kao u neku provaliju. Veoma brzo smo se našli u uskom kanjonu romantične, divlje i hućne Radike. Ova planinska brza rijeka mukotrpno se probija u borbi sa ljutim kamenom za svoj opstanak, od izvora ispod Golemog Koraba (2764, drugog po veličini planinskog vrha u Jugoslaviji), pa sve do ušća u Crni Drim kod Debra.

U tome kanjonu kamene litice su se srele. Izdužile se, skoro do neba i tu stale. Između

Kanjon Radike između Koraba i Bistre u Makedoniji

Foto: U. Beširović

~~~~~

njih je bistra rijeka izdubila svoje korito. Tamo gdje je rijeka uspijela odnijeti kamenje i napraviti krivinu, stijene su se razišle i udaljile. Svaku, iole veću širinu, ljudi su iskoristili i tu podigli svoje domove. Zbog takvog položaja putniku se čini da su seoske kuće prikovane uz strme litice. Vise kao grozdovi, čuće kao orlovska gnezda. Teško se oteti utisku da će se svakog časa srušiti u dolinu i zaplaviti hitrom rijekom. Ipak odolijevaju vijekovima, prkose zubu vremena, odupiru se vremenskim stihijama.

Nepoznatom putniku Radika skoro na svakom metru, postavlja zasjedu ljepote. Prvi susreti sa podivljalom rijekom i njezinim pjenušavim valovima svakom namjerniku daruju divljenje i izazivaju osjećaj straha. Stravično hladne i odbojne stijene stežu vodenu masu kao procjep zmiju. Pjenušava voda u grču krči sebi put. Kao u samrtnom hropcu, kao u agoniji, voda skače sa kamenih polica u bezdan. Ko zna koliko puta ona to na svom dugom putu čini? Vješto krvuda, zavija i tako prikuplja snagu za nove udarne probobe.

Neslućeno hirovita priroda učinila je iznenađa jedno veće proširenje. Ovdje će se umorni planinari i turisti odmoriti u kratkom predahu. Ko god stane na tome proširenju i skrene od ceste 300 metara, naći će se pred

ulazom u veliko kamenno zdanje. Pri dodiru željezne halke na velikim drvenim vratima, zazvonit će bronzano zvono. Nalazite se na kapiji drevnog manastira Sv. Jovana Bigorskog.

Ovo velebno zdanje, kulturno-historijski spomenik iz XI vijeka, obnovljeno je u XIX vijeku. Podignuto je na kamenu zvanom »bigor« (sedra), pa mu odatle potiče ime Bigorski.

Ispod velikog kamenja, na kojem je sagraden manastir, izvire jako vrelo hladne vode. Stara arhitektura sa manastirskim konacima, trpezama i drugim odajama, sa crkvom u sredini, čine jedinstvenu cjelinu toga manastirskog urbanističkog ansambla opasanog visokim kamenim zidom.

Pored veoma lijepih i dobro očuvanih freski, u ovom manastiru se nalazi jedinstveni duborez u drvetu. Oltar i ikonostasi, također u duborezu, predstavljaju izvanrednu i jedinstvenu umjetničku vrijednost. Dva brata, Petar i Marko Filipovski, rodom iz Radike, uz pomoć još četiri radnika, punih 10 godina radili su duborez iz jednog komada drveta, u kojem su znalački i veoma vještstvo prikazali razne vjerske događaje i likove životinjskog carstva. Ovom djelu samoukih umjetnika i danas se dive svi oni koji su došli pred oltar manastira Sv. Jovana Bigorskog.

Na stijenama iznad kanjona Rakitnice

Foto: U. Beširović

Sutjeska — borbena rijeka

Rijeka Sutjeska postala je čuvena po krvavoj bitki 1943. godine. O toj natčovječanskoj borbi poznato je znatno više nego o samoj rijeci. Zapravo, to je obična planinska rječica: bistra, hitrog toka, plahovite naravi. Čudljiva: srdita i blaga, brbljiva i tiha, snažna i nemočna, bogata i siromašna vodom. Mnogo ima sličnosti s prokletijskim Bistricom: pećkom, dečanskom i kožnjarskom.

Prije Drugog svjetskog rata Sutjeska i krajevi oko njenog toka, od izvora do ušća, bili su veoma malo poznati i nepristupačni. Nisu imali ceste niti željeznice. Do njih se dolazilo na konju ili pješice.

Sutjeska izvire ispod sjeverozapadnih padina velikog planinskog masiva Bioča, jugozapadnih padina Vlasulje i istočnih padina Lebršnika. Glavni izvor istječe u blizini impozantne stijene Kuk, čija visina iznosi 1821 metar. Tok rijeke formira se na visini od 1500 metara.

Rijeka je duga 35 kilometara, a pad od izvora do ušća iznosi 1063 metra. Glavne pritoke su joj Klobočarica, Jabučnica, Sušica, Perućica i Hrčavka, te još nekoliko manjih potoka i bezbroj izvora. Sutjeska je vodom oskudna, izuzevši u vrijeme kada se snjegovi tope ili padaju kiše.

Zanimljivo je istaći da se tu, odmah na izvorištu, vidi snaga i probajna moć te nevelike rječice. Naime, čim je uspjela dočepati se padina, voda svojom snagom bespohedno napada zelene pašnjake i plavi oranice. Silom je izdubila utrobu zemlje, i od toga mjesta već počinje da valja drvlje i kamenje, da bi ponekad u srednjem i donjem toku napravila pravu pustotu. Takva je čud te rijeke.

Već nekoliko kilometara od izvora, nailazeći strmo na Poljane, Papića do, Brajčin laz, Žugovinu, Zakučinu, Vitasovinu i dalje niz područje Izgori, uz pomoć više malih potokova što oticu iz zapadnih strana Volujaka — Sutjeska se mamom pomami, pa sa sobom često odnosi sve mostiće od brvana, izvaljuje vrbe i ruši kamenje.

Seljanima Izgora, tog prostranog sela sa raštrkanim kućama, Sutjeska je mati samo onda kada njena voda splasne, a to je u ljetnim danima. U svim drugim danima nabujala rijeka im je prava mačeha, pa i gore od toga, jer im odnosi nedozrele plodove i sve na što nađe nabujala voda.

Možda zbog plahovitosti i vodoplavnosti Sutjeske, ali svakako, zbog nekadašnjih teških uvjeta pod kojima su živjeli stanovnici područja Izgori na visini od 1200 do 1500 metara, tamošnji gorštaci su još nekada davno sročili ovu pjesmu:

Sutjeska u kanjonu Prosječenice

Foto: U. Beširović

»Volujače jadijače
Lebrniče mučeniče
Lukavice kukavice
Teško nami među vami...«

Međutim, danas, u naše dane, ova pjesma je zaboravljena. Novi su i bolji uvjeti života. Posebno od onog dana kada je dolinom Sutjeske, umjesto karavanskog puta, prošla nova asfaltna traka, Izgorci pjevaju nove, vesele pjesme. Ovim krajem prolaze automobili sa turistima iz svih zemalja svijeta, ovamo dolaze kao na hodočašće. Čemerno, ta prostrana visoravan, više nije čemerika, jer sve više i više poprima obilježe turističkog mjesta. Susjedno Tjentište pretvoreno je u veoma lijepo turističko i rekreativno područje, čijem se izgledu i ljepoti dive svi koji ga posjeti i vide.

Sutjeska teče sjeverozapadnim padinama Volujaka i skoro okomito pada do ušća Jabučnice. Tu naglo skreće k sjeveroistoku. Nakon tri kilometra nailazi na kamenu zasjedu — Prosječenicu i Vratara. Između masiva Tovarnice i Vratara, čije su kamene litice visoke do 1200 metara i mjestimično široke samo 30 metara, planinska rijeka pjeni, huči i zavija, kao zvijer kada upadne u zamku lovokradice.

Prosječenica, više poznata kao kanjon Suha, duga je 7 kilometara. Mjestimično je toliko uska, da se čovjeku čini, kada bi raširio ruke da bi prstima mogao dodirnuti

obje strane. Ovuda, gdje je nekada prolazio uski karavanski put iz Foče u Dubrovnik, danas vijuga široka asfaltna traka.

Vratar podsjeća na Vintgar kod Bleda, ali je impozantniji i divliji od njega. Osamljeni borovi, kao mrtve vječite straze, ponosno prkose zubu vremena, mašu prolaznicima i vječno slušaju skladnu, zaglušujući huku divlje rijeke. Oni su nijemi svjedoci vječne i mukotrpne borbe vode i kamena. Upravo tu, gdje je kamen najtvrdi — voda je najluča i najjača.

Ovaj uski kanjon ovjekovječio je i prezentirao širom svijeta naš poznati akademski slikar i planinar, pokojni Branko Sotra. Njegove grafike kanjona ostadoše do danas nemadnašne.

Pošto se silom probije kroz ljuti kamen, srdita Sutjeska odahne u minijaturnoj zaravni Suhe, a potom ponovno stupa u borbu sa kamenom.

U Tjentištu, koje prođe veselo, raspjevano i žuboreći, kao da sama sa sobom priča, Sutjeska prikupi snagu i žuri put Popovog mosta i Cureva.

Pri ušću, dolje kod Bastasa, nailazi na novu zapreku: stijene Vučeva i Đurđevice, tu ponovo stupa u borbu sa kamenom. I, tako boj bije sve do ušća. I na kraju, nemirna, borbena rijeka konačno nalazi mir u talasima hladne Drine. Mir, ako se može reći da se u nemirnim talasima Drine može naći mir.

»Oj Kozaro, gusta šumo...«

EŠREF KORJENIĆ

SARAJEVO

»Kozara je pet brigada dala,
Tri momaka, a tri djevojaka...«
»Mi smo seje ispod Kozarice,
Gđe ne rađa majka izdajice...«

Kazu, da je maja 1942. godine ovdje bio pravi pakao. Pucalo je i tutnjalo sa svih strana; zemlja se prolamala od avionskih bombi; meci svih vrsta oružja zujali su po krošnjama drveća poput hiljada rojeva pčela; stabla su se cijepala od siline topovskih granata i minobacača. Ovdje se vodio ljuti boj. Borilo se, ginulo i pobjedivalo.

Bila je to Kozara. Stvorena je jedna od najslavnijih epopeja naše povijesti. Prijedorški planinari obilježili su je »Kozarskom transverzalom«.

Ishodište za ovu transverzalu je Kozarac, gradić kod Prijedora.

Prva kontrolna tačka je u domu Kotlovača, prijedorskog planinarskog društva. Dom raspolaze sa oko 40 ležaja. Ima kuhinju i trpezariju.

Put nas vodi kanjonom planinskog potočića sa čije se obje strane uzdižu već uveliko olistala stabla bjelgorice. Primjećujemo da Kozara nije samo proslavljenja i u pjesmi opjevana. U ovo rano majske jutro ona je sva raspunjana cirkutom mnogobrojnih ptica, raskošna, gizdava i lijepa. Prijatni jutarnji sunčevi zraci, rosa i mnoštvo raznobojnog cvijeća čine je još privlačnijom.

Sa poštovanjem i dužnom pažnjom koračamo stazama kozarskih heroja. Stariji u našoj koloni prisjećaju se legendarnog boja i šutke razmišljaju o tim danima iz četrdesetidruge. Mladi to samo naslućuju i često zapitkuju.

Na proplanku Mrakovica, gdje je druga kontrolna tačka, podignuto je nekoliko ugostiteljsko-turističkih objekata, a od Prijedora do Mrakovicu izgrađen je i automobilski put. Ovdje će uskoro početi gradnja velebnog spomenika po projektu akademskog slikara Dušana Džamonje.

Mrakovica je odvajkada bila poznato izletište. Prije Drugog svjetskog rata ovdje je bilo preko 40 ljetnikovaca aga i begova iz Kozarca i Prijedora. Iako se temelji tih zdanja jedva primjećuju, ipak je još uvijek ostalo ponešto od nekadašnje atmosfere. I danas je ovdje bučno i veselo kao nekada. Na ražnjima se okreću janjci, toči se šljivovica, a sjetni zvuci harmonike razlijevu se daleko šumama Kozare. Stariji sjede u hladovini borova, a mлади se razmislili po poljani. Neki igraju lopte. Jedan lovac objesio svoj karabin na spomen ploču narodnog heroja Dragoja Miljatovića — očigledno od njegovog lova danas neće biti ništa.

To stanovnici Kozare i okolnih mjesta slave Prvi maj.

Mi se zadržasmo tek toliko koliko je bilo potrebno za kratak predah i ovjeru transverzalnih knjižica.

Do Lisine (890 m), najvišeg vrha Kozare, gdje je treća kontrolna tačka, idemo puna četri sata, u početku blago zatalasanim proplancima i kroz šumu, a kasnije usponom. Predjeli su zaista zadivljujući. Čovjeku se učini da su ovi krajolici djelo kakvog vrsnog umjetnika slikara razmahane mašte, koji ih je maljao u najvećem naponu inspiracije.

Kada smo još izdaleka ugledali najviši vrh Kozare, mislili smo da ćemo na trigonometrijsku tačku dosjeti bez teškoća. Ali, vrh je vrh. I ovaj ima svoju cijenu kao i svi drugi visovi i želi da je naplati, bez obzira što mu nedostaje punih 110 metara da bi bio bar tisućnjak. Zadnje stotine metara, zbog jakog uspona, a i umora, bile su dosta naporne. Međutim, kao što to najčešće biva, nakon predaha, opet je sve u najboljem redu. Od maloprijašnjeg umora ostade samo sjećanje i mi se predadosmo uživanju dalekim vidicima, koji odavde »pučaju« na sve strane — prema Kozarcu, Prijedoru, Banjoj Luci i Sisku.

Znali smo da do slijedeće kontrolne tačke nema uspona, pa sa oduševljenjem prihvati-smo poziv vode puta za polazak. Ali ubrzo naše oduševljenje splasnu. Valjda nigdje kao ovdje sruštanje nije tako naporno i ubitačno. Silazili smo neprestano i dugo vrlo strmom stazom čiji kraj nikako nismo mogli da naslutimo. Noge nam već počinju da drhte, a umor ovladava tijelom, ali kraja sruštanju još uvijek nema. Kako li je tek ovdje bilo naporno u ljeto 1942. godine?

Primjećujemo da su na brojnim stablima urezana razna imena i nekakvi znaci. Dosta ih je svježih. Njih možemo da pročitamo, ali mnogi se tek naziru i djeluju kao kakvi ornamenti. Vjerujemo da ih je još prije tridesetak godina urezala ruka partizanska u zatišju između dvije borbe ili u trenucima kratkih predaha.

Napokon, u vrlo razvučenoj koloni počesmo da se sruštamo u podnožje. Na maloj rječici zatekomo trojicu zagrebačkih planinara (Stjepana Piljeka, Vladu Jagadića i Zvonka Kovačića), koji su jutros bili vredniji od nas i iz planinarskog doma na Kotlovači krenuli jedan sat prije naše grupe.

Ne sačekavši da se srusti i pristigne cijela sarajevska grupa, nas troje, zajedno sa drugovima iz Zagreba, krenusmo makadamskom cestom prema Podgracima — četvrtoj kontrolnoj tačci.

Zahvaljujući dosta lošoj i nepreglednoj šemi transverzale, a i našoj nesmotrenosti (iskreno rečeno, ponajviše mojoj), ne skrenu-smo na pravom mjestu prema barakama

drvosječa (Podgraci), nego put nastavismo cestom.

Naš prijatelj, zagrepčanin Zvonko, kao da je predosjećao grešku, pa se kod svakog koga bismo susreli na putu raspitivao za barake. Ali kako smo već bili dobro poodmakli, niko nam nije mogao objasniti gdje su barake koje mi tražimo, jer baraka u blizini nije ni bilo. Kada se Zvonko i sam uvjerio da od baraka nema ništa, počeo je da se raspituje za lugarsku kuću. Je li u toj lugarskoj kući vidio neko rješenje ili očekivalo spas i kraj jedva čekanoj današnjoj putešestviji, ja ne znam, ali bilo kako bilo, ovdje u blizini nije bilo ni lugarske kuće.

I, umjesto u barake Podgraci, mi stiglo smo u malu istoimenu bosansku kasabici. Ta zabuna stajala nas je punih sedam kilometara, koji se nama — nakon već skoro dvanaest sati vrlo napornog hoda — učiniše znatno dužim. No, kako uvijek »poslije kiše dolazi sunce« i mi dobismo utoliko što noć ne provedosmo u običnim barakama, nego u vrlo udobnim krevetima mjesnog hotela.

Budilnik našeg prijatelja Stjepana, koji uvijek nosi u svojoj naprtnjači, zazvoniti točno u pet sati. Jest da je to za nas bila velika žalost i razočaranje, ali nije bilo druge — morali smo požuriti da bismo se priključili glavnini grupe. Mjesni autoprevoznik učinio je to lako i, naravno, mnogo brže nego mi sinoć, i to za samo tri hiljade starih dinara.

Otrpili smo zadirkivanje i podsmjehe naših ostalih drugova za koje je Kozarska transverzala, u odnosu na nas, kraća za sedam kilometara i jeftinija za po nekoliko hiljada dinara koje nisu morali da daju za prenošite i vožnju automobilom.

U blizini četvrte kontrolne tačke, na skromnom spomeniku svježe cvijeće. Na ovom mjestu izginulo je dvanaest SKOJ-evki sa Kozare i jedan nedužni dječak.

Cetiri naredna sata uglavnom smo se peli kroz šumu. Upravo na ovom dijelu puta osvjeđočimo se da je neznani tvorac pjesme »Oj Kozaro gusta šumo... bio svakako u pravu — Kozara je zaista vrlo šumovita.

Na mjestu zvanom Raskršće obilno nas zasu kiša. Na našu sreću u blizini je pogolema staja, čiji tavan opsjedosmo za tili čas. Mlađi i manje umorniji zapjevaše, a ostali se »ugnjizeždiše« na oskudno sijeno. Neki samo prilegoše, a jedni i zaspase. Odmor do prestanka kiše dobro nam dođe.

Ovdje se naša grupa podijeli. Neko zato što se morao vratiti, a neko zbog umora, krenu kraćim putem preko Mrakovice u pravcu planinarske kuće na Kolovači. Nas desetak nastavimo transverzalnim putem. Grupa je sada mnogo pokretljivija. Ne moramo se tako često sačekivati. I tempo nam je brži.

Na mjestu zvanom Pašini konaci pozavidjemo tom nekadašnjem paši, koji je sa zaista mnogo ukusa odabrao ovaj proplanak za svoje konake. U šumi, uz rub proplanaka, 1942. godine bio je skriven veliki zbjeg naroda Kozare, koji su za cijelo vrijeme borbe čuvale partizanske jedinice.

Nogu za nogom dodosmo i do raskršća za Vitlovsu. To je jedini odvojak na ovoj inače kružnoj transverzali. Odvojak je dug tri-četiri kilometra i vodi do Vitlovske gdje je podignut spomenik. O Vitlovskoj smo čuli mnogo. Najači obrambeni položaj bio je baš ovdje. Tu je bila smještena i partizanska bolnica. Najveća tragedija Kozarske ofanzive odigrala se na Vitlovskoj. Poslije žestokih borbi, kada je premoćni neprijatelj uspio da zauzme Vitlovsku, Njemci su poklali i pobili veliki broj ranjenika i naroda u zbjegu.

Dio puta od raskršća do Vitlovske dobro je markiran. Prema spomeniku krenulo je nas pet. Ostali su posjedali da se od zaista napornog puta, bar malo odmore. Mi smo ponijeli i njihove transverzalne knjižice u namjeri da ih ovjerimo na kontrolnoj tačci Vitlovska. Takoreći usiljenim maršom dodosmo do mjesta gdje se završava markacija transverzale. Na naše veliko iznenadjenje tu nije bilo niti spomenika, niti štambila kontrolne tačke. Razočaranje i humor »povisile nam temperaturu«. Maltene ljuti vraćali smo se prema ostatima iz grupe. Predsjednik našeg društva, kojeg popularno zovemo »Šteka«, inače poznati veseljak i šeret, smisiš Šalu na račun drugova koji su nas čekali, a mi je odmah prihvatismo.

Budući da smo se zadržali skoro sat i po, dugo čekanje među drugovima iz ostatka grupe, unijelo je nervozu i ljutnju. Bili su, naime, uvjereni da na Vitlovskoj ima neki dom u kome smo mi odsjeli i okrijepili se toploj jagnjetinom i hladnim pivom, ne misleći na njih.

Onako namrgoden i ljuti na nas, postali su bijesni kada im je »Šteka« vrlo ozbiljno ispričao unaprijed smisljenu i dogovorenju Šalu. Vraćajući im neovjerene transverzalne knjižice, saopćio im je da domar u domu na na Vitlovskoj neće nikome da ovjeri knjižicu ako lično ne dođe. Ljutnja je kulminirala prvo kod Marijana. Uz glasnu psovku upućenu i nama i domaru, prije nego smo stigli da ga sprječimo, iscjepao je u stotine komadića svoju transverzalnu knjižicu. Jedva smo uspjeli da ga smirimo i uvjerimo da je po srijedi Šala.

Kasnije smo doznali da nije bio prevaren samo Marjan, nego i mi koji smo bezuspješno tražili spomenik. Naime, spomenik zaista postoji i to u neposrednoj blizini mjesta do kojeg smo mi bili došli. Vjerovatno zbog gустe i jako olistale šume, nismo uspjeli da ga pronađemo.

O nastavku puta bolje je da ne pričam. Ukratko: bilo je veoma naporno, kako zbog konfiguracije zemljišta, tako i zbog umora, jer prijeći oko 90 km puta za samo dva dana, svakako nije nešto što bi mogli da nazovemo običnim izletom i ugodnom šetnjom.

Ali, kao i uvijek, humor nestaje i zaboravlja se. Dojmovi, međutim, ostaju još dugo, a naše kolekcije planinarskih značaka uvećane su novim lijepim i vrijednim trofejima — značkom planinarske transverzale »Kozara«.

Odiseja na Nanga Parbatu

REINHOLD MESSNER

Članak »Odiseja na Nanga Parbatu« koji je naš suradnik ing. A. Blažuk preveo iz listopadskog broja glasila Francuskog alpinističkog kluba, ima vrijednost autentičnog dokumenta. U njemu 23-godišnji R. Messner iz talijanskog Tirola, inače po općem mišljenju alpinist broj 1 na svijetu, opisuje tragediju u kojoj je poginuo njegov brat Günther. O ovoj nesreći donijeli smo vijest prošle godine (broj 9—10, str. 269) i već tada upozorili na čudne i nedopustive okolnosti u toku ekspedicije pod vodstvom njemačkog lječnika dr. Karla M. Herrligkoffera. Taj fanički posjetilac Nanga Parbata, koji je u stijenama ovog vrha izgubio i svog polubrata, glasovitog penjača Willy Merkla, po mišljenju brojnih stručnjaka organizira svoje ekspedicije veoma nesolidno, pa na taj način ugrožava živote članova ekspedicije i izaziva nesreće.

Posljednja njegova ekspedicija na Nanga Parbat, deveta po redu od 1953. godine, u kojoj je nepotrebno poginuo jedan odlični alpinist, donijela je Herrligkofferu tešku aferu koja još nije završena. Planinarska i dnevna štampa u zapadno-evropskim zemljama iznijela je velik broj optužbi na njegov račun. Negativni sud o njegovim postupcima i sposobnostima donijeli su, među ostalima, i urednik »Alpinismusa« Toni Hiebeler, osvajač Annapurne Maurice Herzog, poznati tjednik »Der Spiegel« itd. Premda je Messnerov članak napisan vrlo obzirno, iz njega se može razabrati da je u organizaciji ekspedicije bilo nedopustivih grešaka. Tridesetitreća ljudska žrtva Nanga Parbata još jednom potvrđuje da je taj vrh fatalan za njemačke ekspedicije.

Radost i tuga na Nanga Parbatu

Nanga Parbat... za mene najljepša i najtužnija planina na svijetu. U njenoj južnoj stijeni i na vrhu doživjeli smo, Günther i ja, naše najljepše dane u životu, makar sam u njoj sve izgubio. Izgubio sam brata, i to u času kada se naša velika pustolovina, okružena pobjedom, približavala svom kraju.

Južnu stijenu Nanga Parbata, visoku 4500 m, nazvanu i stijena Rupal, smatraju najvećom stijenom kamena i leda na svijetu. Hermann Buhl, prvi pobjednik sjeverne stijene Nanga Parbata godine 1953., rekao je vidjeviš s vrhu južnu stijenu: 4500 m okomitog stijenja i leda; i sam pokušaj bio bi samoubojstvo. Ipak se pogledi alpinista nakon uspona sa strane Diamira 1962. okreće na stijenu Rupala. Godine 1963. izvršeno je prvo izviđanje s te strane, a zatim 1965. i 1968. izvršena su dva pokušaja, koja su radi tehničkih teškoća i nepovoljnih vremenskih prilika završila neuspjehom. Godine 1970. upustila se jedna nova ekspedicija u borbu za tu posljednju, još neosvojenu stijenu Nanga Parbata: najvišu i najtežu. Pod vodstvom dr. Karla Herrligkoffera u njenom se sastavu nalazilo 14 njemačkih, dva austrijska i dva talijanska alpinista iz Alto-Adige: moj brat Günther i ja. Obojica smo bili vrlo sretni, da je izbor pao na nas.

Jedna je grupa krenula cestom a druga avionom, da bi se obadvije sastale 26. travnja u Rawalpindiju, glavnom gradu sjevernog dijela Pakistana. Tu smo ostali desetak dana radi svih potrebnih priprema, a zatim krenuli avionom kojih 400 km na sjever do mjesta

Gilgit, odakle nas je trodnevni put, djelomice kolima a djelomice pješačenjem, doveo u dolinu Rupal. U malom planinskom naselju Tap postavili smo naš glavni logor.

Nalazili smo se u podnožju veličanstvene stijene. Ugledavši ju prvi puta, bio sam potpuno obeshrabren: visoka je kao tri sjeverne stijene Eiger, a njena je okomitost upravo nevjerojatna za Himalaju. Opremu nam je do logora prenijelo 300 nosača, od kojih je s nama ostalo samo oko petnaestak najboljih i najodamajih hunza (nosači u velikim visinama). Jedan od njih, Isa Khan, sudjelovao je u talijanskoj ekspediciji 1954. na K2 i s oduševljenjem govorio o Bonattiju, Abramu, Lacedelliju i Compagnoniju.

Nalazimo se u polovici svibnja. Vrijeme nas je u početku dobro služilo, tako da smo već u prvoj sedmici postavili dva slijedeća logora: na 4700 m logor I. i na 5500 m logor II. Zatim je sniježilo, ali nas to nije omelo u našem napredovanju, te smo u slijedeće dvije sedmice već bili u logoru IV. na 6800 m.

Slijedilo je razdoblje oluja, koje nas je, Günthera i mene, držalo deset dana potpuno same, odsječene od ostalih u logoru III. na 5900 m. Daljnje pokušaje za napredovanjem omele su nove padavine snijega i lavine. 15. lipnja svi smo se okupili u logoru I. i odlučili čekati povoljnije vremenske prilike. U međuvremenu smo, Max von Kienlin, Günther i ja, izvršili prvenstveni uspon na oko 6000 m visoki Horan Peak.

Nakon jednog ponovnog ispitivanja položaja, iako nevrijeme još nije sasvim prestalo, odlučili smo se za nastavak uspona. Srećom se vrijeme popravilo i mi smo nakon jedne

sedmice, 25. lipnja, uspjeli postaviti logor V. na 7200 m. Žalim da moram ovdje spomenuti, da smo osim kojih stotinu metara cijelu stazu uspona opremili kao prvi penjači Günther i ja. Bilo kako bilo, put prema vrhu bio je sada otvoren. Ostalo je još kojih 900 m uspona pred nama.

Crvena raka

Dani su polako odmicali i monsun je prijetio. S napadom na vrh trebalo je požuriti. Bilo je dogovorenno da nam iz glavnog logora, koji je primao meteorološke izvještaje, signaliziraju zelenom raketom u koliko je vrijeme povoljno za uspon, a crvenom približavanje nevremena.

U prvom bi slučaju dva naveza, međusobno se potpmagajući, izvela uspon na vrh. U drugom slučaju bih ja sam pokušao prema mogućnosti doprijeti što više prema vrhu, da bi se zatim s ostalima što prije vratio u glavni logor. Meteorološki izvještaj bio je povoljan i vrijeme je nekoliko slijedećih dana bilo lijepo. Usprkos toga iz logora je bila lansirana crvena raka. Šef ekspedicije je rekao da je to bila zabuna. Crveni trag raketne opazili smo Günther i ja 26. lipnja oko 20 sati, za vrijeme uspona između IV. i V. logora. Ja sam prema tome trebao slijedećega dana sâm krenuti kuloarom Merkl i pokušati s usponom na vrh. Dogovorio sam se s Gerhardom Baurom i Güntherom da opskrbe u međuvremenu kuloar užetima, kako bi meni olakšali silaz.

Odlazim sâm

Budilicu koja me je trebala probuditi u pola noći nisam čuo i probudio sam se tek u dva sata. Spavao sam obučen. Trebao sam navući samo zaštitne hlače, cipele i vjetrovku. Sve sam potrebno već večeras spremio.

Kad sam napustio šator ostali su još spavali. Mjesec je obasjavao gornji dio stijene i dubine kuloara Merkl. Uska zraka svjetlosti iz moje čeone svjetiljke vodila me do ulaza u kuloar. Pod prvim stjenovitim skokovima skidam dva para rukavica i ostavljam samo one najlaganje od svile, s odvojenim prstima. Penjem u velikom raskoraku i osjećam se vrlo sigurnim. Visina me uopće ne smeta. Duboki mir ušao je u mene.

Mjesec je vjerno slijedio moje napredovanje, kad i moja vlastita sjena. Oboje su se zaustavili sa mnom, da bi uzeli kratki predah pred prevjesima, koji su se ispriječili u kuloaru. Taj je dio kuloara bio sasvim zaleden i još k tome prekriven pršićem. U mnogome me podsjeća na izlazno grlo smjera Philipp-Flamm u Civetti. I tamo sam bio sâm, ali ovdje je to nešto drugo. Ubrzo mi je postalo jasno da su ovdje slične teškoće nedozvoljene.

Da bih izbjegao tim prevjesima prelazim po jednoj zasnježenoj prečnici cijeli kuloar u desno do njegovog ruba, u nadi da će po snježnim padinama doći južni greben. Taj sam već prelaz iz glavnog logora proučavo

dalekozorom i činio mi se povoljnim. Došavši do ruba morao sam, na moje razočaranje zaključiti, da je odavde potpuno nemoguće doći snježne padine. Možda malo više? Pokušavam preko jednog prelaza pokrivenog prašnatim i vrlo nestabilnim snijegom, ali i odavde izgleda da se moram vratiti. U posljednjem trenutku opazim jednu prikrivenu policu koja me vodi u gornji dio kuloara Merkl, čime sam zaobišao njegove neprohodne prevjese. Poslije jednog dugačkog, glatkog i zasnježenog rebra dolazim do jedne nove police, koja me vodi do ledenih padina pod južnim grebenom.

Dolazak Günthera

Bio je već bijeli dan, kad sam s vrha kuloara bacio pogled u njegove dubine i opazio da me netko slijedi: bio je to moj brat Günther! Zaustavim se i čakem. Slijedeći moje tragove brzo me je sustigao. Nemamo si mnogo šta govoriti; jasno je da nastavljamo zajedno.

Jutro je već dobro poodmaklo, kad smo ušli u jednu dugačku prečnicu u desno ispod južnog grebena, da bi dosegli sam greben koji vodi na vrh. Napreduvali smo polagano jedan za drugim, tražeći neprestano prolaze između zasnježenog stijenja. Magle koje su nas do sad pratile, ostale su ispod nas. Sunce je omekšalo snijeg i naše su stope postajale sve dublje. Pogrbljeni na cepine zaustavljali smo se sve češće, da bi u predasima sakupili tjelesne i duševne snage za borbu sa snijegom, visinom i snom. Nešto prije samog grebena, vodstvo u gaženju snijega preuzeo je Günther. Kad sam ga sustigao na grebenu, Günther se odmarao snimajući vrh koji nam je sada bio na dohvati ruke.

Razgovarali smo o Hermannu Buhlu

Dolazak na vršni greben s južne strane ostavio je na mene najsnažniji dojam na našem cijelom usponu na Nanga Parbat. U visini smo Srebrnog sedla (Silbersattel) i Rakhiot Peaka. Spomenuvši Hermanna Buhla pogled nam leti njegovim usponom. On je tu bio sasvim sam. Jedanaest je godina prohujalo od tog velikog dana. U mislima doživljavamo tragediju Merkla, Welzenbacha i svih onih, koji su smrću platili pokušaj da oduzmu djevičanstvo tom himalajskom divu.

Vrh je dakle pred nama. Bijela piramida je tu, sasvim blizu! Maglene zavjese, koje nas povremeno odjeljuju od nje, povećavaju nam taj razmak te nam se na trenutke čini da naš cilj izmiče pred nama. S naše lijeve strane diže se stjenoviti greben, pokriven snijegom: južni greben u visini od 8.042 m. Nastavljamo prema vrhu čas kroz veoma tvrdi, od vjetra nabijeni snijeg, čas kroz mehani pršić. Često tražim nogama u dubokom snijegu neko čvrst uporište, ali osjećam samo prazninu. Magle koje nas ponovno obavijaju, pretvaraju veličanstven pogled na himalajske vrhove u jedan sivi bezdan. U trenutku jednog

kratkotrajnog razbistiranja našao sam se na južnom vrhu. Pred mnom je vršni greben: »Još samo nekoliko minuta«, kažem sam sebi. Sve mi se čini blizu. Pokušavam ubrzati korak, ostavljam na lijevoj strani jedan stjenoviti toranj, zatim dolazi neka udubina, pa zadnji uspon. »Nekoliko minuta« su postale pola sata... i više.

Konačno jedna snježna kupola: vrh Nanga Parbata. Bilo je to 27. lipnja.

Na vrhu

Günther, koji je snimao svaki odsječak našeg uspona na sam vrh, približava se polaganom. On je konačno ovdje, skida rukavicu i pruža mi ruku. Skidamo na čas naočale, ne znam zašto. Još i danas vidim u duhu Güntherov pogled tog trenutka. Na cepin pričvrćujemo zastavu Visokogorske grupe (Groupe de Haute Montagne) iz Bolzana; snimamo se naizmjence i gledamo predstavu za koju je tek rijetkima bilo suđeno da joj budu sudionici: pogled s vrha preko 8.000 m!

Prošao je već jedan sat. Pogledu i doživljaju nije bilo vremenskih granica. Ali moramo misliti i na povratak. Prije polaska pokušavam navući moje norveške rukavice, ali su se one potpuno zaledile. Pošto još imam jedne rezervne, ostavljam ove na vrhu pokrivene s nekoliko kamnea. Nisam pri tom ni pomiclao da bi one mogle biti jedini dokaz da smo zaista bili na vrhu. Konačno, cijeli naš uspon po vršnom grebenu smo snimali, jer »važne ličnosti« uvijek traže dokaze. Naš je dokazni materijal na žalost u cijelosti izgubljen s Güntherom. Zadnja slika koju sam snimio, bila je s Güntherom na vršnom grebenu.

Za to se vrijeme Gerhard Baur morao radi smržotina vratiti iz logora V. u glavnog logora, dok su se Felix Kuen i Peter Scholz, prema uputi dr. Herrligkoffera popeli iz logora IV. u logor V, da bi slijedećeg dana krenuli na vrh. Günther i ja nismo očekivali drugi navez, jer smo prema crvenoj raketni vjerovali u pogoršanje vremena.

Bivak

Sati su prolazili i večer je već blizu. Moramo požuriti sa silazom. Spuštamo se brzo prema južnom grebenu i isputujemo mogućnost silaska. Günther je mišljenja, da je silazak grebenom prema kuloaru Merkl suviše težak. U nekoliko trenutaka shvatio sam težinu položaja u kojem smo se nalazili. Vidio sam ipak mogućnost prečenja prema zapadu do jednog sedla, preko kojeg bi se moglo ući u kuloar. Fotografiju tog dijela ponio sam za svaki slučaj sa sobom. Osim toga, mi bismo s tog sedla koje leži na oko 7.800 m, mogli pozvati pomoć iz logora V. Preko jedne stjenovite prečnice i jedne snježne uvale došli smo prilično brzo na sedlo. U jednoj udubini pod stijenom pripremili smo se za bivak. Skinuli smo najprije cipele i zavili noge u termičke zavoje, specijalno pripremljene za astronaute. Zatim smo ponovno navukli unu-

trašnje i srednje cipele. Nakon što smo se i sami zagrnuli termičkim dekama, sjeli smo na vanjske cipele. Počela je jedna beskonačna noć, za koje smo se međusobno budili radi micanja nožnih prstiju. Prema jutru Günther me je više puta tražio da ga pokrijem i pravio je kretanje kao da nešto traži po tlu, ali na tlu nije bilo ničega... Stanje mog brata počelo me zabrinjavati. U stanju u kojem se nalazio, priječe sedla do kuloara Merkl, bez fiksnih užeta, činilo mi se suviše opasnim. Oko 6 sati ujutro odlučio sam stoga pozvati pomoć. Međutim se iz domnjeg dijela kuloara povajavaju dvojica.

Nekoliko sati hodao sam amo-tamo između našeg bivaka i sedla iznad kuloara. Vičući tražio sam da nam donesu uže. Oko deset sati opazim konačno Felixa i Petera kako se penju našim tragom. Još su oko 100 do 120 m ispod nas. Imaju jedno uže.

Nisam niti jednog trenutka sumnjavao da nam dolaze u pomoć i osjetio sam veliko olakšanje. Dozivam Felixa, ali me on dobro ne čuje. Ni ja ne razumijem ono, šta on govori. Kad sam opazio da im je namjera proizvesti dalje prema vrhu, počeo sam vikati da dodu prvo do nas i tek onda krenu prema vrhu po našim tragovima, šta bi, usotalom, bilo za njih mnogo brže. Felix me pita da li je sve u redu, na što mu ja odgovaram potvrđno. Obojica zatim nastavljaju prvo našim tragovima, a zatim skreću u desno i ubrzano nestaju iza jednog grebena. Uzalud sam im počušavao objasniti da čemo, ako ne dođu do nas, biti prisiljeni da spuštanje po drugoj strani planine.

Drugi uspon

Bilo je to u ponoć 28. lipnja kad su Felix i Peter napustili logor V. Uspinjali su se kuloarom Merkl, IV. do V. stupnja teškoće, šta bi odgovaralo sjevernoj stijeni Materhornda. Nakon našeg razgovora proslijedili su prema vrhu. Uže su ostavili na velikoj prečnici koja vodi na južni greben.

Felix je uzeo dvije tablete Pervitina (doping) i brzo se popeo na vrh. Slijedio ga je Peter i tako su obojica u 17 sati došla na vrh. Na silasku su bivakirali na južnom grebenu. 29. lipnja nastavljaju sa silaskom, slijedeći trag uspona koji su u međuvremenu Werner Haim, Gerhard Mändl i Hans Saler osigurali fiksnim užetima. Prenoćili su u logoru V.

30. lipnja svi se vraćaju u glavni logor i slave pobjedu, dok ja u isto vrijeme tražim sasvim sâm svog brata među blokovima leda u podnožju Diamira, našeg jedino mogućeg silaza.

Jedini mogući silaz

Nakon razgovora s Felixom, ustanovivši da obojica nastavljaju usponom i izgubivši svaku nadu u pomoć, tresući se trčćim korakom prelazim prečnicu koja me dijeli od našeg bivaka. Teturam, padam više puta. Kod jednog pada šiljak dereze zarije mi se duboko u

ruku. Prolazim kraj Günthera, okrećem se i vraćam prema sunčanoj strani kuloara. Kao da neko ludilo prolazi mojim bićem. Podbočivši se na cepin urlam kao bjesomučan. Günther me sustiže: »Izgleda da si sada ti lud«. Shvaćam da je svijestan svoje prethodne krize. Njegov glas me budi iz letargije. Kritični trenutak je prošao. Bio je to jedini put da izgubim kontrolu nad svojim živcima. Sada se treba na nešto odlučiti. Günther hoće u svakom slučaju silaziti. Uvjeren je da ne bi mogao podnijeti još jedan bivak na toj visini, a tko zna šta bi bilo i od mene. Felix i Peter nam mogu u najboljem slučaju doći u pomoć tek sutra u jutro. Možda bih ja sâm mogao sći kuloarom Merkl i dovesti pomoć? Günther bi tada morao još jednu noć ostati sâm ovdje. I kod same pomisli na to odustajem od te namjere.

Ostaje nam jedina mogućnost silaska: Diamir. To je zapadni obronak Nanga Parbata, kojim je Mummery pokušao prvi uspon još 1895. i pri tom s dvojicom svojih nosača nestao na način, koji je do danas ostao nerazjašnjen.

Prošle smo zime ponovo proučavali karte i fotografije Nanga Parbata što se sada pokazalo vrlo korisnim. Odmah sam prepoznao Bazhinovu grupu i u sjećanju mi se jasno crtavao smjer Mummeryja. Ako ga je on mogao proći 1895, moramo ga i mi sada, makar nemamo nikakvog materijala za osiguranje. Siguran sam da će se i Güntherovo stanje niže dolje popraviti, a možda sretnemo i kojeg pastira.

Silaz je uspio

Krenuli smo dakle po snježnim padinama, slijedeći stjenoviti greben koji se ruši s vrha. Ispod nas stalno bijesne oluje. Najednom nas obasipa tuča. Magle se na trenutke kidaju i tada trčim naprijed da pronađem mogućnost prelaza. Našli smo uski prolaz među ledenim gromadama i pukotinama, koji nas je doveo u gornji dio Bazhinove grape. Prelazimo preko čistog leda, da bismo dosegli stjenoviti dio srednje teškoće, po kojem nastavljamo silaskom. Noć nas je već odavna zatekla, ali mi se ne zaustavljamo. Povremeno mi se čini da smo trojica, ali znam da su to prividenja. Oko ponoći stižemo na Mummeryjev stup i tu prenoćujemo. Međutim, nismo dugo ostali. Oko 3 sata pokazao se mjesec. Günther se osjeća bolje i mi nastavljamo silaskom. Pronašli smo dobre prolaze po lijevim obroncima stijena i u zoru smo već na laganim snježnicima, lijevo od dva donja rebra.

Proučavamo posljednji dio našeg silaska: moramo proći između dva ledenjaka, da bismo se našli na zelenim, travom obraslim padinama u podnožju stijene. Dogovoren je da prvi koji dođe čeka kod prvog izvora. Treći silazimo po jednom tvrdom snježaniku. Ja sam brži i od vremena na vrijeme čekam Günthera. Teškoće su iza nas. Dolje niže, gdje je ledenjak nešto blaže položen, odlučih se skrenuti u lijevo, gdje mi je nedavni prolazak

jedne lavine olakšao silazak. Konačno dolazim na sunce. Ledenjak se tu počinje topiti: voda je tu!

Pijem kao pomaman i umor me sasvima svladava. Stalno se okrećem gledajući da li dolazi Günther. Kako ga nema, pomišljam da je krenuo direktno dolje, da bi što prije došao do prvih izvora.

Günthera nema

Vidim ljude koji mi dolaze u susret sve do ruba lavine, među njima jedan konjanik. Mašem im. Još samo malo i evo me izvan ledenjaka. Opet pijem i slušam glasove: zov mojih prijatelja, moje majke, čujem i neke nepoznate glasove... Najednom čujem Günthera kako govori tu, sasvim blizu mene. Ali Günther nema, nema nikoga.

Nastavljam dalje. Korak mi je sve teži i polagani. Dolazim do ruba ledenjaka, penjem se po rubu morene, nagnjem se nad potocić i pijem. Tu su i ostaci nekog starog logora, ali Günthera nema. Gledam da nije slučajno već negdje naprijed, ali uzalud. Čekam, doći će sigurno svakog trenutka... Svlačim se i perem i nastavljam piti. Prošao je već jedan sat, ali Günthera još nema. Dozivam ga, ali odgovora ni od kuda. Ponovno se oblačim, ostavljam sve nepotrebno i penjem se morenom dozivajući, ali Güntheru nigdje ni traga. Vraćam se i trčim prema dolini, ali nigdje nikoga!

Trenuci zdvajanja

Ponovno se vraćam do morene. Podne je već odavna prošlo i moram naći Günthera prije noći. Uzimam cepin i uspinjem se ledenjakom. Umor i bezvoljnost su nestali. Tražeći pogledom naokolo i dozivajući, nastojim slijediti svoje stope od jutros. Povremeno zapadam u vodu do koljena. Popeo sam se do točke, gdje sam jutros posljednji put video Günthera. Naši su tragovi već sasvim nestali. Dok smo silazili snijeg je još bio tvrd i tragovi su bili vrlo slabici. Penjem se još malo više, gledajući ne bih li opazio kakvu rupu, ali ne vidim ništa. Dozivam, ali odgovora nema... Sunce je već odavna zašlo i odlučih se spustiti između dva ledenjaka, kuda je Günther vjerojatno morao proći. Tragovi jedne svježe lavine ispunili su me tjeskobom: ponovno se penjem dozivajući brata. Noć je već dobrano pala, dok sam se spuštao ledenjakom i neprestano dozivao. Tapkajući po mraku hodam gore-dolje i, evo me opet na lavini, ali Güntheru nigdje traga. Zaspao sam više puta ni ne primjetivši kako me je san shrvaо. Probudila me hladna studen, ili možda Güntherovi povici? Cijelu sam noć teturaо između ledenih blokova i dozivao. Dočekao sam tako i jutro.

Tu dugu noć, provedenu na 5.000 m platio sam smrznućem nožnih prstiju. Prošao sam još jednom cijeli snježnik, ali bez uspjeha. Svaki je daljnji poziv uzaludan. Kraj izvora

zaspao sam na nekoliko sati. Dozivanje više ne služi ničemu, ali još uviјek se ne mogu odlučiti da odem. Čekam. Pala je već noć. Moji su se pozivi još jednom prolamili u gluhoj tami, a zatim ispružen pod jednim kamenim blokom pokušau zaspati. Još jedna nova noć beznadnog čekanja...

Put mučenika

Jutro me je zateklo neodlučnog. Pa ipak, treba otići, treba živjeti. Tek kad se sunce prelilo preko cijele stijene Diamira, pokupio sam svoje stvari, zamotao ih u vjetrovku i poput prosjaka sa zavežljajem preko ramena krenuo put doline. Na kamenom bloku, ispod kojeg sam spavao, ostavio sam jednu crvenu dokoljenicu kao signal, s izvjesnom nadom...

Od vremena na vrijeme izujem cipele i moćim noge u vodi bujice. Prsti su mi potpuno plavi. Uz put prolazim uz neke zapuštene planinske kućice; dozivam opet, ali odgovora nema. Na putu mi se ispriječila jedna velika kamena barijera. Zato silazim na ledenjak. Predasi su mi sve dulji i tek za nekoliko sati dolazim na suprotni rub ledenjaka. Penjem se na morenu prihvatajući se za čuperke trave. Tu nailazim konačno na prve tragove ljudi, ali je umor bio jači od volje za napredovanjem i san je svladao moju svijest.

Kad se probudih dan je već dobro pođinakao. Nastavljam jednom uskom čistinom i zatim kroz nisko žbunje, dok ne opazim jedan proplanak i nekoliko krava. Uz rub evo i jednog čovjeka. Dozivam ga, ali on brzo nestane među drvećem. Viknem jače, no nitko se ne pojavljuje. Pomislim da su to još uviјek prividjenja, ali tu su ipak i krave. Približim se mjestu gdje sam opazio čovjeka i nešto dublje u šumici nađem na tri drvo-sjeće.

U glavnom logoru čekaju

Po svom povratku 30. lipnja u glavni logor, Felix i Peter su pripovijedali kako su nas vidjeli i čak s nama razgovarali, a na samom vrhu našli naše rukavice. Smatrali su da nam ne preostaje ništa drugo nego silazak prema Diamiru. Iz glavnog logora bilo je dakako moguće preko sedla Mazeno, visokog 5.360 m, koje je Mummetry već 1895. prešao dolazeći iz Rupala, ali je za to naravno potrebno dva dana... U logoru, dakle, čekaju. I konačno, 3. srpnja cijela ekspedicija odlazi za Gilgit. Cesta je međutim bila zakrčena odronom kamenja i moraju čekati.

Veliko razočaranje

Za cijelo to vrijeme, sate i dane ja čekam da netko dođe pred mene. Ali nitko ne dolazi i nitko neće doći. Ona tri pakistanska drvo-sjeće koje sam sreو, bili su sami jedna bijeda. Od njih nisam mogao očekivati nikakve pomoći. Trebalо mi je sat vremena da im rastumačim da sam gladan. Dali su mi komad

kruha. Bila je to moja prva hrana u posljednja tri dana. Zatim su me odveli u svoju kuću, nešto više od sela Diamir. Tu sam dobio još salicu mlijeka. Noć sam proveo pod jednim drvetom.

Sutradan me je jedan dječak doveo do sela Diamir. Jedva sam ga uspio slijediti. Zaustavio sam se u središtu sela i tražio hranu. U zamjenu za moje zaštitne hlače dobio sam jedno pile i pet jaja. Nekoliko sam mladića, koji su se tu našli, pokušao nagovoriti da me prenesu u dolinu. Kao plaću nudio sam im svu svoju preostalu odjeću. Ali, ustvari, ostalo mi je vrlo malo, jer su me drvosječe prošle noći dobro okrali. Odnjeli su mi na primjer čarape i kapu, a pokušali su mi uzeti i uru s ruke, ali sam se srećom na vrijeme probudio.

I konačno, ovi mladići traže od mene moju jedinu preostalu košulju, da bi me odnjeli u dolinu. Toliko sam se razbijesnio da sam pokupio svoje stvari i uspio se konačno postaviti na vlastite noge. Poduprt na cepin u jednoj ruci, a na štap u drugoj, vukao sam se selom. Na izlazu iz naselja dostigla su me dvojica s puškom na ramenu. Prošao me nelagodan osjećaj, ali sam ubrzo shvatio da su odlučili pratiti me na mom putu radi moje vlastite sigurnosti. Od njih sam imao velike pomoći. Noge su mi bile sasvim otečene i često se dogodilo da nisam mogao dalje. Tada su me nosili na ramenima. Na mjestima gdje je put bio stjenovit i težak, vukao sam se četveronoške. Sutradan sam ih molio da na-prave nosila, ali me oni nisu razumjeli. Uspio sam međutim sám od nekoliko komada drva i užeta improvizirati nosila, na kojima su me smjenjujući se nosili do sela Bunar u dolini Inda. Konačno sam se dokopao barem kakve takve ceste. Sunce je nesmiljeno peklo, a hladovine nigdje ni za lijek. Uspio sam se ipak sklonuti na par sati pod jednim mostom i osježiti se u hladnoj vodi neke bujice. Pokušao sam pribriati svoje misli. Moram pod svaku cijenu doći što prije do Gilgita i liječiti moje smrzotine. Jedan džip je prošao cestom, ali na žalost u suprotnom smjeru, a zatim opet nigdje nikoga. Konačno taj isti džip dolazi natrag po mene. Unutra su dva vojnika, od kojih jedan govorи dobro engleski. Bio je to jedan pakistanski oficir koji mi se stalno obraćao u trećem licu s riječima »ova osoba«. Doveo me u svoju kasarnu gdje sam se konačno mogao oprati i nešto pojести. To je bio prvi čovjek koji me je razumio, ali mojoj pripovijesti o Nanga Parbatu nije vjerovao ni slova. Još istu večer me je drugi džip poveo prema Gilgitu. Oko tridesetak kilometara od Gilgita cesta je prekinuta radi odrona kamenja i tako moramo ostati u jednom prenoćistu dok cesta ne bude očišćena. Slučaj je htio da je za to vrijeme stigao dr. Herrligkoffer s ostalim članovima ekspedicije. Iz glavnog su logora pokupili stvari i krenuli na povratak u Evropu.

I tako smo se pukim slučajem ponovno našli u mrkloj noći, osam dana nakon naše posljednje radio-veze!...

Planina mu povratila snagu

VLASTIMIR JOVANOVIC

ARANDELLOVAC

Svakog petka kad je pazarni dan u Arandelovcu, može se vidjeti kako čvrstim koracima grabi ulicama sjedokosi stariji čovjek u planinarskoj opremi sa naprtnjačom na leđima, dubokim gojzericama i dugačkim drenovim štapom u ruci. To je Arandelovčanima dobro poznati Ivan Matoš-čika Mate, penzioner-stanovnik Bukulje. Da upravo tako, jer 77-godišnji Matoš živi preko cijele godine u planini. Ne napušta je ni zimi kad je prekriju debele naslage snijega, a vjetrovi se lome kroz ogoljele grane starih, stoljetnih bukvi stvarajući grandioznu i u isto vrijeme stravičnu simfoniju svojih zvukova.

Prošlo je više od deset godina kako je sinovac našeg poznatog književnika i kritičara Antuna Gustava Matoša napustio Arandelovac i nastanio se na Bukulji usred šume, u divljini, daleko od naselja. U proljeće ga iz krepkog sna budi cvrkut ptica i žuborenje potoka, a zimi zavijanje vjetra i udaranje niskih zaledenih grana o vanjske zidove kuće. Planini i šetnjama kroz šumu, livade, potoke i jaruge ima da zahvali što je još u životu. Tako bar čika Mate kaže.

— Prije jedno 12 godina bio sam srčani bolesnik-počeо je svoja kazivanja čika Ivan kad smo se našli na jednom proplanku ispod vrha Bukulje. — Radio sam mnogo, pušio 2-3 kutije cigareta dnevno, a dužnost poslovode ugostiteljskog objekta »Šumadija« me iscrpljivala. Pred kraj 1969. godine nisam težio ni 50 kilograma.

Jednog proljetnog dana nađem na pokojnog doktora Radišića koji je dugo bio banjski liječnik. Onaku u razgovoru požalim mu se na iznemoglost. On me odmjeri pa mi reče:

— Ivane, da li ti želiš još da živiš?

— Svakako da želim — kažem mu začuđen tim pitanjem.

— E, ako misliš da produžiš život, hvataj Bukulju. Svakog dana moraš da izadeš na vrh.

Poslušam ga ja i krenem na planinu. A ja, ne ide. Dođem do stare crkve u podnožju Bukulje a srce došlo pod grlo. Ni koraka ne mogu dalje. Požalim se doktoru i on me posavjetova.

— Ivane, ovako ćeš da činiš: svakog dana da napraviš bar dvadeset-trideset koraka više. Obilježi kamenom dokle si danas stigao, a sutra pomakni kamen dalje.

— Tako sam i radio. Ali sam svakim danom dobijao sve veću snagu i želju da što prije stignem do vrha. I zna li koliko mi je dana bilo potrebno dok se nisam popeo na planinu? Ravno 21. Kad sam jednom izšao na Bukulju riješio sam da sa nje i ne silazim. Preselio sam se iz Arandelovca u baraku Planinarskog društva »Bukulja«. Kad je došla jesen, a zima se približavala, zamolio sam drugove iz Šumske uprave da mi dozvole da

stanujem u njihovoj kući na vrhu. Pristali su i tako sam postao pravi stanovnik planine. Tu sam i rješenje o penziji primio. Na Bukulji sam više od 11 godina i bit će do smrti.

Poznaje starina svaku stazu, potok i uzvišicu Bukulje. Milojkovaču, Ceroviti potok, Bukuljicu i druge dijelove ove lijepo i pitome šumadijske planine prokrstario je hiljadama puta. Kad gora ozeleni i proplanici se okite cvijećem, njegova naprtnjača nikad nije prazna. Kako koja ljekovita biljka stiže tako je on bere i suši u svom sadašnjem obitavalištu — šumarkoj kući.

— Skoro svakoj travki znam ljekovito djelovanje. Ja svako jutro pijem čaj od raznih trava. I preko danakuham, naročito zimi. Nosim trave i svojim prijateljima u grad.

— Eto, moje se zna — produžava čili i vitalni čika Mate. — Čim oduža dan, od 7 sati izjutra niko me ne može naći u kući. Ja sam već u šumi. Berem ljekovite biljke, pečurke, jagode i kupine, sakupljam keštene i dovlačim drva za zimu. Obilazim i čistim izvore. A postao sam pravi majstor u pronađenju izvora. Nekako osjetim gdje može da bude voda. Zakopam budačićem i, zaista, ona se pojavi. A ja samo izvorsku vodu pijem. Siđem do Arandelovca, kupujem namirnice i što mi je potrebno za nedjelu-dvije dana, ali ma koliko se zadržao u gradu, vodu ne okušam. Kad se dohvativam Bukulje i dođem do prvog izvora, tu sjednem, odmorim se i slatko napijem svježe planinske vode. Boravak u planini nije me načinio osobnjakom. Ne bježim od ljudi. Nađem, šetajući šumom, na seljaku. Sjednem s njim i popričam. Ili se sretnem s ljudima kad se vraćaju iz grada. Pozdravimo se, porazgovaramo, pa svako produži svojim putem. Volim da se nađem sa planinarima, istinskim ljubiteljima prirodnih ljepota i visina.

U bilo koje doba godine, bez obzira da li sija sunce ili Bukulju natapa kiša, snijeg je ogrće ili je vjetar miluje, Ivan krstari svojim stazama uvijek sa naprtnjačom na plećima i dugačkim drenovakom u ruci. Od njih se odvaja tek kad dođe u svoj skromni dom ispred koga na njegov povratak čeka vjerni mu prijatelj — pas šarplaninac.

Koliko je bavljenjem na planini oporavio svoje zdravљje govori i podatak da već godinama nije zatražio liječničku pomoć. Čak ni nadočare koje je ranije upotrebjavao više ne nosi jer mu se i vid poboljšao.

Zašutio je zagledan u vrhove sa kojih je vjetar donosi miris proljeća i blago dodirivači tek izbilje lišće. Na rastanku mi čvrsto, mladički steže ruku. Žustrim koracima se uputi niz planinu i ubrzo ga od mojih očiju sakri ozelenjena šuma.

Planinarske marginalije

VLADO OŠTRIC

ZAGREB

XXXIII. FRANO SUPILO I UČKA

Stogodišnica rođenja Frana Supila (1870-1917), jednog od najistaknutijih ljudi u povijesti hrvatskog novinstva, politike i diplomacije, obilježena je nizom kulturnih akcija. Osoba, djelovanje i vrijeme Frana Supila osvijetljeni su s raznih strana: historijski, publicistički, literarno, u prozi i u stihu, u riječi i u slici. Saznali smo više i o Supilovom privatnom životu. Otkrilo se da je imao i planinarskih sklonosti. Podaci o njima vezani su za razdoblje Supilova života u Rijeci (1900-1914), gdje uređuje »Novi list« (»Riječki novi list«). Intenzivni urednički i novinarski rad u novinama koje je podigao na evropsku razinu, te politička aktivnost koja je imala hrvatsko i jugoslavensko, a u ključnim razdobljima i srednjoevropsko i evropsko značenje, nisu mu ostavljali mnogo slobodnog vremena i njegov su privatni život nesumnjivo skučavali (iako, s druge strane, Supilo kao dosljedni neženja nije bio vezan porodicom). No tim je zanimljivije saznati da on svoje slobodno vrijeme nije vezao samo za grad, ma koliko da je osebujni urbani ambijent tako živog i značajnog središta kao što je Rijeka morao biti privlačan za tako vrsnog novinara i političara kao što je Supilo bio.

Podataka o tome iznio je njegov suvremenik i sugrađanin liječnik dr Niko Bonetić još godine 1937. u predavanju čiji je djelomično sačuvani koncept priredio za tisak dr Đuro Rošić, te ga objavio u izvrsno uređenom dvobroju 8-9 za godinu 1970. riječke revije »Kamov«, posvećenom isključivo Supilu (Dr Niko Bonetić, Sjećanja na Frana Supila, 28-31).

Supilo je provodio dosta slobodna vremena u kavani, u razgovorima s prijateljima i znancima o raznovrsnim temama, no, saznamo, ne u svako doba. »Ljeti nije dakako bilo tih kavanskih razgovora«, kazuje nam dr Bonetić, »jer bi već nedjelju ujutro Supilo nestao. Pravio je ekskurzije, uvijek pješke i uvijek sam, ili se je negdje kod Kantride sunčao i kupao po čitav dan. I čudnovato, nikad ga nisu njegove šetnje vodile na istok grada, nego uvijek na zapad. Učka gora i njezini obroci imali su za njega osobit čar. Ćićarija, ta etnološki i biološki interesantna visoka ravnica Istre, zanimala ga je izvanredno«. Ovo nekoliko redaka (više ih nažalost nema, osim što se dalje opisuje Supilov interes za način života Ćića) otkriva nam ipak jednu zanimljivu i privlačnu Supilovu značajku. Možemo ga zamisliti, onako krupna i jaka, pa zasigurno dobra hoda (neko je vrijeme

vježbao i vožnju bicikлом), na brdskim putovima. Sklon je samotnim izletima kao čovjek naviknut da dovoljno intenzivno promatra i razmišlja da mu ne može biti dosadno samom sa sobom, a vjerojatno i željam da se odmori od živosti i tempa novinarskog rada u ovećem gradu (dr Bonetić ipak spominje da je na putovanjima volio razgovarati s ljudima, posebno s onima iz »puka«). Najvjerojatnije nije bio član nikakvog planinarskog društva. Za izlete se nije planinarski opremao, nego je bio odjeven kao uvijek — u jednostavnom tamnom odijelu, bijeloj košulji i crnoj kravati, s povelikim crnim klobukom — u odjeći koju je nosio, kako se zna, u svakoj prilici, ne mareći za finese u odijevanju. Bez društva, međutim, nije uvijek bio na izletima, jer je sačuvano nekoliko snimaka koje ga pokazuju upravo na Učki. Te su snimke u privatnom posjedu, a također su objavljene u »Kamovu«, no bile su izložene i u Zagrebu na izložbi o Supilu u Povjesnom muzeju Hrvatske, što ju je priredio agilni kustos tog muzeja, historičar Ninkša Stančić. Ima ih četiri, a snimljene su pred Prvi svjetski rat kada je Supilo, nakon teških političkih

razočaranja, nalazio, kako izgleda, više vremena za svoje osobne sklonosti. Na prvoj snimci (str. 18 u »Kamovu«) vidimo ga, s još dvojicom muškaraca, negdje na vrhu Učke. Postavili su se na jednu stijenu (na njoj se vidi i markacija) u karakterističnoj poziciji ljudi koji se slikaju na planinskom vrhu. Druga je (str. 23) snimljena, pretpostavljam, na terasi ispred tadašnje turističke kuće na sedlu Poiklon koju je držao Österreichischer Touristen-Verein pod nazivom »Kronprinzessin Stephanies Schutzhäus«. Supilo je okružen grupom muškaraca, a sjedi, dostojanstvena izraza, na magarcu, što pokazuje da je bio ponekad sklon i takvom načinu kretanja po brdima (ukoliko nije zajahao zbog fotografije), koji je tada bio popularan kod komotnijih turista i koristio se dosta upravo na Učki (za izlete iz Opatije). Na trećoj je slici (str. 24) snimljen ispred turističke kuće uz dvojicu znanaca (nalazimo ih i na prethodnoj slici) koji jašu. Četvrta je slika (ista strana) također s terase ispred kuće, ganutljiva, jer Supilo drži na rukama jednu zgodnu malu djevojčicu, s razneženim izrazom lica koji nas dira, jer on, kako znamo nije imao svoje obitelji.

Citirani zapis o Supilovim izletima i opisane fotografije otkrivaju poneku simpatičnu, posebno nama planinarima, Supilovu osobnu crtu, pa ih stoga i bilježim za čitaoca »Naših planina«, a ujedno zahvaljujem Nikši Stančiću

ču za posudbu filma prema kojem sam dao izraditi četiri fotografije Supila na Učki, prepustivši zatim uredniku »Naših planina« da koju od njih objavi uz ovaj mali planinarski prilog obilježavanja Supilove stote godišnjice.

XXXIV. PLANINARSKE TEME U ČASOPISU »POVIJEST SPORTA«

(God. I, 1970. brojevi 1-4)

»Povijest sporta, Grada i prilozi« novi je časopis što ga u Zagrebu izdaje Komisija za povijest sporta Saveza za fizičku kulturu Hrvatske. Svesci su lijepo opremljeni i dobro uredeni, a izlaze 4 puta godišnje. Nedavno je (u svibnju) zaključeno prvo godište, što pruža zgodan povod za osvrт na taj časopis koji je srođan »Našim planinama«.

»Povijest sporta« izražava naime načinu da se još više razvije i unaprijedi proučavanje povijesti hrvatskog sporta, koju njeni poznavaci s pravom shvaćaju kao jednu sastavnicu hrvatske kulturne i društvene povijesti. Na širinu shvaćanja ukazuje i odrednica pojma sport što je nalazimo u prvom broju: »Sport shvaćamo u najširem, u onom pravnom smislu, dakle sve one djelatnosti što se u raznim razdobljima i krajevima nazivaju različitim nazivima, kao gimnastika, gombanje, tjelovježba, atletika, tjelesno vježbanje,

tjelesni odgoj, igre, ples, sport u užem smislu natjecanja po utvrđenim pravilima, skautizam i izviđaštvo, liječenje i rehabilitacija primjenjenim vježbama i pokretima, izletništvo, planinarstvo, turistika, odmor i razonodna, tjelesni odgoj u školi i u društvima, fizička kultura» (1,3). Planinarstvo, kako vidimo, također ulazi u sastav širokog pojma sporta. Iako postoji praktična i idejna distanca između planinarstva i sporta, uvrštanje planinartva u sport u ovom slučaju ne treba da smeta, jer se ta distanca odnosi na takmičarske i borilačke sportove, a ne mora se odnositi na sport u tako širokom značenju kako je to izraženo u »Povijesti sporta«. Naprotiv, planinarstvo se po nizu svojih elemenata vrlo dobro uklapa u taj široki pojam. Osim toga, planinarstvo se, uz svoju posebnu povezanost sa kulturom u užem smislu i svoja prvobitna obilježja kulturnog pokreta, zajedno sa svim ostalim široko shvaćenim sportskim djelatnostima uklapa u složeni sastav kulturne povijesti.

Treba spomenuti da u sportskopovjesnom radu sudjeluje niz suradnika koji su poznati i kao planinari. Tako, u Komisiji za povijest sporta nalazimo prof. dra Vladimira Blaškovića, Ivicu Sudnika i Viktora Šetinu, a među dopisnim članovima komisije dra Kamila Firingera (iz Osijeka) i Stipu Vrdoljaka (iz Splita), a u redakciji časopisa V. Blaškovića, Zbog svega toga »Povijest sporta« treba

zabilježiti kao časopis koji će pored »Naših planina« i »Planinarskog lista« pridonijeti upoznavanju hrvatske planinarske povijesti. Na to ukazuju i brojevi prvog godišta.

Ž. Radan, Počeci skijaškog sporta u Hrvatskoj (1,28-40), piše o razvitku skijanja od 90-tih godina XIX st. do godine 1922. pa donosi i podatke koji su zanimljivi za povijest planinarstva. Organizirano skijanje javlja se u Hrvatskoj od god. 1894. zaslugom veoma agilnog sportskog radnika Franje Bučara. Prvi su izleti, zimi 1895/96, izvedeni u ravnicama ili preko blagih brežuljaka u podnožju Medvednice, no Bučar je kasnije odlazio s prijateljima i na Medvednicu, Plješivici i Oštrcu. Isprva je sanjkanje bilo popularnije, te su, npr. tereni podno Plješivice u Samoborskom gorju bili među najpopularnijima. Tehnički napredak skijanja povećao je kasnije njegovu popularnost. Godine 1912. izvode se na Sljemenu prvi put skijaški skokovi. Uoči Prvog svjetskog rata osobito su aktivni dr A Pandaković i dr Ivo Lipovščak. Zimi 1912/13 oni otkrivaju skijaške terene oko Mrkoplja (Maj vrh, Čelimbaba), u veljači 1913. organiziran je u Mrkoplju prvi skijaški tečaj, a nakon njega »prvi zimski planinarski uspon na skijama u Hrvatskoj« A Pandakovića, I. Lipovščaka i R. Vickerta na vrh Bjelolasice (1533 m). Riječki planinari tih godina započinju sa skijanjem na Platku, bilježi autor prema prilogu Ž. Poljaka u Zborniku »Trofej

Platak 67». Dana 18. I 1914. priređena je prva skijaška utakmica na Medvednici, na 10 km dugo stazi hrptom planine od gradske kuće pod Sljemenom do Rauhove lugarnice te sjevernom stranom natrag do kuće. Među prvom četvoricom nalazimo Dragutina Paulića. Te zime bio je drugi tečaj u Mrkoplju, te skijaško prvenstvo Hrvatske i Slavonije. Među prvom trojicom bio je I. Lipovčak. Za Prvog svjetskog rata neki su hrvatski skijaši bili na vojničkim tečajevima u Tatrama, a još zimi 1914. priređen je izlet hrvatskih i slovenskih skijaša (među kojima je osobito aktivan Rudolf Badjura) na Kamniško sedlo. Taj je razvitak omogućio širi razmah i organizaciju skijanja nakon rata.

I. Sudnik je zabilježio niz »sportskih« kajkavskih izraza iz rječnika XVII i XVIII st. (1,41-47), a K. Firinger upozorio u uvodu jednog svog članka (1,48) da se u Historijskom arhivu u Osijeku čuva i grada planinarskih organizacija: Planinarskog saveza kotara Osijek (Planinarskog odbora Slavonije), Podružnice Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu »Jankovac« u Osijeku i planinarskog društva »Jankovac«. Za tu su gradu izrađeni vodići. Zanimljiva je vijest (1,87) da poznati splitski planinar Ante Grimani (Split, Kragujevačka 15/III) piše povijest planinarstva u Dalmaciji od prvih početaka do danas. A. Grimani suraduje i sa Odjelom sportske dokumentacije Muzeja grada Splita. Jedna bilješka H. Macanovića, o literaturi kojom se služio za poglavje »Sport na Zagrebačkom sveučilištu« u »Spomenici u povodu 300-godišnjice Sveučilišta«, donosi podatak o rukopisu Ž. Poljaka »Zagrebačko sveučilište i planinarstvo u Hrvatskoj«. Kako je Ž. Poljak pisao o toj temi u »Našim planinama« vrijedno je znati i za taj opsežniji rukopis koji to možda neće zauvijek ostati.

Dr. I. Lipovčak bio je i nogometni sudjelovao je u osnivanju Nogometnog saveza Jugoslavije 15. IV 1919., kako saznajemo iz povijesti o proslavi 50-godišnjice tog dogadjaja (2,97, 148, konkretni podaci 2,128). Tamo je (2,99-100) i izvještaj I. Sudnika o proslavi 75-godišnjice skijanja u Hrvatskoj (prvi tečaj zimi 1894/95). U članku Ž. Radana »Počeci nogometnog sporta u Hrvatskoj i osnivanje Hrvatskog sportskog saveza« (2,102-131) nalazimo zanimljiv podatak da je Hrvatsko planinarsko društvo bilo, god. 1912., član Hrvatskog športskog saveza osnovanog 1909 (2,118). To osnivanje, dodajmo, nije imalo samo sportsko nego i nacionalnopolitičko značenje. U obnovi Hrvatskog športskog saveza 1918. i 1919. sudjeluju i planinari. Dr. J. Pasarić je 1919. referent za planinarstvo u upravnem odboru saveza (127).

Pravnik Leo Gollob (1890-1969) o kojemu piše M. Radović (2,179-181) svestrani sportaš (nogomet, veslanje, laka atletika, tenis i dr.) bio je i planinar. Zabilježeno je da je bio osam puta na Triglavu (181).

U povodu smrti Većeslava Holjevca objavljena je posmrtnica V. Blaškovića izrečena u Planinarskom savezu Hrvatske 15. VII 1970. (3,127-223), zajedno s jednom simpatičnom fotografijom V. Holjevca iz mlađih dana (221).

Braća Branislav (1923-1945) i Janko (1925-1944) Abaffy, Zemunjani, pali borci narodnooslobodilačkog pokreta, o kojima piše A. Radović (3,266-268), bili su svestrani sportaši, a također i planinari.

I. Sudnik donosi bilješku o svestranoj sportskoj aktivnosti I. Lipovčaka u povodu svečanog obilježavanja njegove 80-godišnjice (3,180), a H. Macanović bilježi vrijednu knjižicu S. Božičevića »Vladimir Horvat i njegovih 500 stuba na Medvednici« (3,283) čija je naklada velikim dijelom stradala u požaru. Bilo bi vrijedno, u nekoj zgodnoj prilici, stampati je ponovo.

V. Blašković, Metodološki pristup historiografiji sporta (4,287-291), donosi korisnih misli o povijesti sporta, njenoj gradi i tehničici upotrebe građe, vrijednih i za planinare u razdoblju uoči 100-godišnjice Hrvatskog planinarskog društva (1874-1974) kada bi i interes za planinarsku povijest mogao postati veći.

Sastavljač ovog prikaza objavio je »Napomene o problematiki radničkog sporta u sjevernoj Hrvatskoj do prvog svjetskog rata« (4,311-323), s nekoliko podataka i o planinarstvu. Spominjući prvi izlet zagrebačkih radnika, socijalista, na Medvednicu, god. 1894, mogao je ispraviti svoj sastavak o tome u »Našim planinama« 1968. 5-6, 120. Tamo je na kraju spomenuto da nema vijesti o uspjehu izleta. Kasnije je u idućem broju socijalističkog lista »Sloboda«, našao neke podatke o izletu među sitnim vijestima o drugoj stvari, pa je to i zapisano za članak u »Povijesti sporta«. U članku ima i nekoliko podataka o planinarskom izletništvu tipografa (turistička sekcija »Hrvatskog tipografskog kluba »Zagreb«). U dopunjenoj verziji tog članka za jedan sportskopovijesni zbornik (u tisku) dodano je još nekoliko podataka o tome.

Zanimljiv je članak sveuč. prof. dra Ž. Muljačića »Tomo Basiljević-Bassegli, prvi dubrovački planinar« (4,324-333). Prirodoznanstveni interesi doveli su tog Dubrovčanina (1756-1806) čiji je duh, oblikovan na razmeđi prosvjetiteljstva i romantizma, bio osjetljiv i na doživljaje prirode, u alpske predjele. God 1781. jašu T. Basiljević i talijanski prirodoslovac i folklorist Alberto Fortis, koji je ušao u hrvatsku kulturnu povijest, iz kraja između Vicenze i Verone u Bern. Na jednom samotnom prijevoju sreli su Baltazara Hacqueta, liječnika i prirodoslovca, poznatog i u slovenskoj kulturnoj povijesti. Slijedećih godina Basiljević je obišao mnoge švicarske krajeve i gorje Harz u Njemačkoj. Tako i Basiljević ulazi u red znamenitih putnika (XVIII i XIX st.) prirodoslovnim i etnografskim interesima koji su, u velikoj mjeri, začetnici planinarstva.

Srpsko planinarstvo

U povodu 70-godišnjice osnivanja Srpskog planinskog društva

DR ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Ove godine srpski planinari slave velik jubilej: prošlo je 70 godina od osnivanja Srpskog planinskog društva, prve planinarske organizacije na području SR Srbije.

U duhu planinarske solidarnosti njihovoj proslavi pridružuju se svi planinari Jugoslavije. Naš časopis obilježava taj jubilej posebnim prilozima. U prvom prilogu pod naslovom »Srpsko planinarstvo« dajemo sažeti prikaz planinarstva u toj republici, njegovog razvitka i njegovih uspjeha. Naša prvobitna želja bila je da objavimo prigodni napis iz pera nekog od srpskih planinara, ali u tome nažalost nismo uspjeli premda smo se obratili na najviše mjesto u Planinarskom savezu Srbije. Tim člankom ujedno nastavljamo prikazivanje planinarstva u istočnim republikama naše zemlje, koje smo u prošlom broju započeli člankom »Makedonsko planinarstvo«.

Drugim prilogom željeli smo dati naš doprinos rasvjetljavanju srpske planinarske prošlosti. Nastojali smo pronaći koji je prvi planinarski putopis u srpskoj literaturi i kada je on objavljen. Rezultat našeg traganja zasad je članak »Peo sam se na Vezuv« Ljubomira Nenadovića, srpskog putopisca iz prošlog stoljeća, koji također objavljujemo u ovom broju. Nenadović je na svojim putovanjima po zemljama zapadne Evrope došao u martu 1851. u Napulj i tu se sastao s crnogorskim vladarom i književnikom Njegošem koji je tamo stigao dva mjeseca ranije zbog liječenja. Za cijelo vrijeme zajedničkog boravka Nenadović je marljivo bilježio razgovore s Njegošem i opisivao svoje putove. Tako su nastala »Pisma iz Italije« među kojima se nalazi i opis uspona na Vezuv. »Pisma« su prvi put objavljena u nedjeljnom političkom listu »Srbija«. Izlazila su od decembra 1868. do maja 1869, a kasnije su nekoliko puta preštampana. Unatoč ponešto arhaičnom stilu i nepoznavanju planinarske tehnike, opis Nenadovićeva uspona na Vezuv i danas je veoma čitak, a vrijedan je da se sačuva od zaborava kao dokument o počecima planinarstva u Srbiji.

Srpsko planinsko društvo

Prvim srpskim planinaram možemo smatrati Ljubomira Nenadovića (1826-1895), pasioniраног putnika i putopisca koji je sklonost prema prirodi stekao za vrijeme studija u zemljama zapadne Evrope. Prilikom svojih putovanja po Italiji i Švicarskoj penjao se na alpske vrhove i bio na Vezuzu. Planinario je i po Srbiji i Crnoj Gori i, kako sam kaže, jednu je svoju pjesmuispjevala »na Rtnju avgusta 1845. godine«. Premda je o svojim putovanjima objavio zapažene putopise i propagirao korist boravka u prirodi (»Ko jedno leto na planini provede, dva leta sebi produži život«), on u tadašnjoj nerazvijenoj Srbiji nije mogao naći sljedbenike.

Prvi praktični organizator planinarenja u Srbiji bio je Josip Pančić (1814-1888), rodom iz Bribira u Hrvatskoj, koji je po odlasku u Srbiju postao neumorni istraživač njene prirode i utemeljitelj znanstvenog rada u Srbiji. Kao profesor liceja, kasnije Velike škole u Beogradu, on je skoro 20 godina vodio sa sobom u srpske planine pitomce liceja i suradnike istraživajući u prvom redu planinsku

floru. Prvi takav izlet poduzeo je 1856. godine sa sedam pitomaca, preko Povlena, Zlatibora, Golije, Kopaonika i Jastrepa, u trajanju od 40 dana, i opisao ga u knjizi »Put licejskih pitomaca«. Godine 1845. bio je na Velebitu, 1873. na vrhu Durmitora, a Kopaonik je toliko zavolio da se na nj popeo dvadesetak puta. Pančić je među izletnicima uspješno razvijao smisao i ljubav prema ljepotama vlastite zemlje i iz njihovih redova potekli su osnivači prve planinarske organizacije u Srbiji.

Neposredni podstrek za osnivanje planinarske organizacije dao je Alekса Stanojević (1865-1960), profesor prirodnih znanosti u Beogradu koji je dao s francuskog prevesti Réclusovu knjigu »Što priča planina« (Srpska književna zadruga, Beograd 1900) i time znatno djelovao u srpskom intelektualnim krugovima. Osnivački sastanak Srpskog planinskog društva (SPD) organizirao je 27. V 1901. u Beogradu preko svojih suradnika geolog prof. Jovan Žujović (1856-1936), kasniji predsjednik Srpske akademije nauka. Iste godine je 9. VI održana u Beogradu i osnivačka skupština SPD-a na kojoj je za prvog predsjednika

izabran Žujović, a za potpredsjednika Stanojević.

Do Prvog svjetskog rata najveći broj društvenih akcija sastojao se od izleta na Avalu. Najvredniji pothvat u tom razdoblju bila je akcija na podizanju šumskog pojasa oko Beograda 1902. godine. Iste godine podignut je i paviljon na Avali, prvi planinarski objekt u Srbiji. SPD je u početku bio ograničen na uski krug, većinom znanstvenih radnika, i napredovao je sporu. Do Prvog svjetskog rata uspio je osnovati samo podružnicu u Užicu.

Poslije Prvog svjetskog rata rad je obnovljen na izvanrednoj skupštini 1922. godine, koju je sazvao opet Žujović. Za novog predsjednika izabran je znanstveni radnik dr Nedeljko Košanin. U razdoblju između dva svjetska rata SPD se postepeno razvio, ali znatno sporije nego slične organizacije u zapadnim dijelovima države, uglavnom zbog udaljenosti velikih planina od sjedišta društva. Organizirani su veći izleti i posvećena osobita pažnja propagandi planinarstva, osnivanju podružnica, skijanju i izgradnji domova. Podružnice su osnovane u Užicu, Novom Pazaru, Sjenici, Rožaju, Tutinu, Sopotu, Jagodini, Raški, Kraljevu, Boljevcu, Rtnju, Leskovcu, Kragujevcu, Kruševcu, Nišu, Valjevu, Nikšiću itd.

Najuglednije planinarske ličnosti međuratnog razdoblja bile su neobično agilni organizator izleta dr Dušan Mitrović-Spirta koji je sve do svoje smrti, na jednom izletu 1930.

godine, bio potpredsjednik SPD-a i duša organizacije, a uz njega prof. dr Stanoje Nedeljković, dugogodišnji predsjednik SPD-a.

Među važnijim društvenim aktivnostima treba istaknuti odluku iz 1923. o nabavci prvi skija i sudjelovanje na »ski-kursu«, zatim raspačavanje razglednica s motivima koje su snimili članovi društvene foto-sekcije, a od 1924. i organiziranje planinarskih predavanja za javnost. Krajem te godine održana je i izložba o prošlosti planinarstva u Srbiji sa 180 eksponata. SPD se 1927. kupnjom jednog dijela akcija poduzeća »Putnik« i otvaranjem biljetarnica pretvorilo u turističko-privrednu organizaciju. Stručna planinarska aktivnost je potisнутa u drugi plan, a zaostajao je i rad s podružnicama. Zbog toga, a i zbog centralističkog upravljanja, počelo se u društvu javljati nezadovoljstvo, koje je došlo do kulminacije nakon skupštine 1939. godine. Godine 1940. osnovan je akcioni odbor za sazivanje izvanredne skupštine, ali je rat uskoro prekinuo svaku društvenu aktivnost. Godine 1939. SPD je imalo 2141 člana, 18 podružnica i kuće na Avali, Kosmaju i Kopaošniku.

U međuratnom razdoblju u Srbiji je osim SPD-a djelovalo i planinarsko društvo »Morava« sa sjedištem u Nišu, koje je počelo radom 1930. nakon osnivanja Moravske banovine. U toku svog 10-godišnjeg djelovanja osnovalo je desetak podružnica s 500 članova. Posebno treba istaknuti rad Udruženja studenata planinara na beogradskom univerzitetu, koje je osnovano 1932. godine. Nizom

Planinarski dom »Olga Dedijer« (1701 m) na Kopaoniku u doba kad je bio stjecište planinara i skijaša (danas dotrajao)

svojih izleta, na kojima je sudjelovalo i po nekoliko stotina osoba, zimovanjima i pohodima u inozemstvo, odigralo je krupnu ulogu u popularizaciji planinarstva kod mlade srpske inteligencije. Početkom 1932. grupa planinara iz SPD-a prešla je u društvo »Jugoslovenski turist« i osnovala u njemu planinarsku sekciju. Zajedno s podružnicom u Čačku sekcija je imala krajem 1933, kad je raspuštena, 346 članova.

Poslje Drugog svjetskog rata

Već 1945. formiran je u Beogradu Gradski odbor planinara, a 1946. i Republički odbor za planinarstvo, sa zadatkom da potakne osnivanje planinarskih sekcija pri sportskim i sindikalnim organizacijama u SR Srbiji. Pripeđuju se masovni izleti manifestacijskog karaktera vezani uz državne blagdane. Do naglog procvata planinarstvo dolazi tek nakon II. kongresa FISAJ-a 1948. sa osamostaljenjem planinarskih organizacija. Iste godine, 27. lipnja, osnovan je Planinarski savez Srbije i prvo samostalno društvo u Beogradu, a ubrzo zatim niču društva po čitavoj republici, pa i u mjestima gdje ranije nije bilo nikakvih tradicija. Organizirani su masovni izleti sa znatnim propagandnim efektom. Istovremeno s porastom članstva planinarski rad je napredovao i kvalitativno. Sve brojniji su izleti u visoka gorja i u inozemne planine.

Godine 1958. došlo je do spajanja Planinarskog i Smučarskog saveza Srbije. Iste godine otvoren je Muzej planinarstva i smučarstva u Mitrovićevu domu na Avali. Stručni rad postigao je naročiti domet u stručnim sekcijama. Osnovane su brojne omladinske, markacijske, propagandne i građevinske sekcije, zatim pećinarske (speleološke) sekcije i odsjeći (Beograd, Bor), alpinistički odsjeći (Beograd, Niš, Bor, Čačak, Požarevac) i stanice Gorske službe spasavanja (Beograd, Niš, Bor, Požarevac, Čačak, Raška). Godine 1960. osnovana je zajednica planinarskih objekata Srbije kao komercijalno udruženje i poslovni servis, ali je 1967. likvidirana zbog neuspješnog poslovanja (70 milijuna dugovanja). U organizacijskom pogledu republički Savez objedinjava rad regionalnih saveza Vojvodine, Kosova, Beograda, Jugoistočne Srbije, Zapadnog pomoravlja, Srednje i istočne Srbije i Univerzitetskog saveza Beograda. Osim toga osnovani su sreski, gradski i općinski savezi. U posljednjih desetak godina opaža se nazadovanje planinarstva u čitavoj republici. Uzroci su smanjenje pomoći koju je ranije pružala zajednica planinarskim organizacijama, gubitak povlastica na željeznici, a nesumnjivo i komercijalizacija života koja negativno utječe na društveni žad i korištenje slobodnog vremena. Znatan udarac organizaciji nanijela je Zajednica planinarskih objekata Srbije svojim lošim poslovanjem. Otplaćivanje njenih dugova gotovo je paraliziralo rad Planinarskog saveza Srbije za duže razdoblje.

Glavni oblici društvenog rada u poslijeratnom razdoblju bili su planinarski sabori,

Planinarski dom na Pločicama (2030 m) pod Đerdapom u Prokletijama, najviši planinarski objekt u SR Srbiji

Foto: U. Beširović

sletovi, tabori, orijentacijska natjecanja, marševi historijskim putevima i tečajevi za alpiniste, skijaše, pećinare, spasavaoce, vodiče, planinare početnike itd. Tradicionalnima su postale akcije: proljetni i jesenski dan planinara Beograda, sabor na Goču, sabori planinara Sandžaka, Kosova, Zbor alpinista Srbije, pohod mlađih planinara Srbije, republičko prvenstvo u orijentaciji s kvalifikacijskim natjecanjima po regionalnim savezima te brojna skijaška natjecanja.

Osobiti uspjeh poslijeratnog razdoblja postignut je u obradi planina. Zbog udaljenosti od mora turizam Srbije je znatnim dijelom usmjeren u planine, što su mnoga planinarska društva znala dobro iskoristiti. Zahvaljujući tim okolnostima u planinama Srbije sagrađen je velik broj lijepih kuća, domova i hotela. Danas je registrirano ukupno 59 objekata s 1500 ležaja (trećina objekata je bez domara), ali zbog nazadovanja i neaktivnosti njihovih upravljača neki od tih objekata su otuđeni od planinarske organizacije ili su posve zaušteni i neupotrebljivi.

Prema sređenim podacima za 1969. godinu na području republike bilo 18.060 članova (prodanih članskih markica) koji su ovako bili grupirani:

Beograd 5917
Vojvodina 5816
Jugoistočna Srbija 2217
Kosovo 900
Zapadno Pomoravlje 711
Univerzitet Beograd 400
Srednja i ist. Srbija 200
Ostala društva 1849

Planinarstvo u Vojvodini

Planinarstvo u Vojvodini razvilo se vlastitim putevima i uglavnom samostalno. Za pojavu planinarstva i njegovu afirmaciju bile su važne dačke ekskurzije iz Novog Sada, Srijemskih Karlovaca i Petrovaradina, koje je privlačila osobito Fruška gora svojom lijepom prirodom. Novosadski profesor Šandor Popović počeo je planinariti po Fruškoj gori 1876. sa drom Radivojem Simonovićem, tada dakom a kasnije najuglednijim planinarem Vojvodine. Godine 1906. učenici su na svojim izletima pokušavali obilježiti šumske putove školskom kredom — prvi pokušaj markiranja u Vojvodini. Dolaskom Dušana Mitrovića-Spirte u Novi Sad oko 1910. počinju redovni organizirani izleti.

Do osnivanja prve planinarske organizacije došlo je tek 1923. kada je SPD osnovalo u Novom Sadu svoju podružnicu. Na čelu joj je bio ugledni kulturni radnik Vasa Stajić, predsjednik Matice srpske. Slijedeće godine se podružnica osamostalila i pod imenom »Fruška gora« razvila se u toku slijedećeg desetljeća u snažnu organizaciju. Sa svojih 8430 članova i 15 povjereništva 1934. godine nadmašila je SPD. Rad je uglavnom bio usmjerjen na Frušku goru, gdje je 1926. podignuta prva kuća na Zmajevcu, 1928. druga na Osovlu, a 1934. treća na Iriškom Vijencu. Društvo je od

1934. izdavalo vlastiti mjesecačnik, a osim toga tiskalo kartu Fruške gore i splavarski vodič po Drini. Godine 1939. fuzioniralo se s »Prijateljem prirode« iz Vršca, koji je osnovan 1929. sa zadatkom uređenja Vršačkog brda. U Novom Sadu je od 1932. djelovala podružnica sarajevskog »Prijatelja prirode« koja je okupila oko 300 članova.

Najuglednija planinarska ličnost Vojvodine bio je liječnik dr Radivoj Simonović iz Sombora (1858-1950) koji je svojim člancima, putopisima i nebrojenim umjetničkim i dokumentarnim fotografijama iz planina utjecao čitav pola stoljeća na generacije planinara.

Nakon drugog svjetskog rata, najprije je u Novom Sadu osnovan pokrajinski inicijativni odbor planinara iz kojeg je 1948. nastao Pokrajinski odbor Planinarskog saveza Srbije, a 1951. Pokrajinski planinarski odbor Vojvodine. Godine 1948. osnovano je u Novom Sadu i prvo poslijeratno društvo. Dvije godine kasnije u Vojvodini postoji već 18 društava. Obnovljene su planinarske kuće na Fruškoj gori i njihov broj ubrzo se penje preko 15. Godine 1961. bilo je u pokrajini registrirano čak 45 društava s 9780 članova.

Planinarstvo na Kosovu

Premda su prirodni uvjeti za planinarenje na Kosovu vrlo dobri zahvaljujući visokim planinama, planinarstvo tu nije moglo uzeti maha sve do XX stoljeća. Uzrok je tome bio s jedne strane u nestabilnim prilikama nakon rasula turske uprave, a s druge strane zategnuti odnosi zbog neriješenog nacionalnog pitanja u ovom području s mješovitim stanovništvom. Na području Kosova uspjelo je SPD u međuratnom razdoblju osnovati dvije svoje podružnice: u Kosovskoj Mitrovici i Peći

~~~~~  
Planinarski dom na Zmajevcu (464 m) na Fruškoj gori, prvi planinarski objekt u Vojvodini 1926. godine (danas pregrađen)





»Mitrovićev dom« (497 m) na Avali, podignut 1926. godine, tradicionalno izletište beogradskih planinara

(1938). Prve planine Kosova koje su privukle interes planinara bile su Prokletije i Šar-planina. Godine 1928. posjetili su Prokletije članovi londonskog Alpine cluba, 1931. zagrebački alpinist dr Branimir Gušić i iste godine članovi SPD-a iz Beograda.

Nakon Drugog svjetskog rata osnovan je 1951. Oblasni planinarski odbor Kosmet-a (danas Planinarsko-smučarski savez Kosova), a uskoro zatim i brojna planinarska društva (Priština, Peć, Prizren, Štrpc, Zvečan, Gnjilane, Đakovica, Uroševac, Kosovska Mitrovica). U Peći i u Prizrenu osnovani su alpinistički odsjeci i stанице Gorske službe spašavanja. Trajnu i mnogostranu aktivnost pokazuje osobito PD »Đerovica« u Peći koja se ubraja među najbolje organizacije u republici. U okviru društva djeluje AO, GSS i pećinarska sekacija, a članovi se brinu za 3 kuće na Prokletijama, transverzalu u tom planinskom masivu i bave se izdavačkom djelatnošću. Godine 1969. bilo je na području Kosova u planinarskim organizacijama 900 članova.

Alpinizam

Prije Drugog svjetskog rata na području Srbije nije bilo alpinističkog djelovanja. Vodeća srpska planinarska organizacija SPD bila je usmjerena na izletništvo i turizam. Prvi srpski penjači bili su Raško Dimitrijević i Stanko Aleksić koji su počevši od 1928., odnosno 1933., u društvu sa slovenskim pen-

jačima izveli čitav niz uspona u slovenskim Alpama, među njima i nekoliko prvenstvenih. Prvi pokušaj osnivanja alpinističke organizacije bio je 1948. pri Gimnastičkom društvu »Beograd V« nakon saveznog instruktorskog alpinističkog tečaja u Julijskim Alpama na kojem je bilo i pet polaznika iz Beograda. Do definitivnog uspjeha došlo je tek po dolasku u Beograd dvojice iskusnih penjača, jednog iz Slovenije (Istok Paljaruci) a drugog iz Hrvatske (Zvone Blažina). U travnju 1950. održan je prvi alpinistički tečaj u Srbiji. Tečajci su osnovali Alpinistički odsek pri Planinarskom savezu Srbije iz kojeg je 24. XII iste godine nastao Alpinistički odsek »Beograd«. U rujnu 1950. osnovana je pri Planinarskom savezu Srbije Komisija za alpinizam. Prvi ljetni penjački uspon na području SR Srbije registrirali su zagrebački penjači Željko Poljak i Vlado Gračanin (JI stijena Žutog kamenog u Prokletijama 14. VII 1951.), a prvi zimski uspon iste godine beogradski penjači u Hajli na Prokletijama. Godine 1953. osnovana je Alpinistička sekacija Studentskog planinarskog odbora u Beogradu. Zahvaljujući nizu početničkih tečajeva dolazi počevši od 1957. do osnivanja odsjeka u Boru, Čačku, Požarevcu, Nišu, Srijemskim Karlovcima, Peći, Prizrenu i Smederevu. Vodeću ulogu zadržao je AO u Beogradu zahvaljujući najvećem broju penjača i neprekidnoj penjačkoj aktivnosti, ali je imao i najviše nesretnih slučajeva (8 poginulih do 1970.). Godine 1970. djelovali su samo odsjeci u Beogradu i Nišu. Do te godine steklo je u Srbiji naziv alpinist 36 planinara



Planinarski dom »Beli izvor« (900 m) na Goču iznad Vrnjačke banje

Foto: Dr Željko Poljak

(od toga 31 iz Beograda, 4 iz Niša i 1 iz Srijemskih Karlovaca), a uz njih je djelovalo 40 pripravnika. Penjali su pretežno u slovenskim Alpama, a pojedini penjači odlazili su u Centralne Alpe i na Kavkaz. U Srbiji obradili su stijene Vukana, Kablara, Oblike i Sićevačke klisure. Najveći uspjeh i vrhunski domet postigli su obradom do tada nepoznatih stijena u Komovima 1956. i Prokletijama (Brada ili Karanfil) 1957. godine. Tradicionalna akcija penjača je Zbor alpinista Srbije koji se održava na Dan republike svake godine u Sićevačkoj klisuri i predstavlja smotru republičkog karaktera.

U Vojvodini nije bilo trajnije organizirane alpinističke djelatnosti, ali treba spomenuti osnivanje AO-a u Srijemskim Karlovcima i Indiji.

Na području Kosova razvio je zapaženu alpinističku djelatnost jedino AO u Peći svojim akcijama u Prokletijama, dok se AO u Prizrenu nije uspio održati.

Planinarska književnost

Prvim planinarskim napisom u srpskoj literaturi možemo smatrati opis uspona na vrh Vezuva 1851. godine Lj. Nenadovića koji je objavljen u listu »Srbija« 1969. među »Pismima iz Italije«. Na poticaj A. Stanojevića izdala je Srpska književna zadruga prijevod knjige »Histoire d'une montagne« francuskog pisca E. Réclusa pod naslovom »Šta priča planina« (Beograd 1900), koja je doduše bila

znanstveno-popularnog karaktera, ali je znatno utjecala na osnivanje SPD-a. U brošuri »Planina i sport« (Beograd 1923) je A. Stanojević opisao dotadašnji razvitak SPD-a. Prvu planinarsku knjigu koju možemo smatrati originalnim srpskim planinarskim književnim djelom je »Knjiga o planini« Raška Dimitrijevića (Beograd 1938). Godine 1939. pokrenuta je biblioteka SPD-a u kojoj je kao prvi izашao »Vođ na Durmitor«, B. Gušića i B. Cerovića, zatim četiri lijepo opremljena sveska almanaha »Naše planine« (1939-1941), knjižica R. Stefanovića »Označavanje planinarskih puteva i staza« i geografska karta Kopaonika B. Cerovića (1940).

U Vojvodini je 1923. objavio dr R. Simonović poučnu brošuru »Daci planinari«, a istaknuo se i velikim brojem planinarskih putopisa objavljenih po raznim časopisima (naročito u »Hrvatskom planinaru«). Godine 1934. počela je u Novom Sadu izlaziti mješevina planinarsko-turistička revija »Putnik« (kasnije »Vesnik«), glasilo društva »Fruška gora«. Mjesecnik je izlazio sve do rata. Isto društvo je objavilo u svojoj planinarskoj biblioteci geografsko-turističku monografiju A. Deroka »Drina« (Novi Sad 1930) i planinarsku kartu Fruške gore u sedam boja (1931).

Glavni nosilac poslijeratne izdavačke djelatnosti je Planinarski savez Srbije (PSS). Prva njegova edicija bio je »Priručnik za izlete i logorovanja« (Beograd 1949). Nakon toga slijedi »Priručnik za izlete i logorovanja« (Beograd 1949), a zatim izlazi »Stručna

biblioteka PSS« koja je u dvije godine objavila pet svezaka: »Razvoj i značaj planinarskstva Koče Jončića, »O planinarskoj opremi« R. Stefanovića, »Kako da planarimo« D. Stojčevića, D. Jovanovića i R. Stefanovića, »Uputstvo za rad planinarskih organizacija«, te »Planinarsko taborovanje« T. Andrejevića. U istom razdoblju objavljen je »Godišnjak PSS za 1950. godinu« (Beograd 1951), »Planinarstvo Srbije 1901-1951« (Beograd 1951) i počeo je izlaziti planinarski časopis »Kroz planine« najprije pod uredništvom D. Stojčevića, a kasnije M. Veličkovića i B. Cerovića. Do 1962, kada je časopis prestao izlaziti, izšao je 21 svezak. Ovaj časopis možemo smatrati najznačajnijom pojmom u srpskoj planinarskoj književnosti jer je okupio znatan broj suradnika i snažno utjecao na razvitak planinarstva. Nakon prestanka izlaženja časopisa njegovi najvredniji suradnici nastavili su objavljivati svoje napise u našem časopisu (B. Kotlajić, ing. M. Božinović, B. Veljković, R. Kovačević, dr K. Vidrić i drugi). PSS je osim toga sudjelovalo u izdavanju »Planinarske karte Srbije« (1955), prijevoda sa slovenskog Keršič-Belačeve »Tehnike penjanja« (1959) i originalnog djela dra I. Stojanovića »Medicina u planini« (1961).

Među publikacijama pojedinih planinarskih društava treba spomenuti dva sveska almanaha »Ljudi i priroda u našim planinama« (Beograd 1955 i 1959) koja je izdalo PD »Avala«, almanah »Prokletije« (Peć 1958) PD »Đerovica«, planinarsku kartu »Prokletije«

(Peć 1966) istog društva, »Vodič na Avalu« (Beograd 1955) i »Vodič po planini Tari« dra K. Vidrića (Beograd 1963).

Mnoga društva su s više ili manje uspjeha izdavala vlastite biltene: PD »Radnički« (Beograd 1955), PD »Đerovica« (Peć 1955-1966, ukupno 18 brojeva »Glasa Đerovice« u tiskarskoj tehnici), PD »Suva planina« (Niš 1958), PD »Jastrebac« (Kruševac 1958), PD »Josif Pančić« (Beograd 1960), PD »Beograd« (1966), PD »Mladi rudar« (Aleksinac 1967) itd. Osim njih bišten je povremeno izdavao PSS (od 1956. do danas preko stotinu brojeva), Gradski planinarski odbor Beograda (od 1951), Planinarski savez sreza Niš (1966-7), Planinarski savez Jugistočne Srbije u Nišu itd.

Izvan planinarske organizacije spomena su vrijedne knjižice Ž. M. Jevremovića »Planine zapadne Srbije« (Beograd 1953), »Planine okoline Beograda I. i II. (1957 i 1961), knjige R. Stefanovića »Zapis iz naših planina« (Beograd 1951) i »Cilj— Mont Everest« (1952), zatim »Beli Kopaonik« M. Milošević-Brevinca (Beograd 1968) i njegova brošura »Našim planinarama« (Beograd 1949) koja je izazvala dosta polemike. I na kraju, zanimljiva je serija brošura planinarskog sadržaja koje je 1954. objavio Kolarčev narodni univerzitet u Beogradu: »Slovenski Alpi« L. Dolinšeka, »Borba za Himalaje« R. Stefanovića, »Prokletije i Sandžačke planine« K. Jončića, »Uspon na Kilimandžaro« i »Naše planine i planinarstvo« R. Kušića, te 1958. »Zaštita prirode planina« D. B. Čolića.

~~~~~  
Planinarski dom na Rajcu (640 m) u Šumadiji,
80 km južno od Beograda

Trem (1808 m) sa sjeverozapadne strane (s prevoja Grob), najviši vrh Suve planine, istočno od Niša

Foto: Dr Z. Poljak

Planinarski tereni i objekti

Planine SR Srbije počinju s vrlo niskim i pitomim planinama u Vojvodini i sjevernoj Srbiji, a završavaju sa visokim planinama na Kosovu i uz bugarsku granicu. Mada su visoke planine od većeg planinarskog interesa, planinarski su bolje obrađene niske planine radi blizine velikih naselja. Prema gradi i postanku dijele se na nekoliko različitih sistema (rodopski, dinarski, šarsko-pindski i karpatsko-balkanski). Sa planinarskog gledišta mogu se također podijeliti na skupine koje čine stanovite cjeline.

Fruška gora u Vojvodini nedaleko Novog Sada, premda niska planina, planinarski je najbolje obrađena. Opskrbljena je s blizu dvadeset domova i prihvatišta i dobro markiranim putevima, a duž planine označena je Fruškogorska transverzala. Na Vršačkom brdu kod Vršca također se nalazi planinarska kuća.

Sumadijska skupina planina južno od Beograda pripada niskome gorju, a usponi na njih lagane su šetnje. Radi dobrih komunikacija i blizine Beograda planinarski su također dobro obrađene. Na Avali postoje dvije planinarske kuće, hotel, vidikovac na televizijskom tornju, a na vrhu spomenik Neznanom junaku. Na Kosmaju se nalaze tri planinarska objekta, a po jedan na Bukulji, Ostrovici, Rudniku, Žeželuju kod Kragujevca i na Juhoru kod Paraćina. Planine koje se proteže u polukrugu južno od Valjeva, ubrajaju se među pitome i pošumljene planine blagih oblika.

U planinarskom pogledu također su dobro obrađene: počevši od istoka prema zapadu nižu se planinarske kuće na Rajcu, Maljenu kod Divčibara, Jablaniku, dvije kuće na Boranji i dom na Gučevu. Šumadijska skupina povezana je markiranim planinarskim putem »Ustanička transverzala«, o kojem vodi brigu republički savez.

Južno od šumadijske skupine nalazi se grupa planina oko Užica, koje se odlikuju prirodnim ljepotama i znatnjom visinom. Na planini Tari postoje dva planinarska objekta, na Zlatiboru čitavo turističko naselje, a u ovčarsko-kablarskoj klisuri veliki dom planinara željezničara iz Beograda. Na Kablaru i Ovčaru, iznad klisure, također se nalaze planinarske kuće.

Kopaonik, središte planinarstva i smučarstva u Srbiji, posebno se izdvaja svojom veličinom, položajem, oblicima i tradicijom. Na potezu od Goča do najvišeg vrha (2017 m) podignut je čitav niz planinarskih domova (Mrka stena, Dobra Voda, Goč, Glog) i nekoliko objekata hotelskog tipa u blizini najvišeg vrha. Na vrhu se nalazi mauzolej J. Pančića, duhovnog začetnika planinarstva u Srbiji, a ispod vrha skijaška žičara.

Planine sjeveroistočne Srbije, između Morave i Timoka, treba izdvojiti kao skupinu od posebnog planinarskog interesa radi kraških pojava, bogate površinske i podzemne morfološke i terena povoljnijih za alpinistiku. Skupina počinje s Homoljskim planinama na severu i proteže se preko najvišeg isposta Rtnja (1560 m) na jug do Svrliških planina.

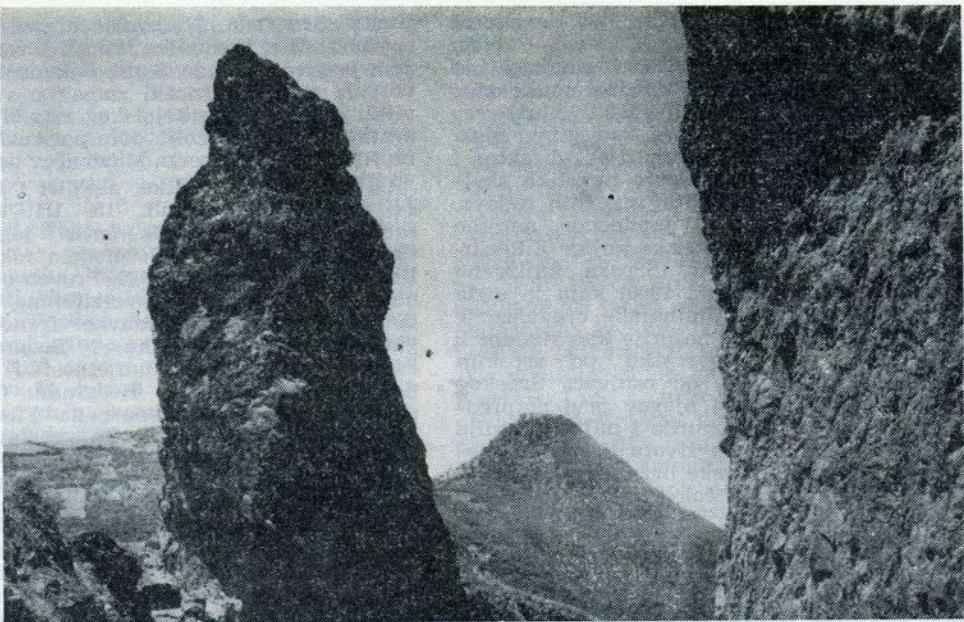

Foto: Dr Z. Poljak

Zvečan (799 m), slikovita planina eruptivne grude kod Kosovske Mitrovice

Planinarske kuće podignute su na Stolu kod Bora, na Crnom vrhu, Beljanici (3 kuće) i Kučaju kod Paraćina.

Od Kopaonika na istok, odijeljena rijekom Ibjom, proteže se skupina sandžačkih ili staravlaških planina. Među njima najveća je Golija u čijem centru se nalazi dom na Odvraćenici. Na planini Zlataru, iznad Nove Varoši, također se nalazi lijepi planinski objekt.

Planine jugoistočne Srbije raznolike su po visini i građi, ali ih u planinarskom pogledu ujedinjuje snažni planinarski centar Niš, oko kojeg sačinjavaju čitav planinski vijenac. Istočno od Južne Morave vijenac počinje s prostranim šumovitim Jastrepcom. Do njegovih planinarskih domova i hotela ima dobra pristupna cesta iz Kruševca. Prema jugu niz se nastavlja Vidojevićicom, Radanom i Kukavicom. Na drugoj, istočnoj strani Morave, pružaju se tri orijaša: Stara planina s planinarskim kućama pod Midžorom i Babinim vrhom. Suva planina s kućom na Bojaninim vodama i Besna kobilica s kućom kod Krive Feje. Spomenimo još i Svrljiške planine zanimljive zbog kraških pojava (sklonište na Ostrovici).

Planine Kosova ubrajaju se među najviše planine u našoj zemlji. Odlikuju se visokim vrhovima, ledenjačkim jezerima, netaknutom prirodom i gustim šumama u podnožju. Na Kosovskoj strani Sar-planine, kod Brezovice, nalaze se vrlo povoljni skijaški tereni, gdje se razvio i jaki zimsko-sportski centar s nekoliko planinarskih kuća i ski-žičarom. Svake zime

održavaju se ovdje smučarski tečajevi i zimovanja za skijaše. Prokletije, na sjevero-zapadnoj strani Metohije, nalaze se u centru pažnje planinara čitave države radi osobitih planinarsko-alpinističkih vrednot. Ovdje se nalazi i najviši vrh republike (Đerovica 2656 m). U stijenama Koprivnika, Hajle, a osobito iznad Grbaje, glavno je penjačko područje srpskih alpinista. Obradom metohijske strane Prokletija bave se planinari u Peći, koji se brinu za tri planinarske kuće (Bjeluha, Pločice i Boge) i održavaju Prokletijsku transverzalu.

Tri zasluzna srpska planinara

U toku 70 godina organiziranog planinarstva u Srbiji svojim požrtvovnim stručnim radom istaknule su se brojne ličnosti. O nekim od njih je naš časopis već pisao. Tako npr. o dru Radivoju Simonoviću (1950, 359; 1958, 247. i 286), Dušanu S. Krivokapiću (1968, 225), Živoradu M. Jevremoviću (1969, 75), Miloju Jovanoviću (1970, 98), a u ovom broju donosimo i nekrolog Bogoljubu Čuriću. Na ovom mjestu iznijet ćemo kratke biografije trojice vrlo zasluznih planinara Srbije o kojima u NP još nije bilo riječi. Prvoga možemo opravdano smatrati osnivačem SPD-a, drugoga centralnom ličnošću planinarskog života između dva rata, a treći je bio prvi srpski alpinist i pisac prve srpske planinarske knjige.

STANOJEVIĆ Aleksa, planinar, prosvjetni radnik i publicist (1865, Čačak — 1960, Beograd). Kao prirodoslovac i planinar bio učenik Josipa Pančića. Prirodne nauke studirao u Francuskoj 1881—1893. Službovao u mnogim mjestima Srbije kao gimnazijski profesor, a zatim kao gimnazijski direktor i prosvjetni inspektor. Objavio nekoliko školskih udžbenika i velik broj stručnih radova. Priredio za štampu i predgovor napisao srpskom prijevodu francuske knjige E. Récluse »Šta pišta planina« (Srpska književna zadruga, knj. 64, Beograd 1900) koja je utrla put osnivanju prve planinarske organizacije u Srbiji. Planinario je najprije kao student u Francuskoj, a po povratku po srpskim planinama. Kao jedan od osnivača Srpskog planinarskog društva i njegov prvi potpredsjednik bio je najistaknutija i najpopularnija ličnost u planinarskom životu Srbije. Sudjelovao u radu planinarske organizacije sve do svoje duboke starosti, čak i nakon 90. godine života.

MITROVIĆ-SPIRTA, dr Dušan, planinar, zubni liječnik (1876, Kovilj — 28.IX 1930, Aranđelovac). Srednju školu polazio u Srijemskim Karlovcima, medicinske studije u Gracu. Do prvog svjetskog rata bio zubni liječnik u Novom Sadu. Za vrijeme rata najprije upravnik vojne bolnice, zatim emigrant u Švicarskoj. Poslije rata opet zubni liječnik u Beogradu. Počeo planinariti sam prije rata po Fruškoj gori. Godine 1922. sastao se prilikom izleta na Avali sa Stanojem Nedeljkovićem i Boškom Markovićem te nakon toga zajedno s njima obnovio rad Srpskog planinskog društva. Kao potpredsjednik bio duša organizacije i organizator velikog broja izleta. U njegovu stanu održavale su se društvene sjednice, a 1930. i Peti kongres Saveza planinarskih društava Jugoslavije. Umro od srčane kapi na željezničkoj stanici Aranđelovac pri povratku s jednog izleta. Premda neupadljiva stasa, bio je jedna od najmarkantnijih ličnosti u planinarskom

životu Beograda. Njegovim organizatorskim sposobnostim, komunikativnosti i vadrini kojom je osvajao ljudе, Srpsko planinsko društvo ima zahvaliti snažni zamah u svom razvitku nakon prvog svjetskog rata. Prva planinarska kuća u Srbiji, dom na Avali, nazvana je njegovim imenom Mitrovicев dom.

DIMITRIJEVIĆ Raško, alpinist i planinarski publicist (Beograd, 15. III 1898 —). Studirao francuski jezik, opću i jugoslavenske književnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Diplomirao 1922. Proveo više godina u Francuskoj na univerzitetima u Strasbourg i Parizu. Predavao francuski na gimnazijama u Zemunu i Beogradu, na Akademiji za likovne umjetnosti i na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Od 1954. predavao opću književnost na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Za nastavnici i znanstveni rad 1939. odlikovala ga francuska vlada Legijom časti. Održao u raznim mjestima Jugoslavije znatan broj predavanja o književnosti, muzici i alpinizmu. Planinarnstvom se počeo baviti već kao dječak, a 1928. počinje njegova alpinistička djelatnost. Trideset godina je obilazio Julisce, Kamniške i Zapadne Alpe u Švicarskoj i Francuskoj. Svojim penjačkim usponima u alpskim stijenama izvršenim do Drugog svjetskog rata stekao ugled pionira alpinizma u Srbiji. Penjao je u društvu sa slovenskim penjačima, ponajviše sa Jožom Čopom, a i sam. Prije rata bio član Slovenskog planinskog društva, a poslije rata član PD »Avala« u Beogradu, zatim član Glavnog odbora Saveza planinara Srbije i predsjednik Komisije za alpinizam Srbije. Napisao i objavio niz teoretskih i deskriptivnih napisa na srpsko-hrvatskom i francuskom jeziku o odnosu čovjeka prema planini, a 1938. u Beogradu objavio zapaženu »Knjigu o planini« u kojoj je ta svoja shvaćanja najpotpunije izrazio. Za svoju planinarsko-alpinističku djelatnost u više mahova dobio različita priznanja planinarske organizacije.

Peo sam se na Vezuv

LJUBOMIR P. NENADOVIĆ

U Napulju, marta 1851.

Peo sam se na Vezuv. Svaki korak ostaće mi prijatna uspomena celoga života. Iz gostonice »Novog Jorka«, gdje još stanujem, pošlo je nas desetak koje Engleza i Engleskinja, koje Francuza i Nemaca. Mnogo smo dana pre toga pri ručku ugovarali kad ćemo poći, kako ćemo poći, šta ćemo poneti. Penjanje na Vezuv nije lak posao. To je breg veliki i strmenit. Vezuv je blizu Napulja, ali ipak smo rano pošli. Do Rezine, sela ispod samog Vezuva, išli smo po lepom putu, gotovo izmeđ samih kuća. Ne znaš gde Napulj prestaje, a odakle počinju druge varošice i sela. Gotovo

čitav ovaj zaliv opasale su kuće, i bele se svuda pokraj obale kao labudovi pored jezera. Svi ovi ljudi žive u neprestanom strahu da ih Vezuv svojom vatrom ne zatrpa. Napulj se retko plavi, on je dosta udaljen, i zaklanja ga morska otoka.

Od Rezine počinje penjanje na Vezuv. Tu smo našli sve što nam je za dalje trebalo: konje, mazge, vode, velike štapove itd., a iz Napulja poneli smo šta ćemo jesti kad ogladimo. O tome se postarao naš gostoničar. Mnogima su virile iz džepa male butele različitog pića. U Rezini našli smo još mnogo putnika. Tu smo se sustigli iz sviju krajeva sveta, kao što se sustižu hadžije pred kaplama Jerusalima i na obalama Jordana. Iz Rezine, kako se pode, ide se uzbrdo. No nije još strmenito. Osem naših pogodenih pratilača, i onih što su pored svojih mazgi išli, bilo je još mnogo i drugih nezvanih, što su pošli u nadi da će nam gde god usput zatrebati i

ijihova pomoć i usluga, i da će tom prilikom stogod zasluziti. Oni nose na prodaju vina, vode, pomorandži, štapova itd. A osem ovih koji su do na vrh Vezuva išli za nama, pratila nas je više od pola sata gomila dece, zena i staraca iz Rezine i Portiči, trčeći za nama, bosi i polunagi, prosili su milostinju. Neprestano vičući: »Marija santissima« (presveta Marija), jurili su nas kao da smo im nešto oteli. Tako su nas iz Rezine ispratili, tako su nas pri povratku dočekali. To je njihova navika. Ništa ne raditi, to se kod njih zove živeti. Tim se lazaroni odlikuju od drugog sveta. Vazdan plandaju. Lakše im je od putnika koji ovuda vrve isprositi štogod nego zaraditi. Kud se god putnik makne, nađe na njih. Ako te kakva grana zakači, ako je kakav kamen na putu, ako ti nešto s konja spadne, po desetoro njih potrće da ti učine uslugu. Pomažu ti onda gde ti njihova pomoć nikako ne treba, pa odmah ištu novaca. Putnici ih psuju, grde i teraju, pa najposle dadu im ponešto. Vezuv: to je njihova njiva; putnici su njihova letina, njihov bogom dani prihod. Kaži im da ti pevaju, oni će pevati; kaži im da ti igraju, oni će ti igrati; kaži im da ti kakav posao svrše gde se treba malo duže potruditi: »No, sinjore!« (Neću, gospodine). Klima ih je razmazila. Oni ne osećaju nikakvih potreba. Cele godine u samoj košulji mogu ići, pa kad se nagutaju makaniona, legnu potruške kraj mora i vazdan gledaju lepotu ovih predela. »Dolce far niente«; to je njihova poslovica, koja kaže: slatko je ništa ne raditi. Za Napulj i njegovu okolinu putnici često vele: ovo je raj u kome davoli obitavaju.

Hajdemo dalje na Vezuv. Odmah kako smo izašli iz Rezine, nastaje već prava pustinja. Išli smo po samom kamenu. To je lava koju je negda Vezuv izbacio. Lava zove se ona smesa koja iz Vezunu kulja, i koja, rastopljenja, teče kao reka nizbrdo, i valja se kao testo; kad ohladni, različito izgleda, ali većinom je kao kamen, ili kao zgura. Kad se lava nizbrdo valja, tako je vruća da se na pedest koraka pred njom sirova drveta zapaljuju i kao luč plamte. Sve ulice i pjace u Napulju popločane su ovom lavom; pojedino kamenje dugacko je čitav korak, a toliko je gotovo i široko. Stoga u Napulju nigde nema blata. Vezuv sada ne izbacuje; to ne biva svake godine. Sada se samo neprestano puši.

Kad smo se popeli do ermitaža što se zove San-Salvator, zau stavimo se da se odmorimo. To je jedna mala crkvica sa nekoliko uzanih soba u kojima živi jedan pustinjak. Putnici na ovakvim putovima kako stanu, oni jedu. Posedali smo po onom kamenju, i vadili smo iz svojih torbica ko je šta imao za jelo. Divni izgled sladio nam je naše zalogaje. Svi smo čutali, i gledali. Vode naše posedale su takođe, ili, naslonivši se na mazge, gledali su nas. Ovu našu tišinu prijatno potrese glas jedne pesme. Jedan dečko sedeo je prema nama na jednoj uzvišenoj steni. Na glavi mu beše poderan kalabreski šešir; jedno mu rame virilo kroz iscepnu košulju, bose noge visile mu niza stenu. Njegovo od sunca preplanulo lice bilo je vedro, veselo i lepo. Pogled na

more i na Napulj, a pomisao na dobру napojnicu od putnika, doveli su ga u ushićenje, i on lepim i jakim glasom, kakav se samo u ovim krajevima može čuti, zapeva:

Teresa, io parto,	Se trovo gente,
Bel idol mio!	Ti scriverò.
Se piace a Dio	Non pianger, bella,
Ritornerò.	Non pianger, no!
Vado a levante	C'al mio ritorno,
Torno a ponente;	Ti sposerò.

Svi smo se razveselili ovom pesmom; a mlađi Talijanče, veselo mašući šeširom, produžilo je još jačim glasom dalje pevati. Jedan od lazaroni kad vide kako nam se dopalo ovo pevanje, skide šešir i dođe među nas, govoreći: »Dajte nešto za onoga što peva; on je moj brat!« — I već su neki putnici bacili bili lepih novaca u šešir, kad drugi dotrčaše i kazaše, da on laže, nije mu brat; onda on uteče nizbrdo, glasno smejući se. Mi nanovo pokupimo među nama lepu sumu novaca za pevača. Nijedan putnik nije ostao da mu nije štogod priložio.

Odatle smo išli dalje veselo. Taj pevač pobudio je i nas na pevanje. Mnogi su putnici pevali; svaki na svom jeziku. A može biti da je tome uzrok i to što smo u ermitažu, osem vina što smo sobom nosili, pili i vina kojim nas je kaluder poslužio, koje obično svi putnici tu za spomen piju; ono se zove lakrima Kristi, što znači: suza Hristova. To je vino vrlo čuveno i poznato po celom svetu. Ono je slatko i vrlo dobro; rodi ovuda oko Vezuva na samoj lavi. U ermitažu ima jedna velika knjiga u kojoj obično upisuju svoja imena putnici koji onuda na Vezuv prođu. I mi smo upisali svoja imena i obdarili onoga kaludera, koji nas je lepo ispratio i za nama gledao dokle god nismo zašli; a onaj dečko sa stene pevao je jednako, no od naše vreve nije se mogao više čuti. Među nama bilo je dosta smeja, jer se gdekojima prevrнуlo sedlo pa pali, gdekoj zanelo magare u krš pa hoće da mu isprebjija noge o kamenje, neke mazge stale pa neće da se maknu, a neke se praćaju stražnjim nogama, a na njima gospode vrište.

Malo dalje naišli smo još na jednu zgradu, ali u njoj nik ne živi. To je opservatorija za naučna posmatranja, koja je ozidana pre osam godina. Dovde, a naročito do ermitaža, viđali smo pored puta pogdekoj žbun, ili pogdekoju vinovu lozu koja se uvila oko debeleih smokovih drveta; ali dalje nigde nismo naišli na kakav znak života, ili na kakvu biljku, ili na kakav god stvor ruku čovečjih. Svuda je bila pustinja, savršena pustinja. Nijednog izvora nema da pored nas žubori, nijedne ptice nema da preko nas preleti. Sve se crni. Ono izgorelo kamenje, lava, izgledalo je ne drukče nego kao krupno oranje, a crno kao ugljevlje. Ta gluva pustinja, to savršeno mrтvilo cele prirode, utiša i našu vrevu. Mi smo, i sami ne znamo kako i zašto, zanemeli i učitali. Samo su se naše vode gdešto javljali i žurili mazge. Put sve beše uzaniji i sve teži. Bilo je veoma strmo i vrletno ići.

No to nije ništa; tek kada smo došli pod sami vrh Vezuva, nastaje ono što je najteže i najtrudnije za putnika. Dalje se nije moglo

na tuđim nogama. Ko hoće da vidi sami vrh Vezuva i krater (rupu odakle izlazi dim i vatra), mora peške da se penje, ili bolje reći, da se puže. Tako je uzbrdo i strmenito da se ne može uspravno stojati kad se ide. Ne može putnik tri puta koračiti a da se ne prihvati rukama za kamenje. Mnogi su se putnici vrtili u ermitaž; nisu hteli dalje ići. Za ovaj sam vrh, dok se čovek ispuže, treba dobar sat za dobre noge. Nismo mogli ići jedan za drugim, jer se ispod nogu otiskuje lava, kao razdrobljeno krupno kamenje, i hoće onima što idu za nama da isprebjala kolena. To je kamenje tako oštro da za pola sata hoda svima su nama čizme bile rascvetane i pocepane. Neki koji su znali za ovo čudo obuli su čizme od debele i jake kože. Penjao sam se dosad na mnoge bregove, ali ovakog teškog penjanja nigde nisam video. I sada, pošto sam se odmorio, kako pogledam na Vezuv, noge me zabole.

Za ženske osobito je bilo teško penjati se. Mnoge smo, koju mi, koje vode, upravo vukli uzbrdo za ruke. Jedna Engleskinja, devojka mlada i lepa, nije htela primiti ničije pomoći; nju smo često iščekivali dok se odmarala. Ona bi volela umreti onde u onoj strani, nego svoju nežnu ruku pružiti u crnu ruku odrpanog vode. I naše česte ponude odbijala je sa dve reći: »Dank ju!« (Hvala vam). Vođe imaju užeta i široke pletenice kao pojaseve, i dadu putniku jedan kraj u ruke, ili ga preko leda opašu, pa se oni pognu i vuku. Ni to nije htela ona Engleskinja primiti. Možda se zaprekla bez ikakve tude pomoći popeti se na Vezuv. Brat joj je nemarljiv; on se od sviju nas najmanje teškoša što mu se njegova lepa sestra onako muči. No ona nije htela priznati da joj je teško penjati se. To joj se video na njenom stidljivom smešenju. Mati joj je ostala u Portiči.

Vladika se zimus penjao na Vezuv. Ovuda su ga nosili po četvorica naizmence, u napravljenoj za nošenje velikoj stolici. Lekari su mu savetovali da ne ide na Vezuv; jer zbog svoje bolesti ne bi trebalo da se izalže takvom trudnom putu. On se ipak peo. Nije mogao odoleti da ne vidi krater na Vezuvu.

Posle mnogog mučenja i znoja — jer sunce beše pripeklo — dospesmo na vrh Vezuva. Na vrhu je veliki prostor i dosta ravan. Izgled na sve strane bio je takav da se lepota ne može opisati. Na jednoj strani more, Napulj i plavi bregovi u dnu; na drugoj strani pružila se nepregledna ravnica, zasejana i uređena kao kakva lepa bašta. Stanemo malo. Prva nam je briga bila: obući toplige haljine. Zemlja pod našim nogama bila je trošna i vruća, i žeže kad zavučemo ruku u onaj pepeo, ali je na onoj visini duvao hladan vетар. Dok smo se mi malo odmorili, naše vođe zapreću u onaj prah jaja, i za nekoliko trenutaka bila su pečena. Svaki je putnik želeo da svojim rukama u onu vruću zemlju zastrpa po jedno jaje, za spomen, da može pričati da je jeo jaja koja su na vezuvskoj vatri ispečena. Svaki je želeo da popije po čašu vina u zdravlje svojih na domu najmilijih. Kad se vrati, da može kazati: u tvoje sam zdravlje pio na vrhu

Vezuva. Ko nije poneo vina, skupo ga je platio. Razume se da je svako jaje što su ga lazaroni na Vezuvu prodavali bilo skupljeg nego kokoš dole u njihovu selu. Podemo dalje. Gdje smo god stali, bila je zemlja vruća i mekana. Veliko grumenje sumpora trošilo se pod našim nogama. Noge su nam upadale do članaka u onaj pepeo. Sve izgleda kao posle kakve pustoši i požara. Već smo na ustima samoga kratera. To je grdna provala, odakle dim (ili bolje reći, bela para) kao oblak kulja. To ždrelo nije sasvim omčito. Nekoliko korača silazili smo naniže u sami krater. Ona devojka, Engleskinja, najdublje je išla. Mi je vraćamo, jer je velika opasnost silaziti kroz dim u tu rupu, ona neće; a brat joj nemarljivo kaže: pa neka je!

Vladika, kad je bio ovdje, uzeo je od Vukala obe kubure, i izbacio ih u krater. Mi smo za spomen popili nekoliko butelja šampanskog vina, i bacili prazne butelje u krater, podzemnim bogovima na žrtvu. Malo zatim prevari nas vetar i dunu sa istočne strane. Najedanput sve nas proguta gusti dim. Nismo mogli jedan drugoga videti. Nestade ispred naših očiju lepih predela. Nestade sunca na nebū; sve to zamota dim u svoje crne valove. Neka tuga i groza prode kroz sve društvo. Za neko vreme nismo se smeli pomaci s mesta; bojali smo se da ne padnemo u kakvu rupu, činilo nam se da se zemlja pod nama trese, i da se otvara da nas proguta. Posle nekoliko minuta dim ode za vetrom, i nama opet svanan i izađe pred oči ona lepa panorama. Više nas je puta dim tako stizao. Svi smo izgledali od onog sitnog pepela kao oni što seju brašno, ili kao vodeničari. Haljine su nam bile pobele od mnogog sumpora. Vladika mi se žalio da mu je penjanje na Vezuv, naročito sumpor na Vezuvu, škodio njegovim bolnim grudima.

Pri povratku išli smo s druge strane Vezuva. Na toj drugoj strani sám je pepeo, kao pesak. Nizbrdo lako nam je bilo. Kad smo pošli, podigla se velika graja, vika, smeđa i šala, jer smo se više valjali i tocili nego što smo koračali. Ova je strana strmenitija nego ona uz koju smo se popeli; no za silaženje mnogo je lakše ovom stranom, a za penjanje bilo bi nemoguće. Upravo do kolena upadale su nam noge u onaj pepeo. Išli smo ne drukče nego kao po velikom snegu. Taj pepeo traje samo niz onu veliku strmen. Dole dalje nastaje kamenita lava. Više od pet sati trebalo nam je dok smo se popeli na Vezuv; a trećina toga vremena bila nam je dovoljna da siđemo u ravnicu. Pri silaženju nismo se iščekivali. Svaki je išao kako je koji mogao. Hitali smo u mermerna lepa kupatila napuljska da se od prašine operemo. Nijednoga ne beše kome obuća nije bila pocepana na nekoliko mesta, a gdekojima su i prsti bili ispalii. Tek pri punoj trpezi, u gostonicu, prikupisimo se, i sa zadovoljstvom pričali smo jedan drugom što je koji prepatio, gde je koji pao, ili ko je šta izgubio putem.

Alpinistička djelatnost i pravna odgovornost

DRAGAN ŠAFAR

ZAGREB

Uvod

Kada se netko bavi, makar i čisto amaterski, nekom određenom djelatnošću, te ako ta djelatnost traje normalnim intenzitetom duljim niz godina, moralo bi se pretpostaviti da taj izvršilac posjeduje izvjesna znanja i određena iskustva u toj djelatnosti.

U ovoj prilici radi se konkretno o planinarskoj općep, a napose o alpinističkoj djelatnosti i to u mislu pravne odgovornosti njihovih izvršilaca, a do koje može doći stjecajem cijelog mnoštva čimbenika pod raznim uvjetovanim okolnostima. Pravni propisi koji bi obradivali to područje zapravo ne postoje, uvjetovane okolnosti mogli bismo tražiti među ostalim analognim pravnim uvjetima, a izvjesne čimbenike trebalo bi vrednovati s obzirom na specifičnost djelatnosti.

Uvjetovane okolnosti ustanovljene u krivičnom zakonodavstvu kod nas, a koje bi mogle doći do svog izražaja na tom području djelovanja bile bi: izlaganje opasnosti (čl. 145 KZ), napuštanje nemoćne osobe (čl. 146 KZ), nepružanje pomoći (čl. 147 KZ), dovodenje u opasnost života i imovine opće opasnom radnjom ili sredstvom (čl. 268 KZ) i neotkljanje opasnosti (čl. 278 KZ). Istina, i ove odredbe bi trebalo modificirati prema predmetnim djelatnostima, međutim, o tome ćemo nešto reći kasnije.

Potrebitno je u uvodu spomenuti da u pravnoj kao i u stručnoj planinarskoj literaturi ova tematika nije obrađena; ima nešto tragova u pravnoj i stručnoj sportskoj literaturi, čak i sudske prakse u primjeni kod slučajeva iz sportskih aktivnosti, no ovdje ne smijemo planinarsku i alpinističku djelatnost poistovjetiti sa bilo kojom sportskom aktivnosti. Premda se autor ovog članka bavi planinarnstvom, bolje rečeno planinarenjem oko 35 godina, a alpinističkom djelatnošću preko 20 godina, do sada nije naišao na razradu toga gradiva. Kao pravnik po struci autor će biti u iznašanju ove teme nešto »teži«, iako postoji najbolja volja da cijeli predmet prikaže što jasnije širem krugu naših čitalaca uz želju da i oni daju svoj doprinos primjedbama i prijedlozima, da postavljaju određena pitanja, da iznesu svoje stavove, te da izreknu svoju kritiku i pokazuju eventualne nedostatke ovog članka.

Uvjetovane okolnosti kod pravne odgovornoštii

Što su planinarska i alpinistička djelatnost i čime se bave u svrhu ostvarenja svojih ciljeva smatram da je poznato svakom čitaocu kao javnom društvenom radniku na tom području. O tome da li je to i sportska

djelatnost, ne bih na tom mjestu i u tom članku pisao, no jedino ističem posebnost ovih djelatnosti, pa zato smatram potrebnim, a iz razloga navedenih u uvodu, da se jednom temeljito obradi i ovo područje društvenog djelovanja.

Uvjetovane okolnosti činjenja ili nečinjenja odnosno propuštanja ustanavljuje zakonodavac kao krivično djelo, a sud će — na temelju dokazane krivnje onoga koji je što učinio ili propustio i prema onome što je učinio odnosno propustio, prema intenzitetu, stupnju uračunljivosti, umisljuju odnosno nehatu, odgovornosti zbog težih posljedica ili zbog naročitih okolnosti, postojanju stvarne odnosno pravne zablude, eventualnoj nužnoj obrani ili krajnjoj nuždi, te vremenu i mjestu i drugim okolnostima — utvrditi visinu eventualne krivične sankcije, razumljivo, samo ako je sve to, tj. krivično djelo i krivična sankcija određena zakonom.

Potrebitno je navesti da su sve uvjetovane okolnosti ustanovljene zakonom ujedno i osnovne norme morala i etike, a da li tu imade još i specifičnih planinarskih i alpinističkih norma morala i etike vidjet ćemo kasnije.

Članom 145. KZ predviđa se krivična odgovornost osobe koja drugu osobu ostavi bez pomoći u stanju opasnom za život koje je sama prouzrokovala. Iz toga propisa proizlazi da se predviđa krivična odgovornost osobe koja je prvo: sama prouzrokovala stanje opasno po život neke druge osobe i drugo: koja je tu drugu osobu ostavila bez pomoći u tom stanju. U planinarskoj djelatnosti, jer se njome bavi veći broj izvršilaca, lakše je ustanoviti da li je neka osoba prouzrokovala takovo stanje koje bi bilo ili jest opasno po život koje druge osobe, jer planinar se kreće i lakše pristupačnim terenima, susreće više izvršilaca planinarske djelatnosti, tereni su poznatiji manje ili više, tim terenima kreće se i druge osobe, a postoje i eventualne povoljnije mogućnosti da se prouzrokovano stanje opasno po život otkloni odnosno ublaži, tako da u svemu tome lakše je otkloniti činjenicu ostavljanja te druge osobe bez pomoći u stanju opasnom po život. U svakom slučaju, ako i ne dođe do bilo kakvih neželjenih posljedica, takova odgovorna osoba može odgovarati za to krivično djelo uz primarnu pretpostavku da takovo činjenje ili nečinjenje bude poznato i da se pokrene odgovarajući postupak.

Alpinistička djelatnost poznata je kao općenito opasnija (kao npr. i djelatnost speleoloških istraživanja ili pohoda pećinama i jamama i sl.) već zbog primarno prirodnih svojstava terena gdje se izvršioci te djelatnosti kreću, a u vezi s time i drugih opasnosti

koje odatle proističu, kao npr. mogućnost stradavanja, tjelesne ozljede, stanja bespomoćnosti i sl. Budući da izvršilaca alpinističke djelatnosti, s obzirom na gornje specifičnosti, ima manji broj od izvršilaca čisto planinarske djelatnosti, tereni kretanja su slabije poznati ili čak potpuno nepoznati, nisu pristupačni drugim osobama osim njima, kriteriji terena su različiti obzirom na vrijednost izvršilaca, sve to kao i drugi čimbenici odlučni su za nastala pitanja u neželjenom slučaju: da li je sama osoba prouzrokovala stanje opasno po život koje druge osobe ili je to stanje opasno po život postojalo u svojoj objektivnoj egzistenciji u većoj ili takvoj mjeri iz zbiru okolnosti da bi se moglo potvrditi, da je baš ta dotočna osoba prouzrokovala stanje opasno po život druge osobe ili je ta sama druga osoba u potpunosti ili djelomično odgovorna za to stanje s obzirom na prednje.

Ovdje možemo potvrdno odgovoriti da sudska praksa ne posjeduje ustaljenost u rješavanju takvih slučajeva iz razloga jer su oni veoma rijetki, praktički skoro nepoznati u gornjim uvjetima, isti zadiru u područje etike, manjkavi su dokazi, svjedoka obično nema, a eventualna vještačenja bi se mogla temeljiti samo na nekim opće poznatim činjenicama odnosno saznanjima koja u sebi mogu imati veliku mjeru subjektivnosti uz najbolju volju za objektivnošću.

Odgovornost po čl. 146 KZ uvjetovana je ostavljanjem nemoćne osobe u prilikama opasnim za život ili zdravlje od strane onoga komu je ta osoba povjerena ili za koju je inače dužan da se stara.

O povjeravanju neke osobe jednoj drugoj osobi u vršenju alpinističke djelatnosti ne može se uvijek govoriti, jer do tog povjeravanja dolazi u izvršavanju određenih zadataka, kao npr. povjeravanje polaznika alpinističke škole iskusnom alpinistu prilikom penjačkih vježbi ili uspona, zatim prilikom nekih aktivnosti u okviru alpinističke djelatnosti gdje je određen nosilac tih aktivnosti sa manjim ili većim odgovornostima i sl. Prilikom vršenja alpinističke djelatnosti općenito (misli se u normalnim okvirima), nema povjeravanja jedne osobe drugoj u smislu pravne terminologije, već je određeno povjeravanje prvenstveno moralne naravi povezano samom etikom, međusobno je uzajamno među izvršiocima, a odgovornost se međusobno izjednačuje, odnosno morala bi biti izjednačena (kvaliteta izvršioца). Ovdje je spomenuta kvaliteta izvršioца, a ona ovise o mnoštvu faktora: objektivno rasudjivanje činjenica, poznavanje drugoga, psihička i fizička kondicija, pripremljenost, ocjenjivanje određene situacije i sl. Ostali pojmovi koje spominje zakonodavac u tom članu također su relativni (npr. »o kojem je inače dužan da se stara«), jer vršilac alpinističke djelatnosti nije dužan općenito da se uvijek stara u svakoj prilici za svakog drugog, on treba prema svakom drugom u svom djelovanju općenito da primjenjuje određenu pažnju, već je inače općenito baš dužan da se stara za

svog parntera ili više njih, a napose ako ta osoba ili te osobe postanu nemoćne. Ovdje mi moramo dodati još jedan izraz i to »i ili i bespomoćne«, jer nemoćan znači više psihičku ili fizičku nesposobnost, a bespomoćnost može kod izvršioца alpinističke djelatnosti značiti uz fizičku i psihičku sposobnost u okviru vršenja te djelatnosti, određenu situaciju kada se treba uzeti kao krivično djelo ostavljanje osobe u takvoj situaciji, tj. baš u prilikama opasnim za život ili zdravlje«.

Čl. 147 KZ govoreći općenito o nepružanju pomoći osobi koja se nalazi u neposrednoj opasnosti za život, a s obzirom da se planinari, a napose alpinisti, odnosno izvršiociti djelatnosti kreću terenom gdje prolazi malo takovih ili drugih osoba uopće, to kriterij nepružanja pomoći treba uzeti zbog te uvjetovane okolnosti kao teži kriterij kod odmjere pravne odgovornosti, čak kao i napuštanje nemoćne odnosno bespomoćne osobe, tim više, jer nepružanje pomoći u neposrednoj opasnosti za život u tim uvjetima skoro bi graničilo sa krivičnim djelom iz čl. 135 KZ.

Sva navedena djela spadaju u krivična djela protiv života i tijela, a ovdje moramo se osvrnuti i na još neka krivična djela protiv opće sigurnosti ljudi i imovine, a koja se mogu pojaviti kod izvršioца planinarske odnosno napose alpinističke djelatnosti. O imovnom aspektu nećemo ovdje uopće govoriti, jer je ovo područje veoma široko i pravna odgovornost štetnika je normirana skupom određenih pravnih normi.

U propisu člana 268 st. 2 KZ predviđeno je da će onaj tko kakovom opće opasnom radnjom ili opće opasnim sredstvom izazove opasnost za život ljudi biti kažnjen. Tu je neodlučno da li je to učinjeno namjerno ili iz nehata. Ovdje ćemo razmatrati vršenje ili izvršenje neke opće opasne radnje kojom se i iz nehata može izazvati opasnost za život ljudi, napose u vršenju planinarske odnosno alpinističke djelatnosti.

Okolnosti koje tu uvjetuju pravnu odgovornost u smislu odredaba Krivičnog zakona jesu napažnja, nemarnost, površnost i sl., a uslijed tih okolnosti dolazi do opće opasne radnje kojom se izazivlje opasnost za život ljudi. Npr. uslijed napažnje među ostale predmete priručne apoteke nije stavljen i cijepivo protiv ujeda otrovnica, a znademo, na primjer, da ljeti idemo u neki predio Dinarskih planina, ili npr. uslijed nemarnosti, smatrajući da se ništa opasnog neće (odnosno lakše: ne može) dogoditi, nismo na planinarskom domu, ili čak još i prije u svom planinarskom društvu, odnosno na sastanku članova alpinističkog odsjeka upoznali mjerodavne o svom kretanju, odnosno pravcu kretanja, npr. obskrbnika planinarskog doma, pročelnika ili tehničkog referenta AO-a i sl. Isto tako zbog površnosti možda nismo penjačko uže točno pregledali prije početka uspona radi eventualno mogućeg oštećenja na njemu i sl. Sve je dobro kad se dobro završi, kaže narodna poslovica, ali ako smo time

izazvali opasnost za život ljudi i doveli time do te opasnosti, nema nikakvog opravdanja da ne bismo za to odgovarali. Ovo se povezuje i sa opće opasnim sredstvom jer, kao npr. u prethodnom slučaju, i oštećeno uže kod potrebne primjene postaje opće opasno sredstvo, a mi smo ona osoba koja je to učinila, odnosno dozvolila da uže postane općeopasno sredstvo.

Zakonodavac predviđa kao krivično djelo i nepoduzimanje mjera ili odvraćanje odnosno na drugi način sprečavanje drugoga u poduzimanju mjera za otklanjanje kakove opasnosti za život ljudi ili imovine, ako se to sve moglo učiniti bez opasnosti za sebe ili drugoga (čl. 278 KZ). I ovdje postoje uvjetovane okolnosti ispričive i neispričive naravi u vezi nepoduzimanja mjera ili odvraćanja odnosno na drugi način sprečavanja drugog u poduzimanju mjera. Pitanje je ocjene težine učina, vremena, načina, rezultante i sl. Tu je također i pitanje ocjene mogućnosti i težine tzv. latentne opasnosti, jer otklanjanje opasnosti može zadirati i u korijen mogućnosti njenog postanka. Predućimo li sebi planinarsku odnosno alpinističku djelatnost i mašu pravnu praksu u rješavanju pitanja odgovornosti, vidjet ćemo da je i ovdje najširi raspon tretmana krivičnog djela ako je ono počinjeno kad nije učinjeno nešto ili je to spriječeno u nečemu i to u granicama, ako se sve to moglo učiniti »bez opasnosti za sebe ili drugoga«. Suočujemo se sa cijelim spektrom izraza odnosno pojmove koji nisu točno precizirani, jer pitanje je određene situacije kada je što »blagovremeno«, na koji »drugi način«, ne poduzme (koje?) »mjere« da se otkloni »kakva druga« opasnost za život ljudi itd., a granično »ako je to sve mogao učiniti bez opasnosti za sebe ili drugoga«. A da li je to sve mogao učiniti i to bez opasnosti za sebe ili drugoga ovisi često o određenoj situaciji, odnosno mnoštvu faktora u određenom trenutku.

Stjecaj određenih čimbenika

Jedan planinarski pohod ili alpinistički uspon, silaz odnosno prelaz, dakle pothvat poduzet u svrhu vršenja planinarske odnosno alpinističke djelatnosti, podređen je nizu okolnosti s kojima se izvršilac susreće počevši od prihvatnih priprema sve do završetka pothvata. Tu govorimo o stjecaju određenih čimbenika o kojima ovisi uspjeh odnosno neuspjeh pothvata. Prvi čimbenik je sam izvršilac planinarske odnosno alpinističke djelatnosti, tj. subjekt ili osoba koja vrši tu određenu djelatnost i ona je nosilac te aktivnosti. Kao takva nosi na sebi svu odgovornost u smislu pravne odgovornosti od koje može biti izuzeta jedino ako se dokaže krivnja drugoga, na pr. odgovornost tvorničara za slomljeni cepin uslijed skrivene mane u materijalu, a koja nije uobičajenim normalnim provjeravanjem mogla biti uočena (za to služi atestiranje). Izvršilac pravno ne odgovara za one čimbenike koji kao činjenice objektivno nastanu i što se prema tome može dokazati, a to samo

tada ako nastanu iznenada, u neuobičajeno vrijeme ili neobičnog intenziteta, a njihov nastanak do tada nije uopće postojao, odnosno ne u to vrijeme ili u takvom obliku. Ovdje imade cijelo mnoštvo oblika tih čimbenika, a koji se mogu dokazati — npr. odron kamenja, grom i slično, jednom riječju sve što podrazumijevamo pod objektivnim opasnostima u planini — a ti čimbenici isključuju pravnu odgovornost izvršilaca planinarske odnosno alpinističke djelatnosti samo onda ako nisu predviđivi osobi ili skupu osoba određenog profila, konkretno teoretski stručno i praktično iskusno obrazovanom i podučenom planinaru odnosno alpinistu.

Stjecaj određenih čimbenika u smislu našeg razmatranja uzet ćemo manje kao zbir više njih, već prije kao pojavu i makar jednog od njih, jer i jedan može biti katastrofalni zbog svog nastupa, a zbir njih obično dovodi do tragedije. Osim toga tu nas zanima kod kojih oblika određenih čimbenika dolazi do pravne odgovornosti izvršilaca.

Naprijed smo spomenuli da je prvi čimbenik za koji se veže pravna odgovornost nosilac planinarske odnosno alpinističke djelatnosti, tj. sam čovjek, koji mora biti potpuno psihički i fizički zdrav i imati potrebljno stručno znanje za vršenje te djelatnosti, koji mora posjedovati sve moralne vrline i poznavati etičke norme, koji mora biti u dobroj kondiciji i utreniran, provoditi solidan život i još mnoštvo faktora da bude opremljen kompletno za tu djelatnost. Tu se razumije i saznanje u stvarnu kompletost opreme koju nosi na sebi i sa sobom. Nedostatak samo jednog faktora kod tog primarnog čimbenika povlači za sobom i njegovu krivično-pravnu odgovornost, osim u slučaju iz čl. 6 st. 1 KZ, tj. kada je u stanju trajnog ili privremenog duševnog oboljenja, privremene duševne poremećenosti ili zaostalog duševnog razvoja, ukoliko uslijed ovih stanja nije mogao shvatiti značaj svoga djela ili nije mogao upravljati svojim postupcima, no tada takovome treba kategorički onemogućiti da se bavi planinarskom odnosno alpinističkom djelatnošću, a pogotovo u zajednici s kim drugim, jer tada puna odgovornost prelazi na te druge osobe. Dakle u planinarstvu, a napose u alpinizmu traži se potpuna zrelost, moć prosudivanja, zrela ocjena stanja, jednom riječju, čovjek mora biti kompletan s obzirom na te djelatnosti.

Vjerujem da nitko ne bi želio odgovarati na slijedeća nasumice nabačena pitanja, a stvarno vrlo teška i delikatna: kada ste odlučili poduzeti taj uspon jeste li znali da vaš partner nije obavio liječnički pregled odnosno kakav je bio njegov rezultat; kako se dugo poznajete; niste li prethodno što primijetili, a ovisno s ishodom ovog uspona; da li ste očekivali mogućnost nastupanja određenih teškoća i što ste prethodno poduzeli da biste ih savladali, te da li ste shvatili i u kom trenutku da ne možete dalje; da li ste neke predzname te eventualno kolebanje, nemir ili slično primijetili kod vašeg partnera, i drugo.

Iz prednjega se vidi da se krivična odgovornost kod vršenja planinarske, a napo-

se alpinističke djelatnosti ne sastoji samo od intelektualne i voluntativne komponente, tj. da je tu potreban umišljaj, već se krivična odgovornost zasniva i na blažem obliku krivnje, tj. nehatu koji se određuje prema objektivnom kriteriju koji zahtijeva dužan oprez i dužno ponašanje kod planinarske i alpinističke djelatnosti, te subjektivnom kriteriju koji zahtijeva mogućnost izvršioca da se u određenoj situaciji s obzirom na svoja osobna svojstva ponaša u skladu sa zahtjevima dužnog opreza, jer nitko, razumljivo, ne može odgovarati preko svojih mogućnosti. Kod svega toga jasno je da je potrebna i tzv. uzročnost, tj. objektivna veza između ponašanja izvršioца i posljedice, koja je uslijed tog ponašanja nastupila. Vjerujem da je sada čitaocu jasnije, kada sam naprijed spomenuta neka krivična djela izvršioča koja nastaju uslijed nesprečavanja posljedica izjednačio s njihovim prouzrokovanjem, jer se ona izjednačuju stoga pošto postoji pravna dužnost da se spriječi neželjena posljedica.

Osnovne norme morala i etike

Iz krivičnog zakonodavstva naveli smo u početku neke norme koje mogu doći jače do svog izražaja na području planinarskog odnosno alpinističkog djelovanja i pokušali smo ih interpretirati u smislu tog djelovanja, znamen, ne u potpunosti, no one su ovdje možda najbliže toj djelatnosti sa neželjenom mogućnošću da dođe do njihovih primjena. Razumljivo da se u tom djelovanju mogu pojaviti i ostala obilježja krivičnih djela za koja se tada odgovara, no sa njima ćemo se vjerujem, rjeđe susretati baš kod planinarske, odnosno alpinističke djelatnosti, kao npr. pustošenje šuma, nesavjesno čuvanje društvene imovine, uništenje, oštećenje ili uklanjanje znakova kojima se upozorava na opasnost i druga, a da o svim ostalima uopće ne govorim.

Svaka planinarska odnosno alpinistička organizacija donosi određene norme nužnog ponašanja svojeg članstva, napose izvršilaca i to naročito u dijelu gdje se govorio o pravima, a posebice o obavezama odnosno dužnostima članova i to u okviru svojih statuta, pravila i pravilnika. Ove norme ponašanja su realne, pozitivne i u skladu sa priznatim moralom i etikom u meduljudskim odnosima. Kršenje tih obaveza i dužnosti u nama pobudjuje gnušanje, odbojnost i javnu osudu, o njima odlučuju sudovi časti, a sankcije su raznog

oblika, kao isključenje, zabrana bavljenja određenom djelatnošću u organiziranoj sredini, opomena i slično. Najteža sankcija je svakako javna moralna osuda počinjoca dotičnog amoralnog djela (čina ili geste) ili kršioča etičkih načela, jer će se sa pravilnom ocjenom i pravednom osudom solidarizirati svi ostali aktivni izvršioči planinarske odnosno alpinističke djelatnosti, kao i ostala javnost koja je s time upoznata, ako svi ovi imadu ispravna svoja osobna gledišta tj. stavove o tome.

Kako kod tih djela nema pravne odgovornoštiti ne ćemo više o ovome govoriti, jedino moramo spomenuti, kao i u početku, da se kod pravne odgovornoštiti značajno ističu i osnovne norme morala i načela etike.

Zaključak

Ovim prikazom obuhvaćen je maleni dio tematskog gradiva i zato su nedostaci obrade očiti. Postoji očitost nepotpunosti, potreba detaljnijeg obrazloženja mnoštva pojmove, stanja, činjenica, sistema, mjera i slično; posao oko kompletiranja ovog i srodnog gradiva zahtjeva određeni napor i doprinos mnogih naših istaknutih stručnjaka na pravnom i drugim područjima. Ovdje možemo sa radošću utvrditi da su mnogi naši uvaženi stručnjaci i priznati javni radnici istovremeno i poznati aktivni planinari i alpinisti, da se u pravom smislu riječi svestrane bave planinarskom i alpinističkom djelatnošću, da sudjeluju u svim oblicima tog društvenog rada ideoološki i organizaciono, znanstvenim i popularnim pristupom mnoštvu pitanja, literarno i verbalno, teoretski i praktično na terenu, da u pravom smislu riječi razinu tih djelatnosti drže na dostoјnoj visini i stalno rade na kvalitativnom napretku.

Na ovom mjestu moramo spomenuti da je i od ranije planinarska i alpinistička djelatnost bila uvijek u prvom redu kulturna društvena aktivnost i po svojim izvršiocima i po zadacima i ciljevima koje je ostvarivala. Tako će i skora proslava stote godišnjice osnutka Hrvatskog planinarskog društva, a time i stota godišnjica organiziranog planinarstva u Hrvatskoj u 1974. godini biti u prvom redu izvanredno značajan kulturni jubilej, koji će pokazati naš doprinos Hrvatskoj na tom području. Sada je trenutak da se preostalo vrijeme do tog datuma maksimalno iskoristi, propušteno nadoknadi, a započeto dovrši ili barem uloži najveće napore da se uradi što se više može u tom smjeru

Odnos čovjeka s planine - obit
lit još neko?

Josip Ryšlavy sedamdesetgodišnjak

Josip Ryšlavy, poznati zagrebački planinar i planinarski radnik, proslavio je 25. ožujka 1971. godine svoj sedamdeseti rođendan.

Rodio se kod Poreča u Istri od oca Čeha i majke istarske Hrvatice. Kasnije, pred okupaciju Istre po talijanskoj vojsci, preselio je u Kastav gdje je živio do 1919. godine, pa kad je patriotskom vezom bio obaviješten da će ga okupator uhapsiti, napustio je Istru i preselio u Zagreb gdje se upisuje i završava Visoku školu za trgovinu i obrt — današnji Fakultet ekonomskih nauka.

U Zagrebu je pretežno službovao u zdravstvenim ustanovama, a po oslobođenju radio je u više industrijskih direkcija kao jedan od direktora te konačno kao šef odsjeka za proizvodnju Zavoda za plan grada Zagreba. U mirovinu je otisao sa dužnosti direktora Imunološkog zavoda u Zagrebu.

Učesnik je NOB-e i učestvovao je u borbama na Srijemskom frontu.

Odmah po svršetku oslobođilačkog rata Ryšlavy se uključuje u članstvo planinarske organizacije, pa su ga kao dobrog planinara i vrlo agilnog planinarskog radnika nabrzo upoznali i širi planinarski krugovi u Zagrebu. Kao dobar planinar, prožet ljubavi za planinu, planinsku floru i faunu, a veoma zainteresiran za život naših ljudi u planini, s uspjehom je vodio skupine planinara na iz-

lete po Julijskim i Kamniškim Alpama, Karavankama i Pohorju, posvećujući podjednako i punu pažnju planinama u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. U ranijim godinama nadahnjivala ga domorodna Učka, a za boravku u Kastvu i obližnje planine Gorskog kotara.

Poslije oslobođenja kao član PD »Zagreb«, sada PD »Zagreb-Matica«, djeluje dugi niz godina kao član upravnog odbora tog društva, zatim kao vrlo revan pročelnik finansijsko-gospodarske komisije te kao potpredsjednik. Njegov vidan i neumoran rad ove ga je godine — zaključkom redovite glavne godišnje skupštine — doveo do časnog mesta predsjednika PD »Zagreb-Matica«, našeg najvećeg planinarskog aktiva u Hrvatskoj.

Ryšlavy je u tom kolektivu bio vrlo aktivan, naročito u organizaciji i poslovanju društvenog doma na Puntijkari na Medvednici, brinući se s mnogo uspjeha oko pribiranja finansijskih sredstava za konačno uređenje tog društvenog doma.

Osim svojeg rada u matičnom društvu Ryšlavy je bio i stalni predstavnik svog društva u Planinarskom odboru Zagreba, gdje već dvije godine vrši i dužnost potpredsjednika tog odbora.

Ryšlavy je podjedno i član Konferencije Saveza za fizičku kulturu grada Zagreba.

Dr IVO LIPOVŠČAK

Bogoljub Čurić

1895-1970

Planinarska organizacija Jugoslavije izgubila je jednog od svojih najuglednijih članova, Bogoljuba Curića, popularnog čika Bogoljuba. Gubitak ove snažne ličnosti naročito su teško osjetili planinari Beograda i PD »Železničar« u Beogradu. Rodio se 1895. u Tarčinu kod Sarajeva u radničkoj obitelji. Velik dio svog plodnog života posvetio je planinarskoj organizaciji i ostavio trajni trag svog djelovanja. Pridružujemo se žalosti njegovih planinarskih drugova i u znak toga donosimo glavne dijelove nekrologa koji je izgovorila članica PD »Železničar« iz Beograda Nada Jovanović pri posljednjem ispraćaju.

*

Dragi čika Bogoljube, Ti si bio ličnost koja je u sebi nosila mnoga oličenja što krase čoveka i čine ga čovekom. Bio si nesebičan, učio si druge, pomagao, upućivao mnoge na pravi put, stvarao si u svakome čoveku takav lik koji нико nije mogao da razbije. Branio si interese mlađih sportista, talenata, ali nikada nisi preterao, bilo da se radi o fudbalu, košarcima, odbojci, ribolovu, ali ipak može se reći da je tvoja ljubav prema planinarstvu nadjačala sve i u njemu si našao sebe i svoja ostvarenja.

Još kao mladić 1920. godine počeo si na organizovanju i osnivanju sportskog društva »Prijatelj prirode« u Sarajevu, gde se okupljala radnička i seoska omladina. Na masovnom prikupljanju omladine u ovo društvo uložio si puno truda, jer to su bili prvi početci izlaska u prirodu, tu su počele da se stiču navike novoga gledanja na nešto organizованo. Radeći kao novinar u listu »Mlada Bosna« Ti si svakoga momenta širio misao o sportu, o ljubavi prema prirodi, pozivajući na rad, bodreći mlađe da istraju. Zato Te se sećaju širom Bosne.

Kasnije, kada pozivom prelaziš u Split, sportom i radom u sportskim organizacijama. Tvoj rad ne prestaje, baviš se aktivno sportom i radom u sportskim organizacijama. Prelaskom u Beograd tvoja aktivnost dolazi do punoga smisla kao organizatora mnogih masovnih organizacija, društava, graditelja domova, propagatora i tvorca novih ideja i misli. Učestvuješ u formiranju Planinarskog saveza Jugoslavije i Srbije, kao i Gradskog planinarskog saveza, osnivaš Zajednicu planinarskih objekata. Radiš u ovim forumima neumorno uz mnoge brige, trzavice, ali nikada nisi klonuo niti prestao, ostao si aktivan do poslednjega dana. Gledao si uvek

da unšeš neki nov vid rada, novu ideju, razumno i objektivno sve si prihvatao, zato su Te birali na najodgovornija mesta u rukovodećim telima pomenutih planinarskih organizacija.

Osnovao si mnoga planinarska društva širom zemlje, kroz njih si širio bratstvo i jedinstvo, sa mnogo umenja i prostodušnosti prilazio si društvima, ljudima, omladini — čoveku. Bio si veoma cenjen, a to govore i mnogobrojna planinarska odlikovanja, pohvala le, sa svih strana.

Veliki deo sebe, svoga rada, investirao si u svoje planinarsko društvo »Železničar« Beograd, čiji si predsednik bio dugo godina, a vršeći u isto vreme i druge funkcije u planinarskim forumima. Bile su to duge neprospavane noći, briga da se dode do finansijskih sredstava, briga za prostorije, rad se bezbroj ogranačaka, obilazak škola, razgovori sa nastavnicima, rad sa omladinom i generacijama koje su odlazile i dolazile. Organizovao si stotine izleta širom naše lepe zemlje, brojna takmičenja mlađih, kvalitetne izlete u visoke planine i mnoge sabore i zborove na kojima je Tvoja reč bila rado slušana. Tvoje društvo »Železničar« je u svemu prednjačilo i bilo prvo, najbolje u Jugoslaviji, u Srbiji, a kao takvo nosilac je brojnih trofeja, zlatnih, srebrnih, brončanih znački, pohvala i priznanja. To su Tvoje zasluge, Tvoje i Tvojih saradnika koji su Te sledili i pomagali.

Ništa manje truda nisi uložio gradeći planinarski dom u Ovčar Banji, bile su to duge godine njegove izgradnje, ali Ti si znao da je to dom Tvoga društva i ništa Ti nije bilo teško. Koliko si vrata probio da bi se snašao za novčana sredstva, koliko si bdio na svakom nabavljenom delu koji si u njega ugrađivao, a sa koliko ponosa si gledao u njega stojeći kraj hućne Morave. Gradio si i na drugim mestima, na drugim planinama, mnoge domove, na Bukulji, Fruškoj gori, Kopaoniku, Zezelju, da bi mlađima pružio mesto za odmor, rekreatiju, mesto gde će se sastati, izmenjati misli i upoznati se među sobom.

Danas su ostali za Tobom mlađi koji Te slede, Tvoji učenici širom zemlje, oni šire reč znanja, reč bratstva i jedinstva, obilaze planine, upoznaju svoju zemlju. Planinari će ostati da Te se sećaju kroz bespuća planina, na oslovojenim vrhovima, uvek će Te se sećati oni koji se voleo, za koje si puno značio. Sećaće Te se kao svoga učitelja, borca za pravedenu stvar, gajeći uspomenu na Tebe.

Odnos čovjeka i planine - obični sport ili još nešto?

TONE STROJIN

LJUBLJANA

Covjek je u odnosu prema prirodi u dvostrukom odnosu, jer je sam dio prirode k tome eksplotator prirodnih dobara. Kao takav je podvrgnut prirodnim zakonitostima (rođenje, smrt) i onim normama koje je sam sebi postavio u odnosu prema prirodi (moralne, estetske, znanstvene, umjetničke, društvene, sportske norme). U neposrednom dodiru s prirodom, s hodom u planine, susreće se i doživljava prirodne zakonitosti (tlak zraka i druge teškoće) koje u njemu izazivaju čovječje reakcije (umor, čuvstvene efekte), a njih situacije u planinama još potenciraju.

Zanimljiviji za nas je **odnos prema planini po motivu i načinu** koji su različiti od čovjeka do čovjeka. Pri tome je **motiva** zbog kojih se čovjek odluči za pohod u planine **toliko koliko ljudi**. Svatko tko čuti ili želi u sebi i poradi sebe obogatiti svoj osobni odnos prema planinama, taj **odnos doživljjava za sebe i na svoj način**. Npr. znanstvenik po svojoj struci, umjetnik u svojoj tehničici izražavanja. Znanstvenik promatra i istražuje prirodu objektivno, spoznaje stvari i pojave u njihovoј racionalnosti, totalnosti i uporabnosti. U umjetnika je gledanje više subjektivno, usmjerenje sa stajališta umjetnikova unutarnege svijeta. Umjetnik se zadovoljava samo s dojmovima koje mu nudi priroda. Opaja ga duhovni vid stvari, opaža ih i uživa u njima sa subjektoškog aspekta, ali ne ostaje samo pri tome. Umjetnik, npr. slikar, kroz prizmu najintenzivnijeg vlastitog duševnog doživljavanja apsorbira misaone konture iz prirode, koje na osnovi svojih individualnih emocijonalnosti preraduje i doživljjava nešto eminently novoga. Prirodu podaje samo posredno. Glavni i odlučni potез diktira umjetnikov subjektivni stav. Drugačije znanstvenik. Podloga njegove znanstvene kreativnosti je svijet objektivne istine. On u prvom redu teži stvarnosti koju pokušava prikazati i dokazati u samo jednom i samo tom obliku i sadržaju. U abstraktном svijetu pojmove i formula operira s logikom i nastavlja s eksperimentima. Svoje spoznaje uvrštava u sisteme ili sheme. Drugačije gleda sa svog aspekta filozof, turistički radnik ili sportaš, ili kako tek obični čovjek koji stoji između tih zanimanja. Izbor motiva je njegova osobna

sloboda, nitko mu je ne može ograničiti jer je u čovjeku (priroden ili stečen).

Sadržaj odnosa čovjeka i planine je tako komplementaran kako zna biti samo čovjek sam. Jedinstvenog odgovora nema. Traži ga i daje samo čovjek kao komplementarno biće prirode. Sadržaj odnosa je u **tijesnoj uzročnoj vezi s osobnim motivom** koji nuka čovjeka u planine. Možda je sklonost k planinama, kao pojednostavljeni oblik svoje osobne sreće, ta koja čovjeka nuka van iz gradskih sjena. Možda bi psiholog po svojoj struci utvrdio da je sadržaj odnosa čovjeka i planine podsvjetska sublimacija čovjeka zbog tempa svagdašnjeg života, zbog svih psihosomatskih napetosti u radu sapetog čovjeka, za filozofa bijeg iz društva u svoju prabitnost, nekakvi atavizam, za turističkog stručnjaka želja da nađe turističke zanimljivosti, za sindikalnog radnika rekreacija itd. Svaki čovjek i svaka struka koja ima za svoje stručno proučavanje čovjeka u odnosu prema prirodi, potvrđuje svoje pravo. **Svako uopćavanje odnosa prema planinama**, utvrđivanje njegovog sadržaja i gledanja na taj odnos **bilo bi besmisleno**, jer je nemoguće. Zato **planinarstvo** kao pokret, čija je djelatnost usmjerena i vezana za alpski prostor **nema svoje objektivne ideologije**, iako sadrži u sebi određene objektivne vrijednosti. U planine je unosi i njen sadržaj ustanovljava svatko sam po svojem osobnom motivu. U tome i jesu čar, sloboda i vrijednost planinarstva.

Ipak postoji neka šablona u odnosu čovjeka i prirode. Uspon čovjeka na planinu, euforični doživljaj i zadovoljstvo na vrhu te silazak u dolinu, za sve je isti. U tom trokutu dolina-vrh-dolina odvija se fizička planinarska djelatnost. U stvari je to sportska strana planinarstva koja ima za sportski cilj osvajanje vrha ili stijene. Planinarstvo kao pokret, koji je usmjeren prema alpskom prostoru, uistinu je nešto više i u tome je radni naslov naše teme.

Da bismo lakše razumjeli planinarstvo i kao kulturni pokret, a ne samo kao sport i neposredni odnos čovjeka i planine, moramo rasčlaniti odnos čovjeka prema planini još vremenski i prostorno.

Zapravo su svi članovi planinarskih organizacija, ili bar velika većina, iz mjesta ili sela pod planinama. Nitko od njih (izuzev

opskrbnika i nosača), nije s planinama u stalnom fizičkom odnosu. Ako izračunamo prosjek, koliko puta godišnje svaki član planinarske organizacije napravi izlet u planine, dobit ćemo možda 6 do 8 izleta prosječno. Znači da je planinar svo preosalo vrijeme u toku godine u sportskom smislu i neposrednom fizičkom odnosu prema planini neaktivan, jer nije prisutan u njima. Ipak se on ne isključuje od njih i živi u duhovnom odnosu s planinama koliko god mu to vrijeme dozvoljava. Već iz vremenske zauzetosti čovjeka u planinarstvu kao pokretu (ne kao sportskom onosu prema planinama) proizlazi da je planinarstvo kulturna djelatnost s mnogo većim vremenskim opsegom (praktički kroz cijelu godinu, možda i doživotno) nego neposredna sportska aktivnost na planinskoj stazi ili u stijeni. Uzmemo li u obzir da koliko toliko aktivni planinar preostale dame u godini — barem povremeno — obnavlja uspomene na nedjelje proživljene u planinama, pravi planove za nove izlete, piše članke i reportaže, gleda planinarske fotografije i posjećuje izložbe, čita planinarske knjige, sudjeluje na planinarskim sjednicama itd, možemo zaključiti, da je planinarstvo kao pokret ne samo u sportskom smislu već i u kulturnom, vezano za alpski prostor. Zato neki smatraju da je planinarstvo bliže kulturi nego sportu.

Da netko nebi pomislio, da je kulturna strana ispred sportske, neposredne fizičke aktivnosti u planinama, treba upozoriti da se

jedna s drugom upotpunjaje. Bez jedne nema druge i obratno. Što više, **sportski odnos stimulira kulturni i po planinarskoj mu akciji daje smisao i etičko značenje** (osvojiti vrh ili stijenu, pomoći u nesreći itd).

Planinarski čin (doživljaj) u odnosu čovjek i planina postaje ostvarenje samo u planini, i to samo duševno. Planinski svijet je anorganiski mrtav svijet, svjetlost i boju daje mu čovjek. Bio čovjek toga svjestan ili ne ljestvota je u očima onog koji gleda. Proživljavanja koja se u čovjeku bude u neporednom kontaktu s planinom, ostaju još dugo u njemu. U svakom čovjeku, čak i u onom u razvoju sa još skromnim intelektualnim sposobnostima, planinski svijet ostavlja neki dojam koji mu ostaje makar u slabom sjećanju (npr. nevrijeme u stijeni). Premda slika planine sa svojim karakterističkim oblicima s vremenom izblijedi, zapravo odmah kad nestane oku, ipak neki lik, vizija planine, dalje živi, pošto joj čovjek daje sadržaj, svoje osjećaje i smisao svojeg bivstva u planinama. Vraća joj kulturni sadržaj, ovisan o čovjeku, njegovom motivu, načinu i intenzivnosti doživljaja.

U zaključku možemo reći da je planinarstvo masovni pokret koji je po svom kulturnom sadržaju i odgojnoj vrijednosti za čovjeka vezan za alpski prostor, i koji postaje sport samo za vrijeme neposrednog fizičkog odnosa čovjeka s planinom. U kulturno-sportskom smislu dosiže svoj vrhunac u planinarskom činu (osvajanje vrha ili stijene itd.) kao smotri planinarskog doživljavanja.

(Preveo sa slovenskog dr Ž. Poljak)

Speleologija

Amaterska i znanstvena speleologija

SREĆKO BOŽIČEVIĆ

ZAGREB

U broju 3-4 »Naših planina« objavljen je prinos inž. V. Božića pod naslovom »Dvadeset godina planinarske speleologije u Hrvatskoj«. To je zapravo govor održan u prostorijama PSH 17. VI 1970. Pošto u njemu ima nekih netočnosti i krivih postavki, želio bih ovim svojim recima pridonijeti boljem poznавanju prošlosti planinarske speleologije u Hrvatskoj. Radi mladih speleologa kojih ima sve više, radi njihove informiranosti, neka ovo bude dopuna svega što je tamo nedovoljno ili nepotpuno kazano.

Smatram da je Božićovo gledanje na povijest naše planinarske speleologije previše jednostrano. Pristupajući speleologiji samo sa planinarskog stanovišta, ne priznavajući važnost utjecaja znanstveno-stručnih ustanova

na planinarsko-speleološki rad, dobiva se kriva slika povezanosti speleologije u okvirima planinarstva i znanstveno-stručne speleološke aktivnosti. U isto vrijeme krivim formulacijama stručni dio speleološke djelatnosti podređuje se čisto volontersko-amaterskom djelovanju. Na taj način međusobni odnosi i utjecaji nisu točno objašnjeni i prikazani.

Tako, mislim, da je u najmanju ruku pretjerano tvrditi da su »planinari-speleolzi mnogo pridonijeli i naučnim aktivnostima u speleologiji«. Iz Božićevog teksta ispada, kao da neke institucije ne bi bile naučne da slučajno nije bilo suradnje s amaterima (na žalost neke institucije su spomenute pod

krivim naslovima) i kao da bez amatera ne bi uopće bilo razvoja speleologije.

Izgleda da se Božić i ja razilazimo u shvaćanju pojma speleološke stručnosti. U okviru planinarskih speleoloških tečajeva dobiva se širok uvid u domenu speleoloških problema, ali speleolog-amater na temelju toga ipak ne postaje »stručnjak!« Izraz »speleološka škola« pogrešan je u nazivu »škola«. Opće je poznata definicija škole i što je uvjet da nešto bude škola. Tek ako pred »speleološku školu« stavimo »planinarsku« tada se dobiva uvid u njenu širinu i djelokrug.

Krige pojmove o odnosu amaterske rekreativne djelatnosti i stručnosti autor dosljedno iznosi u daljnjem tekstu. »Značajnije speleološke ličnosti u Hrvatskoj«, kako piše Božić, mislim da nisu započele svoju »karijeru« u speleološkoj sekcijsi, jer je karijera pojma vezan uz radno mjesto, a spomenute ličnosti nisu dobivale plaću od sekcijske ili odsjekova, već od ustanove ili organizacije, gdje su radile. One su u sekcijsku dolazile u svoje slobodno vrijeme kao studenti, daci, profesori ili penzioneri i svojim su životnim iskustvom te znanjem stičenim na studiju, u školi ili na svom radnom mjestu, pridonijele razvoju speleološkog odsjeka. Mislim, da bi tako bilo točnije.

Pitamo se što bi bilo s drom M. Malezom i drom B. Đulić, da slučajno nisu bili članovi speleoloških sekacija? Po riječima V. Božića oni uopće ne bi postali stručnjaci, jer »zahvaljujući speleološkom znanju i iskustvu stečenom u speleološkim odsjecima planinarskih društava neki su članovi mogli svoju speleološku aktivnost primijeniti i izvan planinarske organizacije za potrebe svojeg namještenja (službe).« Dakle, jedna konstatacija, koja je postavljena potpunoma naglavčike ili iz neznanja, ili namjerno ako autor zaista tako misli.

Nadalje on piše: »Neki od njih su kasnije po potrebi službe nastavili stručni rad na polju speleologije izvan planinarstva i postigli velike uspjehe.« Zanima me kakav je to bio njihov stručni rad na polju planinarstva, koji im je kasnije omogućio velike uspjehe? Iz naslova doktorskih radnji B. Đulić i M. Maleza (»Ekologija nekih vrsta Chiroptera u Hrvatskoj« i »Stratigrafska i paleontološka proučavanja diluvijalnih nalazišta u pećini Veternice«) vidljivo je da nije onako kako piše V. Božić.

Nikto ne može i ne bi smio imati ništa protiv upoznavanja s problematikom podzemlja planinara i speleologa. To je bez sumnje potrebno, jer osim ljubavi i volje za istraživanjem podzemlja treba steći vještina, znanje i iskustvo. Međutim, smatram da je otkriven »kriterij« za nečije »vrednovanje«, pa čak i u planinarskim redovima, vrlo je smiono i nepopularno bez temeljitog poznavanja onog što se vrednuje.

Oko zvanja »speleolog« bilo je već i u NP dosta pisana, o tome se raspravljalo i na V.

jugoslavenskom speleološkom kongresu u Skopju i u redovima zagrebačkih speleologa. Unatoč oprečnim mišljenjima V. Božić i njegova komisija uporno nastavljaju svoju ideju o speleološkom zvanju i provode ju do kraja. Zašto Božić nije odgovorio na članak D. Jakčina »Da li je naziv 'speleolog' ispravan?« nego ponovno tvrdi kako je taj naziv adekvatan planinarskim zvanjima alpinist, vodič i spasavalac.

Zvanje je životni poziv i nalazi se kao rubrika u personalnim podacima. Ne znam da li itko u tu rubriku stavlja Božićeve naslove? Mislim da pojma zvanja rezultira iz školovanja ili iz škola koje su na razini općeg interesa.

Zanimljivo je da Božić spominje »stručnu komisiju« koja je odabrala 29 članova za dodjelu zvanja bez polaganja ispita, a da nigde ne spominje tko je u toj komisiji. Možda bismo iz sastava komisije mogli uočiti zašto su baš određeni pojedinci i to po određenom redoslijedu uvršteni u popis. Prema mojem mišljenju i znanju o speleološkoj prošlosti u planinarskim redovima popis dokazuje nepoznavanje činjenica, neobjektivni kriterij, simpatije i antipatije, potcenjivanja i precjenjivanja. Ne bih želio nikoga niti omalovažavati a kamoli vrijeđati, ali navedeni popis ne odgovara tvrdnji da je »stručna komisija KS PSH načinila izbor na osnovu broja godina aktivnog rada u sekcijskoj odnosno odsjeku i na bazi materijalne i duhovne speleološke ostavštine pojedinaca.«

Planinari-speleolozi, kojima su poznata navedeni imena, bez sumnje će se pitati zbog čega su neki pojedinci dobili »zvanje« i što je to ostalo iza njih (npr. iza onih koji su svojevoljno napustili Odsjek i više se ne bave speleologijom, kao što su S. i I. Marjanac i neki drugi). S druge strane, na popisu je zaslužni planinarski radnik dr V. Blašković koji nikad nije bio član speleološkog odsjeka. On je doduše mnogo radio na polju speleologije kao dugogodišnji član Upravnog odbora, a kasnije i kao predsjednik Speleološkog društva Hrvatske, ali to nije imalo veze s planinarskom organizacijom. Zanimljivo bi bilo znati što je i koliko ostalo »materijalno i duhovno« npr. iza V. Bašića i I. Marjanac, a da su M. Markulin, M. Gjivoje i V. Šegrca po toj »klasifikaciji vrednovanja« došli na mnogo niža mjesta ili nisu uopće stavljeni u taj popis. Ne želim umanjiti ničiju ulogu i stvarni prilog razvoju speleologije u Hrvatskoj, ali mislim da je iza B. Đulić, S. Smoleca i V. Šegrca ostalo ipak više nego iza V. Dulčića. Teško je oteti se dojmu da se dosljednost u neobjektivnosti Božićevog testa nastavila u navedenom popisu. Zar nije za to dovoljan dokaz da Božić među »značajnijim ličnostima« spominje kao primjer dra M. Maleza, ali da ga nema među zaslužnim speleolozima u navedenom popisu. Možda je slučano ispušten ili...?

Prelistamo li stare brojive »Naših planina« i »Speleologa« tada se i nehotice moramo

pitati, zar na popisu zaslužnih planinara-speleologa nije bilo mjesta za S. Vukovića iz Varaždina, A. Markića (njegove fotografije još uvijek ukrašuju prostorije SO PD »Željezničare u Zagrebu!, S. Katušića, dra I. Baučića (bio je i tajnik PD »Željezničar« i član Odsjeka), asistenta Z. Pepeonika, B. Puherića iz Rijeke, A. Grimanija iz Splita, Lj. Cingrlja iz Karlovca, K. Sakača (pisac speleološkog historijata), braće Bosner i još mnogih drugih iza kojih ima nešto »materialne i duhovne speleološke ostavštine«, te mnogo ljubavi i samoprijegora za vrijeme planinarske-speleološke aktivnosti.

U ovako delikatnom vrednovanju autori popisa mogli su imena navesti abecednim redom bez isticanja broja redoslijeda i na taj

način izbjegći potcjjenjivanje ili precjenjivanje.

Rad planinara-speleologa u Hrvatskoj i svih ostalih istraživača našeg krša bit će mnogo vredniji ako se budu trudili u propagiranju speleološke ideologije, ako budu svojim posjećivanjem i istraživanjem pećina, jama i ponora pomogli u razrješavanju njihovih nepoznanica, ako budu međusobnom iskrenom suradnjom izmjenjivali stečena iskustva i postignute rezultate, nego ako im bude cilj sticanje numeriranih značaka.

Naša aktivnost u planinarskoj organizaciji trebala bi maksimalno poštivati objektivnost i realno prosudjivanje, jer bez toga ne će biti uzajamnog razumijevanja i pravih drugarskih odnosa.

IZDAVANJE

STANKO KLINAR: »KARAVANKE«

Prema dogovoru postignutom na sastancima Komisije za izdavačku djelatnost Planinarskog saveza Jugoslavije zaključeno je prije više od godinu dana da se započe s izdavanjem »Planinarskog vodiča po Jugoslaviji« u šest knjiga, za svaku republiku po jedna. Slovenski planinari odmah su najavili da će se njihova knjiga sastojati od nekoliko svezaka. Prema smo očekivali da će kao prvi izdati svezak o Julijskim Alpama, jer je bilo poznato da je dobar dio grade bio već pripremljen, eto, iznenadio nas je Stanko Klinar svojim vodičem po Karavanama (»Karavanke, planinski vodnik«, Ljubljana 1971. na slovenskom jeziku, ilustrirano, 7 zemljopisnih karata, 210 stranica, naklada 2000. džepni format, polivilinski ovitak, izdavač Planinska založba Planinske zveze Slovenije, cijena 55.00 dinara, naručuje se na adresi: Planinska zveza Slovenije, 61000 Ljubljana, Dvoržakova 9).

Odmah treba reći da je knjiga uzorno dielo, koncipirano po uzoru na naobilje evropske vodiče, precizno i vrlo pouzdano. Posebno treba naglasiti da je ona plod dugogodišnjeg proučavanja i obilježena ovog našeg velikog graničnog gorja, da je rukovodio prešao kroz redakciju poznatog planinarskog radnika Franci Savenca i kroz višestruku recenziju stručnjaka. Knjiga nije suhoperarna zbirka itinerara. Protkana je svim onim podacima, počevši od povjesnih i prirodoopisnih da do toponomastičkih i etnografskih, kolik su potrebni da bi jedan vodič prerašao u monografiju i djelo kulturne vrijednosti.

Evo, kako je ova knjiga sastavljena! Nakon predgovora u kojem autor objašnjava svoju konцепciju, slijedi uvodni dio u kojem su Karavanke prikazane ondencito, kao cjelina, i zatim iznesene praktične upute za obilazak planine i upotrebu vodiča. U drugom dijelu opisane su doline, gradovi i mesta koja mogu poslužiti kao polazne točke za uspon. U trećem dijelu, koji je naionširniji, obrađene su planinarske kuće, orijelazi i vrhovi. Taj dio je vodič u užem smislu. Na kraju je dodan pregled kuća i naivajnijih puteva u skupini Storžič i Raduhe, a zatim abecedni registar geografskih imena. Zanimljivo je kako je autor rješio nitanje dokle obuhvatiti Karavanke, jer je njihov hrbat granična linija prema Austriji. On je Karavanke obradio kao cjelinu bez obzira na državnu granicu i time nam dao jedinstveni vrikaz masiva, kakovog do sada nije bilo u planinarskoj literaturi o toj planini. Da je takovo rješenje bilo posve ispravno vidi se, između ostalog, i iz činjenice da je i austrijska nadina Karavanka područje na kojem žive Slovenci i na kojem dijeliu slovenske planinarske organizacije sa siedištem u Austriji. U duhu snošljivosti, koja je jedna od tibičnih planinarskih vrlina, autor ne inzistira jedino na slovenskim imenima, nego uvijek paralelno iznosi i ona imena koja upotrebljavaju planinari germanskog

porijekla. Ali kako je osobitu pažnju posvetio toponomastici i objašnjavanju značaja i porijekla pojedinih toponimima, svaki čitalac će lako razabrat da su originalni i najstariji nazivi slovenskog porijekla, dok su njemački nazivi uglavnom prijevedi i to dosta često vrlo loši. Na taj način uspije uskladiti znanstvenu objektivnost i patriotske emocije.

Vodič je opskrbljen sa sedam trobojnih karata u mjerilu 1:100.000 s grebenjskim prikazom plastike, te sa 16 fotografija reproduciranih u prilogu na papiru za umjetni tisak. Izdavaču i autoru treba čestitati ne samo zbog toga što su nam dali prvi svezak »Vodič po Jugoslaviji«, nego u prvom redu zbog njegove visoke kvalitete. Ova knjiga je svojim visokim dometom stavila izdavače ostalih svezaka »Jugoslavenskog vodiča« u delikatan položaj podavši im uzorak koji neće biti lako dostići.

Dr Željko Poljak

TONE STROJIN: »GRADA ZA PLANINARSKU POVIJEST«

Komisija za omladinu Planinske zveze Slovenije u zajednici s Školskim centrom za telesno vrgojo izdala je knjigu Toneta Strojina »Grada za planinarsku povijest« (»Gradivo za planinsko zgodovinu«, Ljubljana 1970., na slovenskom jeziku, broširano, džepni format, 90 stranica, cijena 5 dinara, naručuje se na adresi: Planinska zveza Slovenije, 61000 Ljubljana, Dvoržakova 9).

U prvom dijelu knjžice sažeto je obrađena prošlost planinarstva u srednjoj Evropi počevši od Staroga vijeka pa do danas. U drugom dijelu, koji zauzima oko tri četvrtine prostora, prikazan je razvitak planinarstva u Sloveniji i njegovo današnje stanje. Treći, posljednji i ujedno najkraći dio, posvećen je planinarskim organizacijama u Jugoslaviji. U njemu je nešto opisnije prikazano hrvatsko planinarstvo (2 stranice), a u ostalim republikama autor se ograničio na podatke o osnivanju prvi planinarskih organizacija. Na kraju je dodan popis literature koja može poslužiti za detaljnije upoznavanje teme.

Autor u predgovoru kaže da je gradivo priredeno za nastavu o povijesti planinarstva u planinarskim školama i tečajevima za omladinske vodiče, te da je namijenjeno za internu upotrebu. Premda je to obimom manje djelo, koje je namijenjeno uglavnom slovenskim planinarama, za njom će posegnuti svatko ko se želi orijentirati o prošlosti planinarstva uopće, a u Sloveniji naročito. Autor s pravom naglašava da je razvitak hrvatskog planinarstva, naročito alpinizma, usko vezan uz slovensko planinarstvo, a činjenicu da su Hrvati pretekli Slovence u osnivanju prve planinarske organizacije tumači među južnim Slavenima bio najžešći.

Autor knjžice je poznati slovenski planinarski radnik koji neumorno prati planinarska zbiravanja u svijetu. U slovenskom »Planinskem vestniku« već nekoliko godina donosi osvrte na »Naše planine« i kod toga postupa prijateljski i objektivno.

Dr Z. Poljak

Na vrh vrha-autobusom!

Eto, proljeće je nastupilo i, kažu, da je zov prirode neodoljiv. A tko ne bi koristio njegove ljepote, blagodati, osvježenja da bi, sutradan poslije izleta, svjež i raspoložen došao na svoj redovni posao? Međutim, najnoviji »recept« kod nekih, ne kažeš kod svih, je baš ovakav kakvog sam nedavno doživio.

Kako rekoh, autobusom na vrh — »A i kako bi drugačije?« — kaže mi jedan izletnik. Znate, poslije moje rehabilitacije dobio sam povlašteno mjesto, sprijeda kod šofera, pa ne mogu se odmah buniti.

Smjer puta je bio vrh taj i taj, svejedno kako se zove, je to u biti ne mijenja ništa. »Vidjet ćete koju,« odbrusio je i meni neki voda puta, drug malog znanja i iskustva. Smještaj pak u vozilu bio je po nekim »zaslugama«, a nego kako? Šofer, što se kaže, »bogibatina«, razlučio ih je na debele i mršave te rasporedio po svom nahođenju »radi guma i federa dotrajalog autobusa«. Kad je taj posao bio gotov ja se okrenuh i vidjeh kompletne obitelji bližeg i daljeg roda, a čijoj djeci kao da je bilo nepoznato ono »ustupi mjesto starijem«, dok su se opet neki drugi ljudili, jer su navodno dobili siedalo iznad kotača gdje strašno trese. Zadnji red je bila vesela grupa omladine. A neki jadnici nisu dobili mjesta...

Poslije razmjeha čekalo se još malo, jer radnom čovjeku poslije 5-6 dana rada treba subotom ili nedjeljom duže spavati, a neke se uzimalo putem kod kuće. Pri izlasku iz grada još smo par puta stali radi hrane, svježeg hleba, punjenja čuturica itd. Naravno, kalorije treba nadoknaditi!

Nebo je bilo tmurno, put poznat, pa što bismo drugo nego izvadili hranu, manjažu, spizu, kako tko to već zove, i započeli prvi jači obrok. Nudili su me, vjerujte, sa svim delikatesama, tvrdim i tekućim, sama ambrozija i nektar, da bi nam i olimpijski bogovi mogli zavidjeti (»bijeda kod nas«?!). Naravno, poslije toga zadimile su cigare i cigarete, lule i lulice, a opušći letjeli su kroz prozor, srećom na vlažno lišće ili travu. Tako potkrijepljene razveselila je pjesma i zvuci iz tranzistora. Vani je već počela kiša, a od »o sole mio« ni traga, što začudo nikoga nije uzbudivalo. Čemu se čuditi? Kiši? Ta mi smo planinari, a krov ne prokišnjava! Jadni stari dobri autobus stenje, brekče, smrdi i jezivo zavija pod još trijeznom rukom šofera.

I u takvom raspoloženju, evo nas pod vrhom, skoro na samom vrhu. Sitna kišica sa južnim vjetrićem, a kroz otvorena vrata pokušava ući svježi zrak i ozon, ali, nitko ne izlazi! Da spasi čast, voda puta pokušava izvući ljudе sa slatkim riječima:

»Drugarice i drugovi, izidite na čisti zrak, vazduh, ariju, havu — ta vrh je tako blizu, a sramota bi bilo...«

A oni? Ni makac! Jedan je uz aplauz zavikao:

»Govori sa vrata, ako šta znaš, zar ne vidiš da je kiša?«

Čekajući tako, jedan mališan je nagazio limenku i njegova nezgoda i dreka izazvala je jedan napor, autobus je bar donekle očišćen, naravno, bacanjem kroz prozor oko autobusa. Raspoloženje je bilo na visini, ali više na geografskoj nego moralnoj.

Napokon se nebo smilovalo, kišica prestala, razvedriло se, ali put do vrha bio je ipak svima neosvojiv, naime, bio je — mokar. Neki su vrh gledali dalekozorom, neki se raštrkali po šumarcima, a nemoćni voda puta objavio je:

»Iz tehničkih razloga ovaj put nećemo na vrh, odmorite se, pa ćemo polako natrag...«

Ja, rečeni Jež, sjeo sam podalje od njih na jedan panj i dišući duboko prebirao misli o dobrim starim, zastarjelim vremenima i usponima. Filmskom brzinom smjenjivale su mi se slike prvog uspona na 2000 m visoku Bjelašnicu, alpinističkog pokušaja u Djevinoj stijeni na Romaniji, višesatnog lutanja bez svjetla u Biambarskim spiljama, susreta sa zmijama, oluja i drugih planinarskih »čeličenja«.

Što smo mi danas vidjeli, doživjeli, dobili ili izgubili? Da li se netko, osim motora dobrog starog autobusa, umorio, razgibao, ili osvježio? Quo vadis planinarska družina? Dokle ćemo ovako stići? Čini mi se kao da sam čuo iz daljine nejasne zvuke:

»Dragi naš dobri Ježu... nitko ti neće zamjeriti... probudi se... svi mi pravi ćemo opet uz tebe...«

Hm! Opet bih ja morao postati neki »drinoispravljač«. Na povratku šapće mi na uho netko iza mene, da li zato da me utješi ili objašnjava, ne znam:

»Ovako je uvijek, ali mi ipak idemo naprijed...«

Na koncu, dragi čitatelji, nebo se opet zamračilo, krenusmo, i uz nekoliko usputnih zastajkivanja stigosmo kući.

Statistika na članskom sastanku ponosno je iznijela:

»Bilo je puno do zadnjeg mjesteta, još ih je i ostalo, vrijeme na vrhu lijepo, raspoloženje odlično.«

Međutim, onu noć ipak nisam mogao zaspati, bučilo mi je u ušima i glavi. Pa evo, dragi planinari, i vi o tome razmislite! I nemojte misliti da sam o ovom izletu rekao baš sve. Bolje da ne rečem sve što mislim.

S planinarskim pozdravom vaš
JEŽ

P. S. Svaka sličnost nenamjerna, a zlonamjernost isključena!

»O reformi orijentacijskog sporta«

VLADIMIR RIBAR

PSD »Zrenjanin«
ZRENJANIN

Povodom članka »O reformi orijentacijskog sporta« Ivice Mesića, člana Komisije za orijentacijska natjecanja Planinarskog saveza Hrvatske, objavljenog u broju 3-4. NP, želim iznijeti svoje mišljenje o reformi orijentacijskih natjecanja (ON).

Trenutak je, zaista, da se planinarska javnost pozabavi orijenatacijom i svim onim što je vezano za nju. Korisno bi bilo kada bi se o ovome rješavalo na saveznoj razini ili bar kada bi ova reforma imala savezne razmjere, jer će svaka reforma ON po republikama stvoriti još veću konfuziju od one koja je sada uočljiva u ovoj oblasti. Naime, evidentna je činjenica da se danas ON održavaju pod različitim okolnostima u pojedinim republikama. Neosporno je da se u SR Hrvatskoj najviše napredovalo, bar u onoj organizaciono tehničkoj komponenti ON. Postignuta je određena uniformnost, a i utvrđeni su kriteriji za bodovanje. Međutim, prije bližeg osvrtu na današnja ON korisno je ukazati i na razloge, uvjete i karakteristike pojave i razvoja orijentacije kod nas.

Orijentacijska natjecanja došla su k nama sa sjevera Evrope, iz Skandinavskih zemalja, ali ovakva kakva su ona kod nas, predstavljaju konstrukciju ili bolje rečeno izum, jugoslavenskog planinarstva. Poznavanje orijentacije, odnosno umješnost čitanja karte, uspješno rukovanje busolom kao i poznavanje elementarnih načina ukazivanja prve pomoći, skiciranje puta itd., neophodni su elementi za formiranje jedne iole potpune planinarske ličnosti. U svom začetku ON su njegovala sve ove elemente. Da se zadržala na njima ona bi ispunila svoj zadatak i opravdala svoje postojanje. Savremena ON zahtijevaju od sudionika izvanredne napore — izuzetnu fizičku sposobnost. Ne bi trebalo da iznenadi tvrđenje da se od natjecatelja zahtijeva veća sposobnost nego što to zahtijevaju teškoatletske discipline. Potvrdu ove tvrdnje naći ćemo na cilju većine ON gdje natjecatelji stižu većinom iznemogli od tereta koji nose i od staze i vremena po kojem su se natjecali. Tu se mogu čuti i prekorne riječi upućene na račun organizatora natjecanja pa čak i planinarstva. S obzirom na gore iznjeto nehumano je žaliti što nas dobar dio ovih članova napušta.

Neosporno je da planinarstvo kao oblik fizičke kulture doprinosi izgradivanju sestrane ljudske ličnosti, samostalnog i kritičkog duha sa intelektualnim, karakternim,

moralnim i radnim osobinama, kao i fizičkom odgajanju radnih ljudi i građana.

Zeleći, valjda, da organizaciju omasovimo uključivanjem prije svega mlađih članova, pribjegli smo sprovodenju ON. Tako smo uspjeli da zainteresiramo omladinu za našu organizaciju, pa su se, štaviše, pojedina društva takoreći i specijalizirala za ovaj oblik aktivnosti. Međutim, pri tome su zapostavljena dva bitna momenta:

1. Masovnost nije jedini cilj koji je planinarska organizacija sebi postavila. Ona je istovremeno i sredstvo za ostvarenje jednog dalekosežnijeg cilja, koji se, istina, u jednoj rečenici teško može izraziti u potpunosti: njegovanje i razvijanje fizičkog, psihičkog i moralnog zdravlja čovjekovog.

2. Za ON koriste se elementi koji nisu dominantni za planinarstvo, pa se na taj način kod neupućenih i manje upućenih, a tih je na natjecanjima najviše, stvara pogrešna predodžba o planinarstvu. Suvršno je objasnjavati od kakvog je značenja baš ovaj prvi dojam.

Evidentna je dakle činjenica da se u organizaciji ON težiše stavlja na fizičku komponentu. Ovom okolnošću ON ili »orijentacijski sport«, kako se ova natjecanja kategoriziraju, izdvojen je od planinarstva kao aktivnosti koja ima i više i humanije i sadržajnije ciljeve nego što ih pruža isključivo sport. Naime, planinarstvo kao oblik fizičke kulture treba razlikovati od sporta odnosno sportskih aktivnosti. Sport, istina, razvija fizičko zdravje čovjeka, no to većinom čini kroz razne oblike natjecanja i vrednovanja rezultata, zahtijevajući istovremeno fizičku kondiciju koju je teško održati za duži niz godina. S druge strane, fizička kultura je neosporno sastavni dio općeg društvenog razvoja i potreba savremenog čovjeka i građanina, a ispred svih — omladine. Djetalnosti u okviru fizičke kulture bitan su faktor rekreacije radnih ljudi. Među njima svakako je najznačajnija planinarska djelatnost. Planinarstvo doprinosi fizičkom zdravlju i psihičkoj zrelosti čovjeka, a iznad svega omogućava formiranje zdravih ličnosti ljudskog društva.

Iako se uspjelo u sticanju izvjesne afirmacije, ON nisu uspjela da se oslobođe nekih slabosti koje u velikoj mjeri stvaraju nesporazume među pojedinim društvima. Takoder nam se čini da su neka društva precijenila značenje ON. Pojedina društva počinju da zapostavljaju aktivnosti koje su nam u većoj

mjeri svojstvene (izleti, tabori, pohodi itd.). Tako se opravдано može postaviti teza da uspjesi koje pojedina društva postižu sa ON, mogu veoma vješto da prikriju apsolutno neplaninarski karakter jednog društva.

Zabrinjavajuće je što Komisija za orientaciju PS Hrvatske namjerava da dosadašnja ON pretvara u pojedinačna. Argumenti koje nam nudi Ivica Mesić nisu uvjerljivi. Sama činjenica da je taj princip uveden u gotovo svim zemljama Evrope nikako ne opravdava i potrebu za njegovom primjenom u nas. Orientacijska natjecanja se kod nas sprovode u organizaciji planinarskih društava dok je u mnogim zemljama ovaj oblik natjecanja samostalan i nezavisan od bilo koje organizacije, što i opravdava naziv »orientacijski sport«. Također se treba podsjetiti na jedno od osnovnih načela planinarstva koje nas upozorava da u planinu ne treba ići sam. Kada govorimo o potrebi grupnog i masovnog odlaska u planinu onda to ne govorimo isključivo iz propagandnih razloga. Svima nam je poznata čud planina i rijedak je planinar sa dužim planinarskim stažom koji nije saznao šta znači u nevolji imati druga pored sebe. Stoga i treba odgajati mlade ljude da u prirodu odlaze u grupi, te je utoliko i čudniji prijedlog za uvođenje pojedinačnog ON. Nije li to baš dokaz da se u želji za

NATJECANJE ZA »TROFEJ TORPEDO«

U nedjelju dne 23. maja PD »Torpedo« iz Rijeke održalo je svoje 13. orientacijsko natjecanje na terenu Učka — Lisiša, za kategorije: omladinci i članovi. Natjecanje za podmladak, koje je bilo u programu, odgodeno je zbog loših vremenskih prilika.

U kategoriji članova bilo je prijavljeno 16, a startalo je 11 ekipa. Pobjednik u ovoj kategoriji bila je ekipa PD »Vihore« iz Zagreba u sastavu: Mesić, Židan, Badalić. Drugo mjesto zauzeala je ekipa kluba »Košarkaš Kantrida« Rijeka u sastavu: Jušić, Buković, Udovičić, treće mjesto ekipa »Torpedo A« u sastavu: Vučković, Miljanović, Ivić, dalje redom plasirala su se ekipa PD »Kamenjak«, PD »Tuhobić C«, Gorska služba spasavanja Rijeka, PD »Slijeme A«, PD »Slijeme B« Zagreb, PD »Tuhobić B« i »GSS« iz Rijeke.

U kategoriji omladinaca bilo je prijavljeno 17, a startalo je 10 ekipa. Pobjedila je ekipa »I. četa izviđača, Kvarner« Rijeka u sastavu: Paškvan B., Paškvan Lj., Ostojić. Drugo mjesto zauzeala je ekipa PD »Tuhobić 3« Rijeka u sastavu: Konestra, Džodan, Stimac, treće mjesto ekipa PD »Tuhobić 5« Rijeka u sastavu: Lazić, Celigoj, Lukšić, ostale ekipa zauzele su ovaj redoslijed: PD »Torpedo A«, PD »Tuhobić 6«, PD »Tuhobić 4«, »Mjesna zajednica Kantrida« Rijeka, PD »Tuhobić 30, »1« i »2« Rijeka.

Staza je bila duga do 15 km na dosta teškom terenu, vrijeme je bilo loše: pljuskovi i magla.

Prva ekipa kategorije članova dobila je prelazni »Trofej Torpedo«, a svaki član ekipa po jednu plaketu. U kategoriji omladinaca svaki član pobjedničke ekipa dobio je jednu plaketu. Drugoplasirana ekipa dobila je također plakete, a trećeplasirana diplome. GSS Rijeka obavila je osiguranje staze vrlo dobro. Organizacija natjecanja bila je dobra.

13. »TROFEJ TORPEDO« ZA KATEGORIJU PIONIRA

U organizaciji planinarskog društva »Torpedo« Rijeka, održano je u nedjelju 20. VI na Lisiši 13. orientaciono takmičenje »Trofej Torpedo«, za kategoriju pionira. Startalo je 10 ekipa sa ukupno 30 takmičara. Cijeli stazu prešlo je 8 ekipa, dok su dvije odustale. Vremenske prilike bile su dobre kao i organizacija natjecanja.

omasovljenjem organizacije zanemaruju osnovni principi izlaska u prirodu?

Isto tako zaključak da će to biti doprinos nacrtu općenarodne obrane također ne bi trebao da nas zavara. Naime, koliko nam je poznato, cijeli sistem općenarodne obrane zahtjeva prosječno, elementarno poznavanje kartografije i snalaženje u prirodi, te nije potrebna izuzetna stručnost da bi se pridonijelo obrani zemlje. Mi planinari možemo biti spokojni jer smo u jačanju borbene gotovosti naših članova učinili i činimo sasvim dovoljno.

Već ovako površno nabacane prilike u planinarskoj orientaciji nameću potrebu da se više pozabavimo ovom aktivnošću. Sigurno je da su ON široko prihvaćena forma rada. Međutim, takva kakva su ne odgovaraju ni po sistemu ni po sadržaju dostignutom razvoju i potrebama naše organizacije. Dosadašnje diskusije polazile su, najčešće od dokazivanja opravdanosti ili neopravdanosti ON. Međutim, izgleda da rješenje treba tražiti u njihovoj reformi. Nužno je u ovu reformu uključiti sve republičke saveze kako bi se stvorili jedinstveni kriteriji i principi ovih natjecanja.

U sprovodenju bilo kakve reforeme ON moramo imati na umu da planinarstvo ne možemo izjednačiti sa sportom. Planinarstvo je daleko kompleksnija aktivnost. Ono je kulturni pokret!

»Trofej Torpedo« i posebne plakete za svakog natjecatelja za osvojeno prvo mjesto dobila je ekipa PD Torpedo I. iz škole Gennari u sastavu Vranci Sandro, Cavenago Nadia i Sirola Suzana. Drugo mjesto osvojila je ekipa PD Torpedo iz škole Kantrida u sastavu Milatović Dragan, Kastropeli Marin i Gorša Vojko. Treće mjesto osvojila je ekipa PD Tuhobić br. 13 u sastavu Jevtić Cedimir, Maračić Iris i Hlača Bojan, slijede zatim ekipa PD Tuhobić br. 37, PD Torpedo II škola Gennari, PD Tuhobić br. 25, zatim 10. i 27.

Osim toga podijeljene su i četiri posebne nagrade za napisani najbolji tekst na temu »Dojmovi s natjecanja«. Tekstove je trebalo predati najkasnije pola sata nakon završenog natjecanja. Prvu nagradu dobila je Sirola Suzana, drugu Nadalj Ivanika, treću Plišić Dario, a četvrtu Jevtić Cedimir.

Prvonačrđeni sastav, kojemu je bila autorica Suzana Sirola (12 godina) iz škole »Gennari« u Rijeci, napisan je na talijanskom jeziku. U prijevodu tekst glasi:

U 10. 45 polazimo.

Požurite sa ucrtavanjem u kartu, kažu suci na startu.

Spremne smo!

Jedna fotografija i polazak prema šumi. Sve je tihlo i tamno. Cuje se samo šuštanje lisča i jedva čujno »zri, zri«, to su zrikavci kojih nas prate.

Proučavamo kartu, treba slijediti jednu užvisinu. Suma postaje sve gušća i gušća i sve tamnija. Zemlja je pokrivena suhim lisčem, ali vlažna od posljednjih kiša. Neobično nam je zadovoljstvo udisati ovaj svježi zrak, ovakvog nemamo u našem gradu.

Na svakoj kontrolnoj točci pitamo: Jesmo li napravili dobro? Nismo li možda u zaostatku s vremenom?

Ne, ne, samo proslidlejite!

Nakon svakog odgovora, jedan uzdisaj olakšanja. Skoro uviđek u trku, stižemo do zadnje kontrole. Još samo »lozinku« i zatim prema planinarskom domu.

Drugaric direktor nam kaže »Bravo!«

Naša srca su puna radosti. Stigli smo na cilj. Ručamo, razgovaramo. Čekamo sa nestrupljenjem proglašenje rezultata.

Možda ćemo i mi dobiti koju nagradu?

P. D.

Prijenosnik Ustroja

SMJER »Z« U MAGLIĆU

Prvi penjali Muhamed Gafić, Murat Sečeragić i Mišo Čarapić — 27. VII 1970. g.

Pristup. Od planinarske kuće »Sava Kovačević« na Vučevu markiranim putem prema Stubicama do Poljana. Pored hercegovačkih katuna u krajnji, lijevi, veliki amfiteatar (sat i po). Smjer se nalazi između dva jako prostrana kamina.

Opis. U smjer se ulazi lijevo od malog, kratkog, slijepog kamina. Preko blago nagnutog dijela stijene desno u neuobičajiv uzak kamen. Kroz njega do pod prevjes. Lijevo od prevjesa preko raščlanjenog ploče u prostrano okno (kamena piramida). Kroz njega desno gore (klin) preko raščlanjenog dijela dosta strme stijene, pravo na ostri greben. Grebenom preko niza zubača do crvenog odrona. Malo udesno kroz neizrazitu pukotinu do duboke i uske rupe (jako kršljivo). Rupu zaobići s desne strane i pravo na vrh stijene (smjer broj 1. na priloženoj snimci).

Ocjena: III, mjestimično IV, dužina 400 m, vrijeme penjanja 4 i po sata.

Silaz. S vrha Maglića markiranim putem preko Carevog dola i Stubica u pl. kuću — 2 sata hoda.

»GORAZDANSKI SMJER« U MAGLIĆU

Priča. O planinarskog doma »Sava Kovačević« na Hadžića ravni (Vučevu), markiranim putem do Suhe gore, zatim kroz šumu po mnoštvu putejkaka do amfiteatra koji se nalazi tačno ispod vrha. Ulaz se nalazi iznad snježišta u gornjem dijelu pod vidljivim grebenom. Na priloženoj snimci smjer je označen brojem 2.

Opis. Prve dvije dužine grebenom, zatim skrenuti desno preko točila, i desno pored ploče pravo na vrh.

Ocjena: III, greben IV, dužina 300 m, vrijeme penjanja 2 i po sata.

Silaz. markiranim putem sa vrha preko Carevog dola i Stubica do kuće 2 sata.

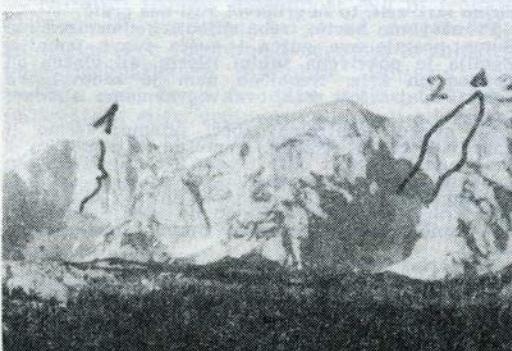
SMJER ČARAPIĆ-TEŠEVIĆ U MAGLIĆU

Prvi penjali Mišo Čarapić i Dane Tešević 26. X 1968. g.

Pristup. Od plan. kuće »Sava Kovačević« na Hadžića ravni (Vučevu), markiranim putem do Suhe gore, zatim kroz šumu po mnoštvu putejkaka do amfiteatra, koji se nalazi tačno ispod vrha.

Ulaž. Desno od snježišta do jednog žlijeba; u produžetku, ispod stijene, nalazi se pećina. Smjer je na priloženoj snimci označen brojem 3.

-
- 1 Smjer »Z« u Magliću
  - 2 Goraždanski smjer
  - 3 Smjer Čarapić-Tešević

Opis. Smjer prolazi kroz žlijeb, pod ploču i preko nje na police. Desno prijeciti 20 m. Skrenuti lijevo, kroz širi kamen na greben i pravo na vrh.

Ocjena: III, dužina 250 m, vrijeme penjanja sat i po.

Silaz markiranim putem sa vrha preko Carevog dola i Stubica, do kuće 2 sata.

Prvi penjali Tešović i Čarapić 28. X 1968. g.

»STUBIČKI ZUB« U MAGLIĆU

Pristup. Od kuće »Sava Kovačević«, markiranim putem do Stubica. Od Stubica serpentinama prema Mratinju do ispod zuba. Ulaž sa sipara, na razdvajajući dva puta, pored male pećine.

Opis. Desno pored pećine, pored prevjesa, i lijevo do pukotine. Kroz pukotinu do grebena i dalje na vrh zuba (stijena jako kršljiva).

Ocjena: III, dužina 200 m, vrijeme penjanja 3 sata.

Silaz na suprotnu stranu po vrlo teškom terenu na markirani put Stubice—planinarska kuća.

RANOZOREĆI SMJER U VELIKOJ PAKLENICI (vrh zapadno od kote 370)

Prvi penjali: Krešimir Sirovec (1946) i Darko Matić (1947) 3. V 1971.

Pristup: Cestom od parkirališta prema Starigradu do podnožja vrha. Prijeći potok te po kamenim gromadama do najnižeg dijela grebena (prvi greben s lijeva gledajući stijenu).

Opis: Po grebenu pravo gore do ulaza u široki kamen. Po kamenu koji postaje prevjesan (IV) na osiguravalište. Prijeći lijevo po polici par metara te po vertikalnoj ploči gore 5 m, zatim prijeći u desno u kamen koji nestaje nakon nekoliko metara. Dalje po grebenu pravo gore (IV). Kod glatkih sivih ploča prijeći par m u desno, pa gore na greben i njime dalje do širokog razvedenog dijela (II). Preko njega do širokih ploča te njima dvije dužine do vrha.

Ocjena: III+, 200 m, 1,55 sati.

Silaz: Razvedenim terenom na istok do jaruge između kote 370 i tog vrha te po njoj dolje do potoka.

SMJER »ZA NAŠE BIVSE DJEVOJKЕ« U VELIKOJ PAKLENICI (vrh istočno od kote 370)

Prvi penjali Krešimir Sirovec (1946) i Darko Matić (1947) 2. svibnja 1971.

Pristup. Vrh se nalazi na izlazu iz V. Paklenice na lijevoj obali potoka. Nadmorska visina nešto manja od kote 370. Niže parkirališta treba prijeći korito potoka, te desno po siparu do zadnjeg širokog grebena.

Opis. Razvedenim dijelom grebena lijevo na izravziti greben, pa njime do vrha gdje se spaja s Dragmanovim smjerom.

Ocjena: II, III, 160 m, 35 minuta.

Silaz grebenom na istok te po jaruzi i siparu do potoka.

KREŠIMIR SIROVEC

»PAKLENICA 1971«

Ovogodišnji tradicionalni prvomajski skup alpinista u Velikoj Paklenici održan je od 30. travnja do 3. svibnja. Prisutno je bilo 112 penjača iz šest planinarskih društava (»Mosor« Split, »Kamenjak« Rijeka, »Željeznica« Zagreb, »Velebit« Zagreb, »Kozjak« Maribor i »Tržič«). Skup su prisustvovali i članovi Bergsteigerbunde »Koschutta« iz Celovca. Uspješnu organizaciju proveo je AO PDS »Velebit« iz Zagreba, a dežurna ekipa GSS-a iz stanice »Zagreb« nije moralna ni jednom intervenirati. Ispenjeno je 169 čovjek-smjera, a ponovljeni su svi smjerovi u Aniču kuku i Cuku, osim Klina. Izvedena su i dva prvenstvena uspona na ulazu u V. Paklenicu (AO »Velebit«) i jedan u M. Paklenicu (AO »Mosor«).

KREŠIMIR SIROVEC

VI

SESTA REDOVNA SJEDNICA GLAVNOG ODBORA PSJ

U Sarajevu je 5. juna 1971. održana šesta redovna sjednica Glavnog odbora Planinarskog saveza Jugoslavije. Prema Statutu Saveza umjesto nekadašnje Skupštine, sada je najviši organ Saveza Glavni odbor koji u pravilu zasjeda dva puta godišnje. Posljednji sastanak bio je 27. juna 1970. u Skopju, a o njemu smo izvjestili u broju 9-10, 1970., str. 271. Pod predsjedanjem dra Mihe Potočnika, predsjednika PZS, pretresen je obilni dnevni red te usvojen izvještaj Sekretarijata i komisija Glavnog odbora, završni racun i izvještaj Nadzornog odbora. Nakon toga je prihvaćen finansijski plan za 1971. g. i nacrt prijedloga srednjoročnog programa rada PSJ za period 1971-1975. Konstituiran je novi Glavni odbor. Za predsjednika PSJ ponovno je izabran dr Marijan Breclj, za potpredsjednika Božidar Škerl predsjednik PSH, a za tajnika dosadašnji tajnik Aleksandar Posteljnik. Iz PSH u Glavni odbor PS Jugoslavije ušli su Božidar Škerl, dr. Zeljko Poljak, Nikola Aleksić i Dražen Zupanc.

Na prijedlog delegata Makedonije odlučeno je da se na dnevni red slijedeće sjednice stave izmijene Statuta Saveza. Radi efikasnijeg rada dosadašnje komisije Glavnog odbora za propagandu i izdavačku djelatnost i komisija za međunarodne veze u buduće će raditi kao Koordinacione komisije PSJ, u kojima će sudjelovati predstavnici svih republikih saveza. Također je odlučeno da se Sekretarijat u buduće sastoji osim od predsjednika, potpredsjednika i tajnika još od šest članova, predstavnika pojedinih republika. Na pojedine sjednice Sekretarijata republikički savezi mogu delegirati osobu koja je najpogodnija s obzirom na predloženi dnevni red. Među ostalim, raspravljalo se o osnivanju Jugoslavenske planinarske škole, ekspediciji u Himalaju, o raspodjeli sredstava za obrazovanje kadrera u okviru izvanarmijskog vojnog obrazovanja, o Saveznom sletu na Kopaoniku, o propagandi planinarstva, naročito putem štampe i televizije, o izdavačkoj djelatnosti itd. a kraju te, prema ustaljenom običaju, predstavnici domaćina održao referat o stanju planinarstva u BiH. Nakon završenog dnevnog reda izveden je pod vodstvom domaćina uspješni izlet na Boracko jezero i vodopad Sićice na Neretvi. Delegati PSH na ovoj sjednici bili su Božidar Škerl, Ivo Kraljeta, dr. Zeljko Poljak i Dražen Zupanc.

Dr Zeljko Poljak

DISKUSIJA NA ŠESTOJ SJEDNICI GLAVNOG ODBORA PSJ

Kao promatrač VI. redovne sjednice Glavnog odbora PSJ mogao sam osjetiti duh koji je vladao na ovoj sjednici. Ponovo se potvrdilo da samo planinari mogu ostvariti takvo visoki stepen saradnje i razumijevanja. Mada je bilo primjedaba, pa i kritike, u rješavanju problema nije bilo sukoba ni nesporazuma.

Na izvještaj su stavljene primjedbe da ne prikazuju pravo stanje planinarske organizacije u Jugoslaviji, tj. da izvještaj iznosi samo podatke o radu Sekretarijata PSJ, a ne prikazuje akcije planinara. Ako se ima na umu da je Glavni odbor zapravo Savez Saveza, te da republikički savezi ne šalju izvještaje o radu Glavnog odboru i da je zadatak Glavnog odbora Statutom drukčije određen, onda ova primjedba i nema mesta, mada bi se s pravom trebalo očekivati da se iz jednog jugoslavenskog izvještaja može dobiti slika planinarske aktivnosti.

Dosta vremena je posvećeno planinarskim edicijama, pa je donezen zaključak da se vrši razmjena tekstova i edicija, da se pojedine edicije, uz minimalne participacije, izrađuju za više republikičkih saveza i štampaju na svim jezicima jugoslavenskih naroda.

Planinarski savez Srbije, organizator Sleta Planinarskog saveza Jugoslavije, koji se održava od 3. do 7. jula 1971. godine na Kopaoniku, obavijestio je Glavni odbor o pojedinostima oko organizacije Sleta, kao i to da se očekuje impozantna cifra od

10 000 posjetilaca. Još jedna masovna akcija planinara o kojoj bi javnost morala biti više obaviještena, jer je duboko humana i posvećena čovjeku.

Konstatirano je da saradnja sa listovima i časopisima, sa radiom i televizijom, nije na odgovarajući visini. Naime, sva ova sredstva javnog informisanja ne posvećuju dovoljno pažnje i prostora akcijama planinara. Krivica se, naravno, ne može predbaciti samo njima, jer i planinarske organizacije i planinari ne čine mnogo da se nametru ovim medijima, a zajednički interesima ima sigurno jako mnogo. Istaknuto je i nekoliko dobrih primjera, kao saradnja PS Slovenije sa listovima, pa saradnja PS Makedonije sa TV Skopjem. Naime TV Skopje će snimiti emisiju pod nazivom »12 bisera planina«, gdje će opisati 12 planina iz Makedonije. Emisije će biti prikazane u toku dvije godine. Predstavnik PS Makedonije je drugim savezima ponudio razmjenu filmova, no pošto drugi savezi do sada nisu ostvarili ovaku saradnju sa republičkim TV studijima, nije moglo doći do konkretnih aranžmana. Cinjenica je da nikad do sada nije postojala tolika potreba propagiranja planina i planinarenja među stanovnicima urbaniziranih naselja, pa bi se morao naći način da se ostvari što tješnja saradnja sa navedenim medijima.

Posebno je istaknuta aktivnost i uloga Komisije za zaštitu prirode. Ona zajednički sa saveznim i republičkim organima, koji u svom djelokrugu rada imaju ovaj zadatak, radi na rješavanju ovih problema o čemu se u svijetu vode velike akcije i oko čega se vode velike prepiske i rasprave, pa čak dolazi i do sukoba.

Glavni odbor je obaviješten o pripremama četvrte ekspedicije na Himalaju, koja će naše planinare i alpiniste predstaviti svjetskoj javnosti kao vrlo aktívne i poduzetne, a što će i planinarskoj organizaciji Jugoslavije podignuti ugled.

Predstavnici PS Makedonije tražili su da se izmijene dva člana Statuta, koji se odnose na broj predstavnika republikičkih saveza u Glavnom odboru i sastavu sekretarijata. Glavni odbor nije prihvatio ovaj prijedlog, jer predstavnici drugih saveza nisu bili pripremljeni za ovaku diskusiju niti su imali stavove svojih saveza, a o izmjenama Statuta treba da donese odluke republikički savezi. Naime, predstavnici Makedonije su tražili da u Glavni odbor, na bazi paritetit, uđu samo tri člana svakog saveza, a da ne ulazi još po jedan član na svakih 10000 članova, te da sekretarijat čini po jedan predstavnik republikičkih saveza. Sa formalno-pravne strane bi možda ovakav prijedlog i imao mjesta, no na ovaj način bi najmasovniji savez — PS Slovenije — bio doveden u neravnnopravan položaj, ali o svemu ovome bit će riječi na budućim sastancima. Iduća sjednica Glavnog odbora će se održati krajem godine, do kada će republikički savezi pripremiti svoje planove, a tad će se raspravljati i o izmjenama Statuta.

Enver Salihbegović

PETI SASTANAK IZVRŠNIH ODBORA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I BOSNE I HERCEGOVINE

Nakon VI redovne sjednice GO PSJ održane u Sarajevu dne 5. juna 1971. g. održan je peti, sada već tradicionalni sastanak predstavnika IO PS BiH i IO PSH. Prvi susret održan je na Trebeviću 20. VI 1967., drugi 1968. na Samarskim i Bijelim stijenama u Gorskem kotaru, treći 24. V 1969. na Vlašiću iznad Travnika, a četvrti 6. VI 1970. na Platku, Obrtuču i Učki. Peti sastanak održan je u planinarskim domovima Jezerce, Bijele vode i Rujište na Prenju. Domaćin je bio Savez BiH. Pozivu domaćina, da se sastanku pridruže i predstavnici ostalih republikičkih saveza, odazvali su se slovenski planinari. U sruđnom i neslužbenom susretu, u kojem su uspostavljeni i produbljeni prijateljski kontakti i pretreseni brojni problemi od zajedničkog interesa, sudjelovali su u ime domaćina Šefko Hadžalić, predsjednik PS BiH i Dane Pavličević, predsjednik za specijalne djelatnosti PS BiH, iz SR Hrvatske Božidar Škerl predsjednik PSH, dr Zeljko Poljak, potpredsjednik PSH, Ivo Kraljeta član IO PSH, a iz Slovenije dr Miha Potočnik, predsjednik PZS i Jože Rajer tajnik PZS.

Naročito treba istaknuti sruđnu i ugodnu atmosferu koju su domaćini uspjeli ostvariti unatoč vrlo lošim vremenskim prilikama na Prenju. Tome

su mnogo pripomogli članovi PD »Prenj« iz Mostara (Ita Hadžiosmanović, predsjednik društva i članovi Tonči Minarik, Muja Začinović, Jure Melher i drugi). Oni su se pridružili drugom dijelu sastanka i svojim gostoljubljem osvojili simpatije gostiju.

Dr Željko Poljak

GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »ŽELJEZARA« U ZENICI

Godišnja skupština PD »Željezara« ove godine bila je jubilarna — deseta. Za tu priliku društvene prostorije su bile okićeene i ukrasene grafičkim prikazima o broju izleta, kretanju članstva, prihodima i rashodima. Na centralnom mjestu bila je uokvirena »12-aprilska nagrada« — diploma Skupštine opštine Zenica kojom se daje javno priznanje planinarima ovog društva. U obrazloženju ove nagrade stoji da se ona daje za postignute rezultate u pogledu masovnosti sudjelovanja na raznim republičkim i saveznim manifestacijama, širenju planinarstva, a naročito za izgradnjom novog planinarskog doma na Smetu. Ova nagrada, s kojom se ponose planinari, obavezuje da svoju dosadašnju aktivnost nastave u interesu planinara i ostalih građana ovog industrijskog centra.

Prisutni na skupštini su upoznati sa najznačajnijim momentima i podacima iz proteklog perioda. Ovdje je zbog ograničenog prostora nemoguće sve navesti pa ćemo iznijeti samo one karakteristične. Od 1961. godine, kada je osnovano društvo broj članova se ovako kretao po godinama: 451, 845, 1053, 1304, 1504, 1690, 1832, 2037, 2222 i prošle godine 2394 člana. Od ovog broja prosječno je godišnje obnavljalo plaćanje članarine oko 800 članova. Skupštine društva redovno su održavane svake godine.

Na dužnosti predsjednika društva birani su slijedeći drugovi: Tošović ing. Nedeljko, Bobinac Željko, Bogelić Anto, Vekić ing. Pero, i Šapina ing. Jure. U Upravnim i Nadzornim odboru, te Sud časti za proteklih 10 godina birano je ukupno 217 drugova, što nam pokazuje da je svaki deveti član biran u samoupravne organe društva.

Za postignute uspjehe u radu društva Planinarski savez BiH dodjelio je našim članovima počasne značke i to: zlatnih 7, srebrnih 9, bonzanih 8, a PS Jugoslavije i srebrnu značku. Većinu ovih priznanja planinari su primili prilikom otvaranja novog doma na Smetu prošle godine.

Aktivnost društva u 1970. godini zamišljena je pretežno putem komisija koje su osnovane pri upravnom odboru. Po svome radu najviše se istakla propagandna sekacija.

Upravni odbor je održao 55 sjedница. Jedan od većih problema sa kojima se UO dosta vremena bavio bilo je pitanje sekretara, s obzirom na obimnu administraciju. Sekretar Mubera Avdić otisla je iz Zenice a kooptirani drug Aco Jeftić zbog zauzetosti nije bio prisutan sjednicama. Sav posao uspješno je obavljao blagajnik Mirko Popović za koga se može slobodno reći da je počev od 1963. godine pa na ovamu desna ruka predsjednika društva.

Poslije podnešenih izvještaja i prijedloga rada za 1971. godinu skupštinu su pozdravili predstavnici Skupštine Opštine Zenica, Saveza boraca, Saveza strelaca, PD »Bjelašnica«, »Prenja«, »Tvrtkovac« i drugi, kao i Mićo Debeljak u ime PS BiH.

Na kraju skupština je izabrala novi UO u koji su ušli Jure Šapina, predsjednik, Mirko Popović, Hasan Arnautović, Rudo Kovač, Mirko Vidović, Albert Skegro, Enver Isaković, Josip Rejc, Zulfo Bajrambašić, Anto Pušić, Darko Bogelić, Milka Skrbic, Vera Lukić, Andelka Ličanin, Enes Alić, Hrvoja Blaškan i Abdulah Hodžić. Sud časti: Stjepan Skegro, Drago Zovko i Mensur Serdarević. Nadzorni odbor: Slavica Jeftić, Vojo Vuković i Vera Panić.

Po završetku rada skupštine planinari su nastavili razgovore o svim zgodama i nezgodama koje ih prate, malo zatim došao je i ručak, pa onda šala i pjesma uz harmoniku neumornog Silajdžića i drugih.

Abdulah Hodžić

XV. SPLET PLANINARA HRVATSKOG ZAGORJA

Planinari Hrvatskog zagorja ponovno su se okupili i ove godine na svom tradicionalnom sletu. Ovaj puta gostoprinstvo im je pružila lijepa i

šumovita Strahinjčica, a domaćini bili su planinari iz Krapine. Ovogodišnji Slet planinara Hrvatskog zagorja bio je 15. po redu, a održan je u subotu i nedjelju 12. i 13. lipnja. Iako su vremenske prilike uoči sleta, pa čak i na prvi dan sleta bile veoma loše, na sletištu se ipak drugog dana našlo preko 500 planinara iz Hrvatskog zagorja kao i gosti iz ostalih krajeva Hrvatske i susjedne Slovenije.

Slet je veoma uspješno organiziralo PD »Strahinjčica« iz Krapine, a pokrovitelj sleta je bio narodni heroj Marko Mrkoci, generalni direktor Kreditne banke Zagreb. Među prisutnima su bili predsjednik skupštine opštine Krapina ing. Branko Kecur, predsjednici i tajnici općinskog komiteta SK Mijo Pavlić i Jurica Lovrenčić, predsjednik općinske konferencije SO Franjo Malogorski i drugi.

U svečanom dijelu, nakon govora predsjednika društva i domaćina Slavka Flegara i pokrovitelja Marka Mrkocija, prisutne su pozdravili delegati dvadesetak planinarskih društava. Predsjednik PSH Božidar Škerl uručio je zatim predsjedniku PD »Strahinjčica« zlatni znak PSH kojim je ovo društvo za samoprijegan rad i unapređenje planinarskog doma odlikovalo Izvršni odbor PSH. Na svečanosti je predan delegatu PD »Grebengrad« prelazni pehar PSH za najuspješniju planinarsku aktivnost u prešloj godini.

Nakon svečanog dijela, na suncem obasjanom i lijepo uređenom sletištu, planinare je zatim raspoložio svojim pjesmama poznati zagorski ansambl »Braća Benci«. Prisutni planinari su bili zadovoljni gostoljubivošću domaćina koji je sve pripremio kako treba. Sletište je bilo opremljeno hranom, pićem i ostalim potrebnim detaljima kao što su razglednice, značke, žigovi i drugo.

Planinari PD »Strahinjčica« radili su na uređenju sletišta nekoliko dana prije sleta. Sletište je uređeno na proplanku nedaleko od planinarskog doma. Ovaj dom je u prošloj, a posebno u ovoj godini, lijepo ureden i renoviran, pa je to sada jedan od ljepših planinarskih domova u Hrvatskom zagorju. Prilaz je markiranim putem iz Krapine ili 5 km dugim odvojkom ceste na 4. kilometru ceste Zutnica — Bednja, prije Gornjeg Jesenja.

Z. Hlebec

STANJE PLANINARSTVA U SLOVENIJI

Kao i svake godine slovenski »Planinski vestnik« donio je (u broju 4/71) niz zanimljivih podataka prikazanih veoma pregledno u tabelama. Podaci se odnose na planinarske akcije, finansijska ulaganja i drugo. Iz tih tabelarnih pregleda smo izdvojili nekoliko detalja koji će biti zanimljivi za naše čitaocе.

Najzanimljivija tabela je ona koja prikazuje stanje planinarskih objekata. U Sloveniji ima ukupno 136 objekata sa 5370 kreveta. Te objekte je u prošloj godini posjetilo 837.240 planinara i ostalih gostiju dok je u njima noćilo 130.070 posjetilaca. Dakako da svi ti domovi zahtijevaju održavanje pa je tako u 66 planinarskih objekta uloženo je u 1969. godini ukupno 747.898,63 ND. Istovremeno je utrošeno 523.992,40 ND na uređenju i markiranju planinarskih puteva po čitavoj republici.

Planinska zveza Slovenije u 1969. godini je imala 35.607 odraslih članova, 12124 omiladincu i 14.338 pionira što sve ukupno iznosi 62.069 članova.

U tabeli o skijaško-planinarskim nesrećama koje su se desile u slovenskim planinama vidi se da je GSS interventirao 65 puta kod ozbiljnih nesreća. U 14 slučaju intervencija je bila uzaludna jer su nesreće bile smrtnе.

Na kraju spomenimo još podatak da »Planinski vestnik« ima 5448 pretplatnika.

Z. Hlebec

PRENOSIMO IZ »PLANINSKOG VESTNIKA«

Slikarski susret na Vršiču. U jesen prošle godine organiziralo je PD »Jesenice« zanimljiv susret slikara na Vršiču. Svrha toga bila je da se ljudima koji kistom i bojama prenose svoje impresije na platno, prikažu ljepote planina. Susret je trajao tri dana. Za to vrijeme je sedam slikara-umjetnika izradio 30 zanimljivih slika planinskih detalja Vršića i pogleda naokolo. Ideja za ovaj susret proizašla je iz spoznaje da su slovenske planine već u prošlim stoljećima bile meta slikara iz Francuske, Engleske, a posebno iz Austrije. Pretpostavlja se da je najstarija slika izrađena 1714.

godine. Slika prikazuje ribolov na Cerkniškom jezeru, a izradio ju je Franc A. Steinberg. U 19. stoljeću planine slikaju Anton Karinger i Marko Pernhart, a početkom 20. stoljeća planine su meta slovenskih slikara-impresionista. Potaknuti uspjehom ovog prvog susreta sličara, organizatori pripremaju za ovu godinu sličan susret na Karavankama.

Alpska flora u Novoj Gorici. U ulici Grčni u Novoj Gorici stane planinar Danilo Mokorel. Možda se o njemu ne bi pisalo da nije na povratku sa jednog uspona na Mangart u ljetu 1964. godine u šumi veoma nisko medu jagodama pronašao grm runolist. Iskopao ga je, ponio kući i zasadio u vrtu medu malim stijenama. Otada svake godine u srpnju u njegovom vrtu cvjeta runolist. Prve godine bila su samo 4 cvijeta, iduće i sada ih već ima preko dvadesetak. Nakon toga Danilo Mokorel je svoj vrt obogatio još sa nizom primjeraka alpskog cvijeća i tako u njemu stvorio pravi planinski kutak.

Nova Žičara na Kaninu. Možda će naslov nekoga i obradovati, no iz njega se krije i razočaranje. To je doduše Žičara na Kanin ali sa druge – talijanske strane. Izgrađena je u rekordnom roku, dok su naši planari za gradnju Žičare ostali samo pusti riječi. Žičara je puštena u promet krajem prošle godine, a vodi od sedla Nevea (1142 m) do planinskog zavetišta Gilberti (1850 m) na zapadnoj strani Kanina. Kabina ove Žičare savladava dužinu od 1800 metara i visinsku razliku od 700 metara za svega 4 minute. Može prevesti 420 putnika za jedan sat. Njenom izgradnjom pretvoren je čitav ovaj kraj u divan skijaški centar. Snijeg se na skijaškim prugama strojevima utaba pa je skijanje moguće do srpnja. Dužina turističke skijaške staze iznosi 3800 metara. Na sedlu se nalaze i dvije vučnice dužine 500 odnosno 260 metara. Izgrađen je i novi hotel „Kanin“. Od našeg graničnog prelaza Potkoren stiže se do sedla Nevea preko Tarvisija (Trbiža) i Rabeljskog jezera za svega 30 km ugodne vožnje.

Z. Hlebec

GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »SOKOLOVAC«

I ovogodišnja 21. poslijeratna skupština PD »Sokolovac« iz Slav. Požege, održana 17. IV 1971. u Planinarskom domu u Velikoj pokazala je ne samo dobar i kontinuirani rad društva, tradicionalno raspoloženje i vedrino planinarskog sastanka nego i jednu novost i originalnost pri podnošenju izvještaja o radu odbora.

Nakon otvorenja skupštine i izbora radnih tijela te prikaza tajnika o organizacionom stanju društva i radu odbora, brojni skupštiniari, iznenadeni zamraćenjem prostorije, ostadeo zadržljeni kada se na platnu pojaviše snimci u koloru dijafilma i filma s glazbenom pratnjom i komentarom izleta, skijaških natjecanja i rada Gorske službe spasavanja PD »Sokolovaca« u prošloj godini. Bio je to i izvještaj i propaganda, a ujedno i užitak koji je pružio prisutnim pročelnim sekcije, snimatelj film i poznati planinar dr. T. Sablek.

Uz tridesetak km obnovljene markacije planinarskih staza Papukom i brojnih grupnih pohoda u planine Slavonije, Hrvatske i Austrije, uz masovne posjeti i izlete na Psunj i Medvednicu, zapažene uspjehe omladine na orijentacionim natjecanjima slavonske regije i Republike te prisustovanju skupu pionira-planinara Jugoslavije na planini Pokljuki u Sloveniji i smotri omladinaca na Velebitu, ove je godine društvo bilo domaćin VIII. sletu planinara Slavonije održanog u Velikoj prigodom proslave 70.-godišnjice opstanka planinarskog društva u Požezi. Bila je to zapažena manifestacija u ovom kraju pri čemu je društvo dobilo podršku i financijsku pomoć Skupštine općine i Sekretarijata za narodnu obranu.

Iz izvještaja Gospodarskog odbora vidjelo se da je i finansijsko poslovanje bilo dobro i uspješno uz ulaganje mnogo truda i materijalnih sredstava za uređenje doma u Velikoj, jednog od ilijepih i posjećenih planinarskih objekata u Hrvatskoj. Uz vlastito održavanje prihodi doma su jedina materijalna baza društva i njegovih sekcija, jer požeška SOFKA nije davala društvu pomoć.

Na ovim uspjesima društvo su cestitali i pozdravili skupštini prigodnim govorima potpredsjednik Planinarskog saveza Hrvatske dr. Željko Poljak, predsjednik Skupštine općine Slav. Požege Mato Novačić, te delegati PD »Sljeme« iz Zagreba,

»Psunj« iz Pakraca i »Petrov vrh« iz Daruvara.

Skupština je imala i jedan bolan trenutak: komemoraciju smrti druga Jaromira Taubera, jednog od najduževšnjih i najvrednijih članova društva, koji je završio svoj život početkom ove godine. Društvo će mu postaviti spomen-ploču na jednoj stijeni kose Lapjaka u Papuku, kamo je često godinama kročio.

U novi upravni odbor izabrani su Antun Petković za predsjednika te kao članovi i voditelji sekcija Zarko Bačkić, Mila Pavlović, Vilko Šimunović, Josip Keća, dr Tomislav Sablek, Antun Černušak, Franjo Grbac, Željko Mišta, Marko Miler, Drago Ivanović, Vlado Louč i Stjepan Hrvačanin.

A. P.

SEMINAR ZA PLANINARSKE AKTIVISTE U BIH

U okviru programa seminara za planinarske aktiviste, Planinarski savez BiH održao je od 21.-23. V 1971. g. na Jahorini prvi seminar. U planinarskom domu »Partizan« skupilo se 40 planinara iz 18 društava i to: »Plješivica« iz Bihaća, »Zelengora« iz Foče, »Famos« iz Hrasnice, »Zvjezdica« iz Ilidža, »Borašnica« iz Konjica, »Svatovac« iz Lukavca, »Prenj« iz Mostara, »Bjelašnica«, »Bukovnik«, »Energoinvest«, »Jahorina«, »Prijatelj prirode« i »Zelježnica« iz Sarajeva, »Konjuh« i »Prijatelj prirode« iz Tuzle, »Tajana«, »Tvrtkovac« i »Zelježara« iz Zenice. Ovom je seminaru prisustvovao predstavnik Predsjedništva saveza omladine BiH i predstavnik Saveza sindikata BiH.

Na seminaru obradili su predavači slijedeće teme: Šefko Hadžalić, predsjednik PS BiH: Društveni faktori za razvoj i položaj planinarstva; pukovnik Branković, član Republičkog štaba općenarodne obrane: Planinarstvo kao činilac u teritorijalnoj obrani zemlje; dr Halid Čaušević: Sociologija planinarstva i razvitak planinarstva sa posebnim osvrtom na razvoj planinarstva u BiH; ing. Radmilo Bokan: Prostorno i urbanističko rješavanje planinarskih objekata; prof. Sefkija Babić: Ugostiteljska ekonomika u planinarskim objektima; Ekrem Gacić, dipl. ecc: Organizacija planinarskih aktivnosti u društvu; Pašaga Grbo: Planinarske aktivnosti u društvu i njihovo sprovođenje na terenu.

Prve večeri poznati planinarski aktivist Uzeir Beširević prikazao je dijapočitvice sa temom »Ljepote planina i planinskih jezera u BiH« sa prigodnim predavanjem. Drugo veče je Pašaga Grbo prikazao dijapočitvice sa temom »Zimski i ljetni alpinizam« i dijapočitvice sa demonstracijom spasavanja alpinista iz stijena kao i transportiranje unesrećenih. Uz prikazivanje dijapočitiva dao je potrebna objašnjenja.

U želji da učesnici seminara daju mišljenje o održanim temama, Savez je izradio anketni list. Svi su se pozitivno izrazili o potrebi održavanja ovakvih i sličnih tema. Jedina je zamjerka organizatoru bila ta, da su učesnici bili previše opterećeni predavanjima, a malo im je vremena ostalo za upoznavanje Jahorine.

Josip Bačić

U ZENICI OSNOVANA STANICA GSS-a

Već duže vremena osjećala se potreba formiranja Stanice gorske službe spašavanja koja treba da pokrije zenički region. Nesreća na Prenju, sve veći broj ljubitelja prirode, tri planinarska društva u Zenici, gradu od 70.000 stanovnika, nametnuto je zahtjev za stvaranje grupe čiji će glavni zadatak biti spašavanje ljudi. Stanica GSS-a u Zenici osnovana je 26. aprila ove godine. Očekuje se razumijevanje društveno-političkih, sportskih i privrednih organizacija u pružanju materijalne pomoći. Saradnja se naročito očekuje od Armije, odnosno teritorijalne obrane, obzirom na znacaj koji se sada pridaje narodnoj obrani. Planinarska društva »Zelježara«, »Tajana« i »Tvrtkovac« do sada su pokazala dosta volje i pružala, u granicama svojih mogućnosti materijalnu pomoći kod organizovanja vježbi i ispitova na terenima Vlašića, Smetova i Liske, kod slanja spasilaca na Prenj i druga mjesta. Trenutno stanica svoju opremu i sastanke drži u skućenim prostorijama PD »Zelježara« i »Tajana«.

Formirajući stanice prisustvovali su članovi upravnih odbora svih zeničkih planinarskih dru-

štava, zatim republički instruktor za spašavanje Dane Pavićević i predsjednik PS BiH Sefket Hadžalić. Na kraju, da spomenemo članove stanice koji svoj humani težak posao obavljaju bez ikakve naknade:

Gafić Salih načelnik stanice, Skegro Albert zamjenik, Kovač Rudo oružar, Stefanović Vlado sanitet, ostali članovi: Spiric Milan, Damjanović Dane i Keser Zdravko; pripravnici: Hrnkaš Ljubo, Srabu Petar, Bošnjak Mirhulin, Alić Enes, Nadaković Nusret, Krkić Đeđav, Curuković Mehmed i ljekar stanice Bošnjak dr. Drago.

Poželimo da nam stаницa GSS ima što manje intervencija, a da bude tehnički i kadrovske uvijek spremna ako ustreba — to su bile riječi Sefketa Hadžalića, predsjednika PS BiH.

Abdulah Hodžić

SKUPSTINA PD »TAJAN« U ZENICI

Planinarsko društvo »Tajan« iz Zenice održalo je veoma uspјelo godišnju skupštinu u svom domu na Liscu kod Zenice. Skupština je održana 25. aprila u prisustvu velikog broja članova društva, te brojnih izaslanika ostalih planinarskih društava iz BiH, dok je Planinarski savez BiH predstavljao drug Mićo Debeljak. Na ovoj skupštini za predsjednika planinarskog društva »Tajan« ponovno je izabran, i to jednoglasno, dosadašnji predsjednik Miroslav Ceranić.

M. V.

20 GODINA PD »ZANATLJA« U ZAGREBU

Ove godine Planinarsko društvo »Zanatlja« u Zagrebu proslavlja dvadesetu obljetnicu svoga postojanja. Svečana sjednica održana je u subotu 27. ožujka i tada su podijeljene sponotine, plakete i jubilarne značke svim dugogodišnjim i zaslужnim članovima društva. Program proslave je veći i predviđa da se u toku ove godine održi nekoliko kvalitetnih izleta i tura u visoko gorje uz već obavezno obilazeњe raznih planinarskih puteva i republičke transverzale. I društveni će život u novim prostorijama biti sadržajniji, jer su za to sada vrlo dobri uvjeti. U toku prošle godine snimljeni su filmovi i dijapozitivi, nabavljeni novi projekcioni aparati i ekran pa će se popularna predavanja opet održavati kao i do sada svakog drugog četvrtka u mjesecu.

PD »Zanatlja« osnovano je 11. veljače 1951. kao rezultat nastojaњa Zanatske komore da za svoje članove oživi društveni, kulturni i sportski život. Prvi članovi bili su planinari-zanatlije dotad učlanjeni u PD »Zagreb« kao i članovi Putne blagajne, a prvi predsjednik Franjo Durlen. Već prve godine bilo je učlanjeno 895 planinara, a kasnije je taj broj neznatno rastao ili padao. Najviše članova bilo je 1956. godine — 954. Međutim od 1960. broj članstva neprekidno opada i sada ih je samo 525. Potrebno je naglasiti da su sada u društvu ostali pravi planinari, dok su otpali oni članovi koji su u društvu bili radi povlaštice na željeznicu. Godišnji prosječ članstva je 738. Osnovna djelatnost bili su izleti i višednevne ture; tako organiziranih izleta bilo je preko dvije tisuće sa ukupno 23.000 sudionika. Gotovo da nema planine u Jugoslaviji kuda nisu kročile noge planinara zanatlja, a bilo je tura i u inozemne Alpe. Kada su se pred petnaestak godina počele otvarati razne transverzale i planinarski putevi članovi su sa zadovoljstvom prihvatali taj oblik planinarenja. Uvjeti i način na koji se moraju proći pojedine planine obavezuju svakog sudionika da ide i tamo kamo inače ne bi išao, a baš su ta i takova mjesta bila privlačna i značajna. U toj »planinarskoj disciplini« članovi PD »Zanatlja« postigli su vrlo lijepo rezultate. Sa 576 ukupno oslovojenih značaka na šestnaest transverzala zanatlji su medu prvima u SR Hrvatskoj. Jedan od takovih puteva je i »Partizanski put po Medvednici« koji je pod patronatom ovog društva. Velikih zasluga za taj uspjeh ima Sekcija vodiča, osnovana 1954. godine. Članovi sekcije organizirali su i izveli sve najveće akcije društva: izlete, ture, označavanje planinarskih puteva, dobrovoljni rad ili propagandu.

Da rad društva bude što bolji, upravni je odbor osnovoao i još nekoliko sekcijsa. Tako npr. članovi Foto-sekcije su u prirodi snimili nekoliko tisuća dijapozitiva u boji i crno-bijelih filmova, sudjelovali su na izložbama planinarske fotografije, a Antončić, Brezovečki, Huzjak, mr. Stok i drugi predavači održali su 172 predavanja u društvu i 44

izvan društva. Omladinska sekcija sudjelovala je na orijentacijskim natjecanjima »Trofej Platak« i »Memorijal Janka Mišića« u Samoborskom gorju, polazila skijašku školu i tečajeve za vodiče, sudjelovala na raznim skijaškim i sanjaškim utrkama, a jedan dio se bavio speleologijom. Oni su obilazili i čistili razne spilje i tražili nove još neistražene jame. Aktivni su bili i na Medvednici gdje su uređivali izletište Srnec i Horvatove stube ispod Hunjke. I glazbena je sekcija dala svoj doprinos; starim, dobrim i lijepim pjesmama učinila je planinarima svaki boravak u prirodi još ljepljniji i ugodnijim. Putna blagajna okupila je u svojim redovima seniore veterane. Svojim je članovima omogućavala udobnije izlete u svrhu rekreacije, upoznavajući ih sa kulturnim i povijesnim znamenitostima pojedinih krajeva kuda su prolazili.

Već od osnutnica društva. Upravni odbor vodi i gospodarsku politiku koja je usmjerena na gradnju vlastitog doma. Sredstva su se prikupljala ali ih nikada nije bilo ni toliko da se bilo što započne. Bilo je raznih prijika i kombinacija ali ni jedna prava koja bi svima odgovarala. Godine 1962. Planinarski Savez Hrvatske povjerio je društvu na upravljanje planinski dom na Risnjaku (1410 m).

Dom je trebalo temeljito urediti, a to su zanatlige i učinili. Za opće dobro i korist planinarske organizacije dalo je društvo preko dva milijuna dinara i više od tri tisuće sati dobrovoljnog rada. Za članove bila je to velika žrtva, jer je dom udaljen od društva, pa je na svaku akciju trebalo dugo putovati i pješačiti. Na Risnjaku su bili četiri godine, a onda 1966. g. primili se obnavljanja napuštenih baraka na Hunjki. Za nekoliko nedjelja trošna je baraka ponovo postala omiljeno sklonište zagrebačkih planinara, a zanatlji su najzađ dobili krov nad glavom na svom »domaćem brdu«, što im je uvijek bila velika želja. Sklonište i okoliš neprekidno se uredjuju, osobito za proslave tradicionalnog »Dana zanatlja« kada se na Hunjki okuplja po nekoliko stotina slavljenika.

Za samoprijevoran rad i uspjeh svojih članova na razvijanju planinarstva društvo je odlikovano Zlatnom značkom Planinarskog saveza Jugoslavije (1962) te srebrnom značkom (1967) i zlatnom značkom Planinarskog saveza Hrvatske sada u povodu ovog jubileja.

Također je i šezdeset članova pojedinaca dobilo odlikovanja PSJ i PSH za svoju aktivnost u svim akcijama koje su društvu pridonijele ugled. Članovi društva gaje veliku nadu da će taj ugled i očuvati.

EDUARD PAVŠIĆ

MEDUDRUŠTVENA SARADNJA »POBEDE« I »KONJUHA«

Planinarska društva njeguju i razvijaju međudruštvenu saradnju, najčešće organiziraju zajedničke izlete, posjeti i pohode. Planinarsko društvo »Pobeda« iz Beograda u pogledu međudruštvene saradnje, svakako, prednjači u tome. Naime, ovo društvo ostvaruje aktivno pojedinačnu saradnju sa oko 50 planinarskih društava iz svih krajeva naše zemlje. Inače, »Pobeda« je inicijator i organizator jugoslavenske međudruštvene planinarske organizacije i manifestacije »Susret bratstva i jedinstva«.

Jedna od pojedinačnih međudruštvenih saradnji PD »Pobeda« je saradnja sa PD »Konjuh« iz Tuzle. Zapravo, planinari »Pobede« i »Konjuha« već više godina ostvaruju prijateljske veze. Oni svake godine organiziraju zajedničke izlete i pohode, sastaju se u raznim krajevima naše zemlje i obilaze planine.

U ovoj godini, od 12. do 14. juna, grupa od 60 članova »Pobede« i »Konjuha«, kojoj se pridružilo 5 članova »Treskavice« iz Sarajeva, posjetili su planinu Javor u istočnoj Bosni. Oni su od Stublića do Bijele vode, odnosno do Ljeljen dola, prešli preko Sušice, iznad kanjona Drine. Hraptom dugim preko 15 kilometara kretala se duga kolona planinara koju su sačinjavali prijatelji planinari raznih doba, uzrasta i zanimanja. Oni su uživali i divili se nenadmašnim prirodnim ljepotama toga kraja. Suma je tu prausumskog tipa. Odsjećene strane kanjona Drine najviše su ih impresionirale. Smaragdno zelena boja ukroćene Drine (od Višegrada do Peruća u dužini od 54 kilometra) ostat će u trajnom sjećanju svih učesnika ovog nezaboravnog pohoda. Veseli i razdragani planinari rastali su se u Milićima sa željom da se opet uskoro sretnu na nekoj bosansko-hercegovačkoj ili srbijanskoj pla-

ni.

**PLANINARSKI SAVEZ BOSNE I HERCEGOVINE I
PLANINARSKI SAVEZ HRVATSKE**

pozivaju sve planinarske organizacije i planinare fotografе da sudjeluju na

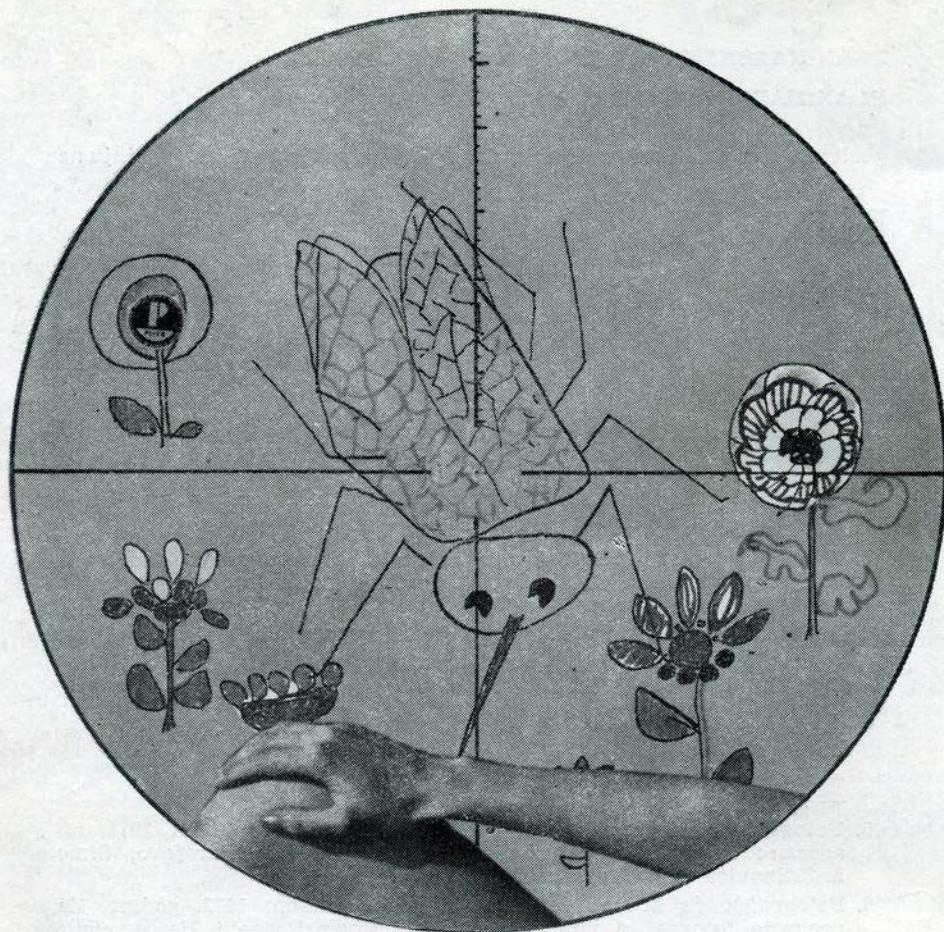
IZLOŽBI

**PLANINARSKE
FOTOGRAFIJE**

koja će biti organizovana krajem 1971. godine u Sarajevu a početkom 1972. godine prenesena u Zagreb. Propozicije za sudjelovanje na izložbi su ove :

1. Pravo sudjelovanja imaju svi građani, bez obzira da li su članovi planinarske organizacije.
2. Svaki autor može poslati do deset crno-bijelih fotografija s temom iz planina ili planinarskih aktivnosti. Prednost imaju fotografije koje do sada nisu objavljivane.
3. Veličina fotografije treba biti u pravilu najmanje 20×30 cm.
4. Ime autora mora biti označeno šifrom na poledini fotografije. Uz fotografiju treba priložiti zatvorenu kovertu označenu šifrom autora, a u njoj navesti :
  - ime i prezime autora,
  - adresu autora,
  - naziv fotografije,
  - mjesto snimanja fotografije.
5. Fotografije treba poslati ili predati najkasnije do 31. X 1971. na adresu : Planinarski savez Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića br. 10/I (za izložbu).
6. Fotografije će biti vraćene vlasnicima početkom 1972. godine. Za preuzete fotografije jamči Planinarski savez Bosne i Hercegovine.
7. U sporazumu sa autorima, Planinarski savez Bosne i Hercegovine će otkupiti najuspjelije fotografije.
8. Najuspjelijim snimcima bit će dodijeljene ove nagrade:
  - Nagrada za najbolju fotografiju po odluci žirija
  - Nagrada za najbolju fotografiju iz planina SR Bosne i Hercegovine
  - Nagrada za najbolju fotografiju iz planina SR Hrvatske
  - Nagrada »Naših planina« po odluci Uredništva
  - Nagrada planinarskom društvu zastupljenom sa najviše fotografija
  - diplome po odluci žirijaSvim autorima bit će dodijeljeno pismeno priznanje za učestvovanje u izložbi.
9. Članove žirija imenovat će Planinarski savez Bosne i Hercegovine. PS BiH odredit će oblik i vrijednost nagrada. Nagrada za najbolji snimak iz planina SR Hrvatske bit će dodijeljena prilikom otvaranja izložbe u Zagrebu, a po odluci PSH.
10. Autori će biti pismeno obaviješteni o mjestu i datumu otvaranja izložbe, o sastavu žirija i o podjeli nagrada.

**PLANINARSKI SAVEZ BIH
KOMISIJA ZA PROPAGANDU**

dipterin

Svakom planinaru i ljubitelju prirode pomoći će

DIPTERIN KREMA, da mu izlet bude ljepši i ugodniji.

DIPTERIN KREMA — sigurna zaštita od komaraca !

Otkrivene dijelove tijela lagano premažite **DIPTERIN KREMOM**, a onda — bezbrižno u prirodu, u planine, u lov, u ribolov, na logorovanje !

DIPTERIN KREMA — komarcima smrt sprema !

PLIVA — ZAGREB